

PASI HIETA

**ISO-BRITANNIAN LEHDISTÖ JA UNKARIN VUODEN
1956 KANSANNOUSU**

YLEISEN HISTORIAN PRO
GRADU -TUTKIELMA
JYVÄSKYLÄN
YLIOPISTOSSA KEVÄT-
LUKUKAUDELLA 1997.

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Historia (yleinen)
Tekijä Hieta, Pasi Olavi	
Työn nimi Iso-Britannian lehdistö ja Unkarin vuoden 1956 kansannousu	
Oppiaine yleinen historia	Työn laji Pro Gradu
Aika Kevätlukukausi 1997	Sivumäärä 99
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Työ on selvitys Iso-Britannian lehdistön kirjoittelusta Unkarin kansannousun suhteen. Työ sisältää selvityksen kansannousun tapahtumista lokakuun loppupuolen opiskelijakokouksista aina Neuvostoliiton toiseen interventioon ja kansannousun kukistamiseen. Toinen ongelmatilanne on lehdistöhistoriallinen. Tässä mielessä työ on yleisesitys siitä, mitä brittilehdistö kirjoitti kansannousuun liittyen. Yleisesti voi todeta, että lehdistön myötätunto oli kapinallisten puolella, ja niiden näkemyksen mukaan kansannousu oli oikeutettu.</p> <p>Pääasiallinen tutkimuskohde on kuitenkin Britanniassa syntynyt emotionaalinen reaktio. Kansannousun alussa myötätunto oli siis ehdottomasti kapinallisten puolella, ja lokakuun lopulla ilmapiiri oli helpottunut, kun näytti siltä, että kansannousu onnistuu kumoamaan kommunistien vallan. Kansannousun kukistuksessa helpotus ja voitontien väistyivät ahdistukseen ja syyllisyyteen, kun tappiolle jääneiden kapinallisten auttamiseksi ei ollut mitään keinoja. Unkarin kansannousu kytkeytyi Suezin kriisin kanssa osaksi Kylmän sodan maailmanpoliittista asetelmaa, joka teki mahdolliseksi Unkarin tapahtumiin vaikuttamisen ilman suur-sodan riskiä.</p>	
Asiasanat Unkari, lehdistöhistoria, Kylmä sota, 1956, kansannousu	
Säilytyspaikka Historian laitos	
Muita tietoja	

SISÄLLY S

Johdanto	s. 1
1. Lehdistön esittely	
1.1 Laatu lehdet	s. 5
1.2 Populaarilehdet	s. 8
2. Taustaa kansannousulle	
2.1 Stalinistinen diktatuuri	s. 11
2.2 Epärealistinen talouspolitiikka	s. 17
3. Kansannousun puhkeaminen 23.-24. 10.	
3.1 Levottomuuksista aseelliseksi kahakaksi	s. 20
3.2 Hallituksen vastatoimet ja Neuvostoliiton ensimmäinen interventio	s. 22
3.3 Yllättyneet ja varovainen lehdistö	s. 24
4. Kansannousun hallinnon aika 25.10.- 3.11.	
4.1 Sisäpoliittinen kehitys	s. 34
4.2 Suhteet Neuvostoliittoon	s. 39
4.3 Vaihtelevia mielialoja lehdistössä	s. 41
5. Kansannousun kukistuminen	
5.1 Neuvostoliiton toinen interventio	s. 56
5.2 Kádárin hallituksen valtaannousu	s. 58
5.3 Lehdistön välittömät reaktiot	s. 59
5.4 Kukistumisen jälkeen	s. 65
6. Unkarin kansannousu ja kylmä sota lehdistössä	s. 71
7. Syyllisyys	s. 76
8. Yhteenveto	s. 84
Lähteet	s. 92
Kartat	
Budapest	s. 96
Unkari	s. 97

JOHDANTO

Kun professori Jorma Ahvenainen ehdotti, että tarkastelisin pro gradu -työssäni Iso-Britannian lehdistön kirjoittelua Unkarin kansannoususta, lähtökohtana ei ollut mikään täsmällinen kysymyksenasettelu vaan ennemminkin yleisselvityksen laatiminen mainitusta teemasta. Unkarin kansannousu ajoittuu erääseen kylmän sodan taitekohtaan, ja myös lehdistön kautta tarkasteltuna siihen liittyy monitahoinen ongelmakokonaisuus. Tässä työssä onkin eroteltavissa kolme eri ulottuvuutta.

Ensimmäinen ulottuvuus on selkeästi Unkarin kansannousun tapahtumiin pureutuva. Vaikka tämän työn ensisijainen tarkoitus ei ole tarkastella Unkarin kansannousun tapahtumia ja luonnetta, on niiden selvittäminen olennaista ja välttämätöntä, ennenkuin lehdistön suhtautumisesta ja kirjoittelusta asian suhteen voidaan sanoa mitään. Tämän vuoksi työ sisältää selvityksen kansannousun tapahtumista, jotka antavat myös kronologisen kehyksen työn jaottelulle. Vaikka lehdistä ei ole tarkoitus ensisijaisesti etsiä tietoja itse tapahtumista, vaan ennemminkin lehdistön antamaa kuvaa niistä, lehtien tiedot joka tapauksessa syventävät kokonaiskuvaa Unkarin kansannoususta. Tässä mielessä tämä työ on kuvaus Unkarin kansannoususta ja sen tapahtumista.

Toinen ulottuvuus liittyy lehdistön ja tiedonvälityksen historiaan. Tässä mielessä on kyse alussa mainitusta yleisesityksestä. Olennaisia kysymyksiä tältä kannalta ovat mitä lehdissä kirjoitettiin ja mitä ei mainittu, miksi näin meneteltiin ja miten asiat esitettiin. Tarkastelun kohteena ovat siis lehtien erilaiset tavat eli linjat raportoida Unkarin tapahtumista. Nämä kysymykset painottuvat etenkin kansannousun alkupuolta käsittelevissä kappaleissa, vaikka lehtien linjauksia toki seurataan loppuun saakka. Mielenkiintoinen vaikkakaan ei tämän työn kannalta keskeinen kysymys on populaarilehdistön ja laatulehdistön ero. Millä tavalla näiden eri kohderyhmille suunnattujen lehtien erot näkyvät tiedon välittämisessä Unkarin kansannoususta? Edellä mainittujen kysymysten osalta tämä työ on lehdistöhistoriallinen kuvaus Iso-Britannian lehdistön menettelystä tietyn asian, eli tässä tapauksessa Unkarin kansannousun suhteen.

Mitä lehdistö kertoo ja mitä siitä on pääteltävissä Britanniassa vallinneesta asenteesta ja mielialasta Unkarin kansannousun suhteen? Mikä oli näkemys kansannousun luonteesta Britanniassa ja miten selkkauksen eri osapuoliin suhtauduttiin? Nämä kysymykset luonnehtivat kolmatta ja keskeisintä ongelma-aluetta, ja näitä kysymyksiä voi luontevasti asettaa lehdistölähteille. Kyse on siis enemmän mentaalihistoriallisesta kuin poliittishistoriallisesta lähestymistavasta, koska pyrkimys on kartoittaa Unkarin kansannousun Iso-Britanniassa synnyttämää emotionaalista reaktiota ja sen muutosta, vaikka kylmän sodan poliittiset asetelmat loivatkin kehykset koko näytökselle. Tämä ulottuvuus painottuu työn loppua kohden yhä enemmän, koska kansannousun kukistumisen jälkeen tapahtumien vyöry ei ollut enää niin kiihkeä kuin aikaisemmin. Tämä soi lehdille mahdollisuuden pohtia tapahtumien luonnetta, samalla kun monenlaiset kriisien jälkeen yleiset ilmiöt kuten pakolaiset ja avustustyö nousivat pinnalle.

Pääasiallisina alkuperäislähteinä on kuusi Iso-Britanniassa ilmestynyttä sanomalehteä. Alunperin tarkoitus oli sisällyttää lähdemateriaaliin myös pohjois-amerikkalaista lehdistöä. Lähdemateriaalin rajaaminen Iso-Britannian lehdistöön oli kuitenkin tarkoituksenmukaista seuraavanlaisista seikoista johtuen. Ensinnäkin 1950-luvun ulkomaisia lehtiä on varsin rajatusti saatavilla Suomesta. Niinpä amerikkalaisten lehtien saaminen olisi epäilemättä muodostunut jonkinasteiseksi ongelmaksi ja todennäköisesti viivyttänyt työn valmistumista. Nyt tarkastelussa mukana olevista lehdistä Times löytyy Helsingin yliopiston kirjastosta, mutta muut lehdet olen saanut käsiini British Libraryn Newspaper Librarysta, jossa työskentelin viikon toukokuussa 1996. London School of Economicsin kirjastosta sain käsiini György Litvánin toimittaman viimeisimmän yleisesityksen Unkarin kansannoususta. Lontoossa työskentelyn mahdollisti Jyväskylän yliopiston Humanistisen tiedekunnan ja Historian laitoksen järjestämä kirjasto- ja arkistomatka, jolle sain osallistua ja josta mainituille tahoille kiitokset.

Tarkoituksena on saada kattava kuva Britannian lehdistöstä tarkasteltavana olevien kysymysten suhteen. Tämän vuoksi lähdemateriaaliksi on valittu monenlaisia lehtiä niin laatu- kuin poliittisella skaalalla mitattuna. Mukana ovat maan laatulehdet Times, Daily Telegraph ja Manchester Guardian sekä populaarilehdistä Daily Mirror, Daily Herald ja Daily Express. Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa, että termit "laatulehdistö" ja "populaarilehdistö" eivät ole normatiivisia, vaan yleisessä käytössä olevia termejä, jotka kuvaavat erilaisen linjan omaavia ja eri kohderyhmille suunnattuja julkaisuja.

Iso-Britannian kommunistien äänenkannattaja Daily Worker ei ole samassa mielessä tarkastelun kohteena kuin edellä mainitut kuusi lehteä. Tässä työssä termi "lehdistö" ei sisällä Daily Workeria, ellei erikseen toisin mainita. Daily Worker kannatti "virallista" kommunistien kantaa, siis lähinnä Neuvostoliiton versiota tapahtumista, mutta julkaisi kyllä tätä kantaa kritisoiivakin kommentteja. Täten Daily Workerin voidaan katsoa edustavan varsin pientä, kuriositeetinomaista vivahdetta maan mielipiteiden kirjossa, ja sen merkitys tämän työn kannalta piilee lähinnä siinä, mitä muun lehdistön suhtautuminen siihen kertoo suhtautumisesta kommunismiin.

Mukana olevat lehdet on esitelty kappaleessa yksi. Tässä yhteydessä kuitenkin muutama sananen siitä, miksi juuri Iso-Britannian lehdistö on tarkastelun kohteena. Ensimmäiseen kysymykseen vastaukseksi voi todeta sanomalehdistön vankan aseman saarivaltakunnassa. Iso-Britanniassa lehtiä tuotettiin huomattavasti enemmän kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa. Yli 90% aikuisista briteistä luki ainakin yhtä päivälehteä.¹ Toisaalta itsekkin yhtenä kylmän sodan vaikuttajista Iso-Britannia on mielenkiintoisessa asemassa tapauksessa, joka koetteli kylmän sodan vakiintuneita asetelmia.

Lehdistön vankan aseman edellytys on lehdistönvapaus, jota Iso-Britannian lehdistö nautti. Tästä puolestaan seuraa se, että Iso-Britannian lehdistössä olivat

¹ Merrill, John C. , Bryan, Carter R. ja Alisky, Marvin: The foreign press. USA 1964. s. 59 ja 62.

edustettuna ne mielipiteet ja näkemykset, joilla oli kannatusta siinä mielessä, että lukijat ostivat tai tilasivat lehden eivätkä jättäneet sitä sen sisällön tai sen edustamien näkemysten vuoksi hankkimatta. Tämä on keskeinen ajatus liberaalissa lehdistöteoriassa, joka puolestaan on yksi tämän työn peruslähtökohdista. Liberaalin lehdistöteorian mukaan lehti testaa kannatuksensa päivittäin, ja se vastaa kirjoituksistaan lukijoilleen, jos se haluaa pysyä markkinoilla. Tämän vuoksi jokaiselle lehdelle yleensä muodostuu oma linjansa, jonka perusteella sen lukijakunta valikoituu ja osaa ennakoida lehden kantoja. Tämän vuoksi yksittäisen artikkelin kohdalla kirjoittava toimittaja ei tässä työssä ole ensisijaisen mielenkiinnon kohteena, koska lehden johdon, yleensä päätoimittajan ja joskus myös omistajien määrittämä linja asettaa kehykset sille, mitä toimittaja saa läpi lehden sivuille saakka.²

Mielipide, tässä yhteydessä siis lehtien näkemykset, jotka muovaavat niiden linjan, on kanta jonkin asian suhteen. Sille ominaisia ja sitä luonnehtivia piirteitä ovat suunta ja intensiteetti. Suunta on puolesta/vastaan -ulottuvuus, ja intensiteetti kuvaa mielipiteen vankkuutta.³ Yleinen mielipide on määritelty eri yhteyksissä lukuisilla eri tavoilla. Yleisen mielipiteen voi tässä yhteydessä katsoa olevan jonkin yhteisön muodostavan ihmisten, tässä tapauksessa mukana olevien lehtien lukijoiden yhtäaikainen samansuuntainen käsitys jostain asiasta, tässä tapauksessa Unkarin kansannoususta. Se on siis yksittäisten mielipiteiden muodostaman joukon suunta, joka on altis esimerkiksi tiedotusvälineiden vaikutukselle. Tässä tapauksessa yleisen mielipiteen puolesta/vastaan -ulottuvuus liittyy voimakkaasti eri osapuolien toimien hyväksyttävyyteen, ja saa näin moraalisen vivahteen. Yleisen mielipiteen keskeinen ominaisuus on vallitsevuus, siis se on ominaisesti enemmistön kanta, joten sen intensiteetti on voimakas, vaikka se joissain tapauksissa saattaakin muuttaa suuntaansa tuuliviirimäisesti.⁴

Lehdistö ei ole sama asia kuin yleinen mielipide. Kukin lehti on jatkuvassa vuorovaikutuksessa yleisen mielipiteen kanssa muokaten sitä, mutta myös reagoi sen muutokseen. Lehti ei yleensä voi liiaksi poiketa lukijakuntansa yleisesti hyväksymistä normeista tai arvoista, koska se saattaisi merkitä lukijakunnan katoamista. Ennemmin lehdet täytyy hienovaraisesti tuoda kantojaan esille yleisen mielipiteen luomissa kehyksissä. Tämän vuoksi lehdistölähteiden perusteella ei voi rakentaa aukotonta kuvaa yleisestä mielipiteestä, mutta sen päälinjat ovat kyllä näkyvissä lehdistössä.⁵ Lehden vaikutus lukijoihinsa kuitenkin korostuu, koska suuri osa lukijoista lukee pääasiassa vain yhtä lehteä, ja omaksuu sen esittämiä kantoja.⁶ Toisaalta tiedotusvälineiden antaman informaation merkitystä korostaa myös yleisön heikot taustatiedot aiheista, joita käsitellään. Mitä huonommat taustatiedot ovat, sitä suurempi vaikutus ulkopuolisella informaatiolla todennäköisesti on asiasta muodostettavaan

² Liberaalista lehdistöteoriasta esimerkiksi Curran, James ja Seaton, Jean: Power without responsibility. The press and broadcasting in Britain. Great Britain 1989. s. 246-247.

³ Lane, Robert E. ja Sears, David O. : Public opinion. USA 1964. s. 6.

⁴ Childs, Harwood L. : Public opinion: Nature, formation and role. USA 1965. s.12-18.

⁵ Childs 1965. s. 67.

⁶ Suvanto, Pekka: Sanomalehdistö historiantutkimuksen lähteenä. Teoksessa Suvanto, Pekka (toim): Yleisen historian lähteet ja niiden käyttö. Helsinki 1977. s. 96-98.

näkemykseen.⁷

Lehdistöä on sanottu poliitikkojen vahtikoiraksi. Lehdistö joutuu reagoimaan yleisen mielipiteen muutoksiin nopeammin kuin esimerkiksi poliitikot, joiden kannatus testataan esimerkiksi joka neljäs vuosi, kun taas lehdet mittaavat kannatuksensa päivittäin. Tässä mielessä ajatus vahtikoirasta on osuva. Rooli on kuitenkin kahtalainen. Samalla kun lehdistö vartioi poliitikkoja eli saattaa kansalaisten kriittisiä asenteita päättäjien tietoon, se myös välittää kansalaisille päättäjien viestejä, jotka muokkaavat kansalaisten mielipiteitä.⁸

Metodologisesti työ on lähinnä tekstien tulkintaa. Jos menetelmälle halutaan antaa nimi, sitä voitaisiin nimittää lähinnä historialliskvalitatiiviseksi työskentelytavaksi. Pyrkimys on ottaa huomioon paitsi itse tarkasteltavana oleva teksti, myös sen vähemmän ilmeiset merkitykset ja viestit, siis se mitä on kirjoitettuna niin sanotusti rivien väliin, sekä tekstin syntyolosuhteet mahdollisuuksien mukaan. On selvää, että paikanpäällä mahdollisesti taistelujen keskellä kiireessä laadituissa artikkeleissa kannanotot eivät ole yhtä harkittuja ja monipuolisesti pohdittuja kuin esimerkiksi harkiten laadituissa pääkirjoituksissa. Myös lehtien erilaisten perinteiden tunteminen auttaa niiden kirjoitusten tulkitsemisessa. Tämä tekstin kontekstitaso on osa tekstiä, jota ilman se ei olisi ollut ymmärrettävä lukijalle, ja se on myös osa sen välittämää viestiä. Tässä tapauksessa on löydettävissä kaksi tasoa tekstien tarkastelulle. Ensimmäinen on tekstin alkuperäinen käyttötarkoitus, eli tiedon välittäminen Unkarin kansannoususta lehden lukijoille. Toinen taso on se, mitä teksti kertoo nykypäivän lukijalle Unkarin kansannoususta, kirjoittajastaan, lukijoistaan, julkaisufoorumistaan ja aikansa yhteiskunnasta. Tässä suhteessa lähestytään Palosta mukaillen "dekontekstualisointia" siinä mielessä, että keskeiseksi aspektiksi lähdemateriaalista nousee lopulta sen välittämä kuva emotionaalaisesta reaktiosta, jota lähteiden perusteella pyritään tulkitsemaan.⁹

Työn alkupuolella, kun paino on kysymyksillä mitä lehdet kirjoittivat ja miten, ei valitettavasti voi välttyä paikoittaiselta luettelomaisuudelta tekstissä, mutta jotta pystyttäisiin luomaan kuva lehden linjasta, on jollain tavalla tehtävä selväksi, mitä lehti kirjoitti. Tästä johtuen työn alkupuolella, siis lähinnä kappaleissa 3.3 ja 4.3 tarkastellaan kirjoittelua hyvinkin hienojakoisesti. Työn loppua kohden painopiste siirtyy erikseen määriteltäviin kysymyksiin, koska lehtien linjojen pääpiirteet hahmottuivat kansannousun ensimmäisen viikon aikana. Lehdistötutkimuksissa usein käytetty kvantitatiivinen menetelmä ei sovellu tähän työhön, koska laskuihin mukaan otettavien kirjoitusten rajaaminen olisi mahdotonta siitä syystä, että Unkarin kansannousu nivoutui Suezin kriisin kanssa yhteen, ja Suezin kriisiä käsitelleissä kirjoituksissa viitattiin Unkarin kansannousuun ja päinvastoin.

Kylmän sodan aika on ohi. Tämä avaa historiantutkimukselle mahdollisuuksia pureutua viime vuosikymmenien tapahtumiin salassa pidettyjen dokumenttien tullessa hiljalleen saataville. Toisaalta Neuvostoliiton ja sen satelliittijärjestelmän

⁷ Lane ja Sears 1964, s. 115 ja Childs 1965, s. 180-181.

⁸ Curran ja Seaton 1989, s. 246-247.

⁹ Palonen, Kari: Tekstistä politiikkaan. Jyväskylä 1987. s. 84-87 ja 116-117 sekä LaCapra, Dominique: Rethinking intellectual history. Ithaca 1983. s. 339-341.

romahdettua myös Neuvostoliiton arkistoja päästään tutkimaan. Näin kuva kylmän sodan asetelmista ja tapahtumista täydentyy ja laajentuu. Unkarin kansannousun osalta tämä on erityisen mielenkiintoista, sillä Neuvostoliiton toimista ja sen päätöksistä ja niiden motiiveista ei selkeää kuvaa ole ollut. Joka tapauksessa kylmän sodan kahtiajako on tuon ajan maailmaa jäsentävänä asetelmana mielenkiintoinen, ja tulee varmasti saamaan paljon historiantutkijoiden huomiota osakseen tulevina vuosina.

1. LEHDISTÖN ESITTELY

1.1 Laatulohdet

Iso-Britannian lehdistö voidaan jakaa asiallisiin laatulohtiin ja kevyempiin populaarilehtiin. Maan lehdistölle on tyypillistä varsin voimakas kontrasti niin levikin kuin sisällön suhteen näiden kahden ryhmän välillä. Kaikki tässä työssä mukana olevat lehdet ilmestyivät kuutena päivänä viikossa, eli maanantaista lauantaihin. Joidenkin lehtien erikseen julkaisemia viikonloppu- tai sunnuntainumeroita ei ole mukana. Niin kutsuttuja laatulohiä tässä työssä edustavat Britannian lehdistön pitkäaikainen lippulaiva The Times ja toinen Lontoossa ilmestynyt suurlehti Daily Telegraph sekä vielä vuonna 1956 Manchesterissa julkaistu Manchester Guardian. Laatulohdet on suunnattu pidemmälle koulutetuille lukijoille, ja niiden aihepiirit painottuvat politiikkaan, hallintoon, talouteen ja kulttuuriin.¹⁰

The Times perustettiin vuonna 1785 nimellä London Universal Register, mutta lehden perustaja John Walter muutti nimen nykyiseen muotoonsa jo 1788. Lehden tuli olla ohjelmajulistuksensa mukaan ajan tapahtumien luotettava rekisteröijä. Kuitenkin vasta 1830-luvulla Times saavutti puolueista ja valtiovallasta riippumattoman aseman. Sillä oli jo tuolloin niin yleisen mielipiteen kuin sisäpolitiikan kysymystenkin suhteen vaikutusvaltaa, joka säilyi ja vahvistui 1800-luvun edetessä.¹¹

Ensimmäisen maailmansodan puhjetessa Times oli juuri selvinnyt vakavasta kriisistä, jonka aikana sen levikki oli ollut jopa alle 40 000. Itse sodan aikana Timesin kirjoituksissa oli niin kärkkäitä sävyjä, että sitä syytettiin sodan lietsonnasta ja perättömistä propagandakirjoituksista. 1930-luvulla sen suhtautuminen Saksan aiheuttamaan uhkaan oli aivan päinvastainen. Times tuki Britannian hallitusten ja varsinkin 1937 pääministeriksi tulleen Neville Chamberlainin "appeasement"- eli rauhoituspolitiikkaa. Timesin päätoimittajalla Geoffrey Dawsonilla oli läheiset suhteet konservatiiviseen pääministeri Chamberlainiin ja Dawsonin mielipiteitä kuultiin jopa ministerinimitysten yhteydessä. Timesin Saksassa toimivien kirjeenvaihtajien kirjoituksista poistettiin kohtia, jotka olisivat saattaneet ärsyttää Hitleriä. Jälkeenpäin Dawsonia on arvosteltu kritiikittömästä sitoutumisesta maansa hallituksen politiikkaan.¹²

¹⁰ Merrill, Bryan ja Alisky 1964, s. 62-63.

¹¹ Torvinen, Taimi: Ulkomaisen sanomalehdistön historia. Espoo 1982. s. 79-81.

¹² Torvinen 1982, s. 84-87.

Unkarin kansannousun aikaan Timesin päätoimittajana oli sir William Haley, joka oli tullut lehteen 1952. Timesin arvovalta ja levikki olivat laskeneet toisen maailmansodan jälkeen, mutta Haleyn toimien myötä tilanne parantui. Haleyn aikana lehden tuli linjanmäärityksensä mukaisesti olla huolellinen, objektiivinen ja riippumaton. Vaikka Times ei edusta mitään puoluetta, se on yleisesti määritetty linjaltaan konservatiiviseksi.¹³ Yleensä ottaen Timesia pidetään yhtenä maailman laadukkaimmista sanomalehdistä, jota arvostetaan ja seurataan niin kotimaassaan kuin kansainvälisestikin. Etenkin lehden ulkomaan kirjeenvaihtajien verkko ja ulkomaanuutisten laatu on perinteisesti ollut korkealle arvostettu. Timesin artikkelien tyyli on tiedottavaa ja neutraalia, mutta lehden pääkirjoitussivulta löytyy joskus kärkevääkin kommentointia ja keskustelua herättäviä mielipiteitä sekä itse pääkirjoituksista että samalla sivulla sijaitsevasta maailman tasokkaimpana pidetystä yleisön osastosta.¹⁴

Timesin levikki 1950-luvun puolessa välissä oli 222 000. Sen omisti eversti J. Astor, joka oli hankkinut lehden omistukseensa jo vuonna 1922. Astoria pidetään klassisena esimerkkinä omistajasta, joka ei puutu lehden toimitukselliseen linjaan. Kuvaava on huhu, jonka mukaan Astor ei lukenut omistamaansa lehteä.¹⁵ Lehteä johti viisijäseninen "Times trust". Sen jäsenet olivat arvostettuja kansalaisia, eivätkä he saaneet omistaa Timesin osakkeita.¹⁶

Nykyään The Guardian -nimellä tunnettu ja kansainvälisestikin korkealle noteerattu päivälehti oli vuonna 1956 nimeltään The Manchester Guardian. Nimensä mukaisesti lehden kotikaupunki oli Manchester aina vuoteen 1959 saakka, jolloin se alkoi ilmestyä myös Lontoossa, jonne sen toimituskin siirtyi. Manchester Guardianin perusti vuonna 1822 kauppias J. E. Taylor liberaalista politiikkaa edistämään. Manchester Guardianin historian vahva mies on kuitenkin lehteä 1872-1929 johtanut Charles Prestwick Scott, jonka aikana lehden linja läheni liberaalien radikaalia leiriä. Lehden omistava Scott-säätiö on sitoutunut jatkamaan C. P. Scottin perinteitä.¹⁷

Yleisesti valtakunnallisen sanomalehden tunnusmerkkeinä Britanniassa voidaan pitää valtakunnallista jakelua ja lehden sijaintia Lontoossa. Manchester Guardian on kuitenkin poikkeus tästä säännöstä.¹⁸ Rohkeus erilaisten mielipiteiden ja kantojen esittämisessä teki siitä jo 1900-luvun alkupuolella merkittävän ja seuratun lehden, joka noteerattiin myös kansainvälisesti, vaikka se ei tiukasti määritellen täyttänytkaan valtakunnallisen lehden mittoja. Lehti vastusti buurisotaa, toivotti 1930-luvulla Saksan liikkeelle ajamat pakolaiset tervetulleiksi Englantiin ja arvosteli raskaalla kädellä kotimaansa toimia Suezin kriisissä.¹⁹

¹³ Torvinen 1982, s. 87-88.

¹⁴ Welke, James W. : United Kingdom. Teoksessa Kurian, George Thomas: World press encyclopedia, vol. 2. Lontoo 1982. s. 925 sekä Torvinen 1982, s. 87.

¹⁵ Seymour-Ure, Colin: The British press and Broadcasting since 1945. Great Britain 1991. s. 36-37.

¹⁶ Merrill, Bryan ja Alisky 1964, s. 65.

¹⁷ Torvinen 1982, s. 92-94.

¹⁸ Seymour-Ure 1991, s. 19.

¹⁹ Torvinen 1982, s. 92-94.

Manchester Guardianille on ollut tyypillistä epäpopulaarien kantojen esittäminen ja ajaminen levikin pienenemisen uhallakin ja siitä on käytetty nimitystä "Britannian epäsovinnainen omatunto". Lehden lukijakunta on keskimäärin nuorempaa ja koulutetumpaa kuin muilla laatulehdillä ja sitä pidetään liberaalin ajattelun ja sosiaalisten uudistusten puolestapuhujana.²⁰

Tämän työn kannalta Manchester Guardian on mielenkiintoinen ensinnäkin siitä syystä, että se toimi koko 1900-luvun alkupuolen jonkinlaisena vastapainona Timesille. Ensimmäisen maailmansodan aikana Manchester Guardian pysyi maltillisena ja asiallisena, toisin kuin Times. 1930-luvulla taas Manchester Guardian vastusti kansallissosialismia ja "appeasement"-politiikkaa. Toisaalta se poliittiselta linjaukseltaan eroaa konservatiivisesta Timesista määrittelemällä itsensä riippumattomaksi keskusta-vasemmistolaiseksi julkaisuksi ja ottamalla herkemmin kantaa verrattuna neutraaliin Timesiin. Vaaleissa lehti on tukenut sekä Labour-puoluetta että liberaalista puoluetta. Kolmanneksi, Manchester Guardianin ulkomaan uutisosasto on laaja ja arvostettu, kuten Timesinkin.²¹ Neljäntenä seikkana voisi mainita lehden arvostetun statuksen niin kotimaassaan kuin ulkomaillakin. Manchester Guardian oli lähes kaksinkertaistanut levikkinsä vuodesta 1945 vuoteen 1955, jolloin se oli 156000. Unkarin kansannousun päivinä Manchester Guardianin tähti oli nousussa ja pian Lontooseen muuttonsa jälkeen sen levikki kasvoi suuremmaksi kuin Timesin.²²

Kasvaneen levikin tuoman taloudellisen voiton Manchester Guardian sijoitti ulkomaan uutistoimintansa kehittämiseen. Se lopetti vuonna 1948 ulkomaan uutisten ostamisen Timesilta ja ryhtyi itse myymään ulkomaan uutisiaan esimerkiksi Glasgow Heraldille sekä Yhdysvaltoihin Los Angeles Timesille ja Washington Postille. Ulkomaantoiminnan osuus lehden budjetista nousi 1930-luvulla olleesta noin kymmenestä prosentista lähes neljännekseen. Myös Unkarin kansannousun keskelle Manchester Guardian lähetti oman reporterinsa. Hän oli Neuvostoliitossa kaksi vuotta työleirillä viettänyt ja toisen maailmansodan aikana Iso-Britanniaan paennut puolalainen Victor Zorza, joka oli kirjoittanut jo ennen kansannousun puhkeamista lukuisia artikkeleja Itä-Euroopasta.²³

Britannian lehdistön kolmen vaikutusvaltaisimpana pidetyn lehden joukon täydentää Lontoossa edelleenkin ilmestyvä Daily Telegraph. Sen on perustanut A. B. Sleight vuonna 1855 "raportoimaan asioista juuri niinkuin ne tapahtuvat". Toisen maailmansodan jälkeen Daily Telegraphin omisti Berryn suku aina vuoteen 1985 saakka. Lehti on suunnattu lähinnä keskiluokkaiselle lukijakunnalle.²⁴ Poliittisesti Daily Telegraphin katsotaan sijaitsevan Timesista oikealle, ja se on yleensä tukenut konservatiivista puoluetta sitoutumatta kuitenkaan kriiikkömästi puolueen linjaan.

²⁰ Welke 1982, s. 926.

²¹ Torvinen 1982, s. 94-95.

²² Seymour-Ure 1991, s. 28-29.

²³ Ayerst, David: The Manchester Guardian: Biography of a newspaper. Great Britain 1971. s. 572-573 ja 618-620.

²⁴ Welke 1982, s. 926 ja Seymour-Ure 1991, s. 38-39.

Lehti on perinteisesti puolustanut vapaata yritystoimintaa, lakia ja järjestystä.²⁵

Daily Telegraphin tekee mielenkiintoiseksi ennen muuta sen muita laatulehtiä huikeasti suurempi levikki. 1955 Daily Telegraphin levikki ylitti jo miljoonan ollen siis lähes viisinkertainen verrattuna Timesin ja yli kuusinkertainen verrattuna Manchester Guardianin levikkiin.²⁶ Daily Telegraphin viehäytys perustuu sopivaan asiallisen ja tasokkaan tietopuolisen kirjoittelun ja "human interest" -aineiston sekoitukseen. Sensaatiolehti se ei missään nimessä ole vaan raportoii kevyemmät esimerkiksi rikos- tai seksipitoiset uutisensa asiallisesti.²⁷

Daily Telegraphin ulkomaan uutisten tarjonta on laaja ja tasokas kuten muillakin laatulehdillä. Daily Telegraphin kirjeenvaihtajia on yleensä lähetetty maailman kriisipesäkkeisiin aina Yhdysvaltain sisällissodasta lähtien, ja myös Unkarissa 1956 oli lehden edustaja Gordon Shepherd paikalla. Lehden kirjoittelun tyyliä on luonnehdittu luotettavaksi ja rohkeaksi, ja se oli esimerkiksi 1930-luvulla Manchester Guardianin kanssa samoilla linjoilla suhtautumisessaan Saksaan.²⁸

Näillä laatulehdillä oli siis jokaisella oma luonteensa ja hieman toisistaan eroavat lukijakunnat. 1970-luvulla tehdyissä tutkimuksissa Daily Telegraphin lukijoiden keski-ikä oli 42 vuotta, Guardianin 33 ja Timesin 38 vuotta.²⁹ Daily Telegraph oli laatulehdistä levikin valossa suosituin ja sen lukijakunta on, kuten Brian Lake toteaa, "solidly middleclass".³⁰ Manchester Guardianin lukijakunta oli muihin verrattuna nuorempaa ja se muodosti poliittiselta kannaltaan liberaalin vastapainon konservatiivisille kilpailijoilleen. Timesia pidettiin pitkälti päätöksentekijöiden lehtenä, jonka sana myös painoi niin poliittisia kuin talouselämänkin päätöksiä tehtäessä. Yhteistä Timesille, Daily Telegraphille ja Manchester Guardianille oli toimitustyön ja ulkomaan uutisten korkea laatu.

1.2 Populaarilehdet

Viime vuosisadan lopulla syntyi uusi lehtityyppi, jonka amerikkalainen lehtimies E.L. Godkin sanoi "muistuttavan eniten helvettiä missään kristillisessä valtiossa".³¹ Kyse on niin kutsutusta keltaisesta lehdistöstä, eli lehdistä, jotka painottavat ennemmin lukijan viihdyttämistä kuin uutisia ja niiden kommentointia. Niiden myyntivalttina ovat erilaiset sensaatiot, seksi ja skandaalit. Iso-Britanniassa ensimmäinen tämän tyyppinen lehti syntyi 1896, kun Daily Mail perustettiin. Neljässä vuodessa se saavutti jo puolen miljoonan levikin, ja sen kilpailijoiksi syntyi uusia saman tyyppisiä lehtiä, kuten esimerkiksi vuonna 1900 perustettu Daily Express. 1903 syntyi Daily

²⁵ Merrill, John C. ja Fisher, Harold A. : The world's great dailies: Profiles of 50 newspapers. USA 1980. s. 111.

²⁶ Seymour-Ure 1991, s. 28-29.

²⁷ Welke 1982, s. 926 sekä Merrill ja Fisher 1980, s. 111 ja 115.

²⁸ Merrill, Bryan ja Alisky 1964, s. 66 sekä Welke 1982, s. 926.

²⁹ Merrill ja Fisher 1980, s. 144.

³⁰ Lake, Brian: British newspapers. England 1984. s.83.

³¹ Commager, Henry Steele: The American mind. USA 1964. s. 69.

Mirror, kuvilla ryyditetty tabloidi, josta tuli myös hyvin suosittu.³² Tässä työssä populaarilehdiksi luettavista julkaisuista ovat mukana Daily Mirror, Daily Express ja Daily Herald.

Kohderyhmänä populaarilehdillä oli alempaan keskiluokkaan ja työväenluokkaan kuuluvat lukijat. Luokka-käsite ei ole kuitenkaan 1950-luvun Britanniassa kovin yksioikoinen käsite. Arthur Marwickin mukaan siitä, että yhteiskunta oli jakautunut erilaisiin sosiaalisiin luokkiin, ei liene erimielisyyttä toisin kuin siitä, kuinka eri luokat eroteltaisiin toisistaan. Yleisesti voidaan sanoa, että luokan määrittymiseen ja siihen samastumiseen vaikuttivat varallisuus, poliittiset vaikutusmahdollisuudet, koulutusmahdollisuudet ja elämäntyyli.³³ Tähän listaan voisi lisätä lehdistön, sillä Iso-Britannian lehdillä oli yleensä selkeä poliittinen kanta, jonka lukijat tiesivät ja jonka mukaan lukijakunta valikoitui.³⁴

Daily Heraldista omisti vuoteen 1961 saakka 51 % Odham's press ja 49 % Englannin ammattiliittojen keskusjärjestö TUC. Poliittisesti se tuki Labour-puoluetta. 1961 Odham's press ja 1964 TUC möivät osansa Mirror Groupille, ja 1964 lehden nimeksi muutettiin The Sun. Daily Heraldin alamäki johtui suurimmaksi osaksi lehden kyvyttömyydestä vetää puoleensa mainostajia, ja lehdestä sanottiinkin, että mitä enemmän se myy, sitä enemmän se tuottaa tappiota. Lisäksi sitä moitittiin Labourin kantojen kritiikittömästä edistämisestä.³⁵ Juuri tämä "puute" kuitenkin tekee Daily Heraldista tämän työn kannalta mielenkiintoisen. Mielenkiintoinen asetelma syntyy myös siitä, että Daily Heraldin ja Manchester Guardianin kehityskäyrät olivat täsmälleen päinvastaiset, vaikka kehityksen syitä ei kannataisi etsiä siitä, miten ne esittivät jonkin yksittäisen ilmiön kuten Unkarin kansannousun.

Daily Heraldin levikki pieneni koko ajan vuoden 1950 jälkeen. 1950-luvun puolivälissä se oli kuitenkin vielä varsin suuri, noin 1.75 miljoonaa. Lehden lukijakunta oli kuitenkin varsin ikääntynyttä. Daily Heraldin totinen ja luokkatietoinen kirjoittelu ei onnistunut houkuttelemaan nuorempia lukijoita pariinsa. Daily Herald oli nimenomaan työväestön lehti, sillä vuonna 1956 85% lehden lukijoista oli suorittavan, manuaalisen työn tekijöitä.³⁶

Toisen Labouria perinteisesti kannattaneen lehden eli Daily Mirrorin lukijakunnan profiili näyttää samankaltaiselta kuin Daily Heraldilla. 1955 Daily Mirrorin levikki oli saarivaltakunnan suurin, noin 4.7 miljoonaa. Muista mainituista lehdistä poiketen ja lontoolaislehdelle epätyypillisesti Daily Mirrorilla oli laaja omistajakunta. 1961 se ilmoitti osakkeenomistajia olevan 40 000.³⁷

Tarkasteltavina olevista lehdistä Daily Mirror oli sisällöltään ja ulkoasultaan viihdyttävin. Siinä oli paljon kuvia ja etusivulla sensaatiot ajoivat usein esimerkiksi

³² Merrill, Bryan ja Alisky 1964, s. 61 ja 63.

³³ Marwick, Arthur: British society since 1945. Great Britain 1982. s. 38-39 ja 48.

³⁴ Merrill, Bryan ja Alisky 1964, s. 62.

³⁵ Koss, Stephen: The rise and fall of the political press in Britain. Great Britain 1984. s. 6 ja 655.

³⁶ Seymour-Ure 1991, s. 22, 28-29 ja 126.

³⁷ Seymour-Ure 1991, s. 28-29, 37 ja 126.

ulkomaanuutisten ohi. Lehden tunnuslause oli "forward with the people", ja se halusi keskittyä tavoittamaan tavallisia ihmisiä ja pyrki tarjoamaan kansalle sitä, mitä kansa haluaa. Poliittiset ja muut "raskaammat" uutiset upotettiin kevyempien joukkoon. Lehden periaatteena oli esittää täsmällisiä ja suoria mielipiteitä eikä filosofisia pohdiskeluja, joita lukijoiden ajateltiin vierastavan. Tätä linjaa edusti nimimerkki Cassandran palsta, jota voi pitää eräänlaisena Daily Mirrorin pääkirjoituksena. Cassandra otti kantaa ajankohtaisiin ilmiöihin, eikä arkaillut kritiikin esittämistä mitä tai ketä tahansa kohtaan. Cassandran oikea nimi oli Bill Connor, ja hän oli pitkään Daily Mirrorin suosituin ja seuratuin henkilö sarjakuvasankaritar Janen ohella. Epäilemättä Cassandran suosio perustui samaan kuin Daily Mirrorin suosio muutenkin: Taitoon tarjota lukijoille mitä he halusivat.³⁸

Samaa linjaa jatkoi Daily Mirrorin omalaatuinen suhtautuminen Neuvostoliittoon. Kun muut lehdet kirjoittivat Neuvostoliittoon liittyvistä asioista pidättyväisesti, Daily Mirror hyökkäsi koko rintamalla sanoja säästämättä Neuvostoliittoa vastaan. Vuonna 1956 lehden sivuilla nimitettiin NKVD:n johtajaa kenraali Serovia "Neuvostoliiton Himmleriksi", "vihattavaksi roistoksi" ja "inhottavaksi teurastajaksi" tarkoituksena ilmeisesti tuoda niin kutsuttu kansan ääni virallisen diplomatian rinnalle.³⁹

Daily Mirror tuki vaaleissa pääsääntöisesti Labouria. Vuoden 1945 parlamenttivaaleissa se nousi Labourin pääasialliseksi ja tehokkaaksi äänitorveksi, sillä se oli erittäin suosittu sotilaiden keskuudessa muun muassa edellämämainitun vähäpukeisen sarjakuvasankaritar Janen ansiosta. Daily Heraldista katsottiin olevan puolueelle vähemmän hyötyä. Vuoden 1950 vaaleissa Daily Mirror tuki edelleen selkeästi Labouria, mutta seuraavissa vuoden 1955 parlamenttivaaleissa se ilmaisi kantansa paljon varovaisemmin. Vaikka Daily Herald pysyi totutusti Labourin takana, Daily Mirrorin linjaa kuvaa lehden toimitusjohtajan Cecil Kingin ehdottama mutta lopulta käyttämättä jäänyt iskulause "we are pro-Labour but not this time". Daily Mirrorissa tyydyttiin toivomaan konservatiiveille kohtuullista voittoa, koska Labouria pidettiin kykenemättömänä hallitusvaltaan.⁴⁰

Daily Expressin lukijakunta poikkesi edellisistä merkittävästi. Populaarilehdille tyypilliseen tapaan myös sen lukijoista toki valtaosa (63%) kuului työväestöön, mutta lähes 40 % sen lukijoista työskenteli hallinnossa, johtotehtävissä tai muun ei-suorittavan työn parissa. Daily Expressin levikki oli vuonna 1955 hieman yli neljä miljoonaa ja sen omisti paroni Beaverbrook, joka ohjaili lehden linjaa toisinaan voimakkaastikin. Tämä näkyi esimerkiksi 1930-luvun lopulla, kun lehti tuki erittäin voimakkaasti appeasement-politiikkaa.⁴¹

Daily Express tuki konservatiiveja, ja se muodosti Daily Mailin kanssa vastapuolen Daily Heraldille ja Daily Mirrorille. Vuoden 1945 vaalikampanjan aikana vain

³⁸ Allen, Robert ja Frost, John: World press: Daily Mirror. Great Britain 1981. s. 27 ja 55-61.

³⁹ Allen ja Frost 1981, s. 57-58.

⁴⁰ Koss 1984, s. 625-626, 646 ja 651.

⁴¹ Seymour-Ure 1991, s. 28-29, 35 ja 125 sekä Koss 1984, s. 571-572.

neljäsosa sen vaaleja koskevasta kirjoittelusta käsitteli Labour-puoluetta, ja sekin kielteisessä sävyssä. Vaalikirjoittelun voi sanoa sisältäneen ylilyöntejä, koska Daily Expressissä nimitettiin Labour-puoluetta "kansallissosialisteiksi" ja vihjailtiin Labourin johdon kokoavan "Gestapoa".⁴²

Daily Expressin on kuitenkin sanottu olevan valmis myös irtautumaan konservatiivien virallisesta linjasta tarpeen vaatiessa. Iso-Britannian lehdistölle tyypilliseen tapaan se on kärkeä arvostelemaan poliitikkoja, eikä puoluekanta välttämättä ole este arvostelulle. Esimerkiksi Yhdysvaltain lehdistöön verrattuna Iso-Britannian lehdet arvostelevat hanakammin lehden omaa poliittista kantaa edustavia poliitikkoja. Daily Expressiä ei pidetä varsinaisena sensaatiolehtenä Daily Mirrorin tapaan, vaikka lehdessä onkin suuria otsikoita ja paljon kuvia, sillä se ei juurikaan mässäile seksi- tai rikospitoisilla tarinoilla.⁴³

Kuten laatulehdillä, niin myös näillä populaarilehdillä oli omat tunnusomaiset piirteensä ja poliittiset linjauksensa. Daily Herald oli 1950-luvun puolivälissä jo hieman hiipuva ja vanhanaikainen lehti, joka ei kyennyt uudistumaan eikä hankkimaan uutta lukijakuntaa. Epäilemättä sen edustamille näkemyksille löytyi kuitenkin 1.75 miljoonan kappaleen levikistä päätellen jonkinlaista kaikupohjaa lähinnä työväenpuolueen kannattajakunnan ikääntyneemmässä osassa. Daily Herald tuki uskollisesti Labouria ja sen suhdetta puoluepolitiikkaan voisi sanoa staattiseksi verrattuna Daily Mirroriin, joka osoitti dynaamisuutensa vuoden 1955 vaalikamppailussa pidättymällä suoranaisesti tukemasta työväenpuoluetta. Daily Mirror oli valtakunnan suurin lehti levikin valossa, ja sen voi sanoa onnistuneen tavoitteessaan tarjota kansalle mitä kansa halusi. Daily Mirror oli sensaatiolehti tyypillisimmällään, ja se pyrki herättämään keskustelua ja saamaan aikaan reaktioita enemmän kuin esittämään viileän objektiivisia raportteja. Daily Expressillä oli myös huomattavan suuri levikki, vaikka se ei ollutkaan niin selkeästi sensaatiolehti kuin Daily Mirror, jonka levikki oli samaa luokkaa. Konservatiivisen Daily Expressin lukijakunnassa oli enemmän keskiluokkaan lukeutuvaa väestöä kuin työväenlehdillä. Vaikka Daily Express tuki konservatiiveja, se Daily Mirrorin tavoin maan lehdistölle tyypilliseen tapaan saattoi irtautua puolueen virallisesta kannasta ja arvostella kärkkäästikin mielestään virheellisesti toimivia poliitikkoja.

2. TAUSTAA KANSANNOUSULLE

2.1 Stalinistinen diktatuuri Unkarissa

Unkarin johdossa kommunistien päästyä valtaan oli Stalinin luottomies Mátyás Rákosi, joka oli syntynyt vuonna 1892 keskiluokkaiseen perheeseen. Hän jäi venäläisten vangiksi ensimmäisessä maailmansodassa, mutta palasi 1918 Unkariin, missä hän oli mukana perustamassa Unkarin kommunistista puoluetta apunaan Moskovassa annettu koulutus. Seuraavina vuosina Rákosi tuomittiin useaan otteeseen vankeuteen toiminnasta kielletyssä puolueessa ja lopulta

⁴² Koss 1984, s. 623-624.

⁴³ Merrill, Bryan ja Alisky 1964, s. 62 ja 66-67.

elinkautiseen vankeuteen vuonna 1935. Vuonna 1940 Unkari vaihtoi Rákosin ja toisen kommunistin Zoltan Vas'n vuoden 1848 sodassa venäläisille jääneisiin Unkarin lippuihin. 1940-luvun alussa Rákosi eli Moskovassa, sai Neuvostoliiton kansalaisuuden, meni naimisiin ja työskenteli ulkomaanasioiden komissariaatin Unkarin osastolla. Vuonna 1944 hän palasi Budapestiin, kommunistipuolueen johtoon.⁴⁴

Rakosin aisapari oli Ernő Gerő, joka oli syntynyt 1898 Tergebecissa, joka sijaitsi 1950-luvulla Tsekkoslovakiassa. Geröllä oli samankaltainen menneisyys kuin Rákosilla. Hän oli keskiluokkaisesta perheestä, vietti 1920- ja 1930-luvuilla aikaa Neuvostoliitossa ja palasi Unkariin 1944. Gerő toimi lukuisissa puolueen tehtävissä esimerkiksi politbyroon, puolueen sihteeristön ja keskuskomitean jäsenenä sekä useaan eri otteeseen ministerinä.⁴⁵

Vuosi 1949 oli käännekohta Unkarin sisäpolitiikassa, jolloin stalinistit saivat suurimman vaikutusvallan, ja valta keskittyi yhä enemmän Rákosin ympärille.⁴⁶ Valtion valvontakoneisto ja painostuskeinot otettiin käyttöön. Painostuskeinoja olivat esimerkiksi palkan alentaminen, työstä erottaminen, pidätykset, ruumiillinen väkivalta, pakkotyö ja teloitukset.⁴⁷ 1950-1953 oikeudenkäynneissä oli syytettyinä lähes 7 % yhdeksästä ja puolesta miljoonasta unkarilaisesta, 650 000 henkilöä tuomittiin, erilaisia rangaistuksia jaettiin noin 850 000 kappaletta.⁴⁸

Järjestetyn oikeudenkäynnin kohteeksi joutui esimerkiksi sisäministeri László Rajk vuonna 1949. Tibor Szönyi "tunnusti" vakoilleensa lännen hyväksi Rajkin avustuksella, jota sitten syytettiin trotskilaisuudesta. Rajkin väitettiin olevan myös Unkarin edustaja USA:n salaisen palvelun Itä-Euroopan osastossa Genevessä. László Rajk pidätettiin 30.5.1949. Kaikki toimet hyväksyttiin Moskovasta käsin, ja NKVD:n edustajat osallistuivat tutkimuksiin. Unkarissa perustettiin Valtion Turvallisuuskomitea, johon kuului Rákosi, Gerő, János Kádár, Mihály Farkas ja Árpád Szakasits, joka tutkimuksissaan selvitti, että Rajk oli yhdessä jugoslaviaalaisten imperialistien agenttien kanssa vakoillut USA:n hyväksi. Tutkimuksissa oli saatu muun muassa selville, että Jugoslavian johtaja Tito oli tavannut salassa USA:n salaisen palvelun johtajan Allen Dullesin. Tässä tapauksessa oikeudenkäynnillä oli sekä ulko- että sisäpoliittinen tehtävä. Ensinnäkin oli tarkoitus paljastaa Titon vehkeilyt länsivaltojen hyväksi ja toiseksi poistaa sisäpolitiikan pelikentältä stalinistien vastustajia. 1950-luvun

⁴⁴ Gabor, Robert: Biographical sketches of leading figures of the communist regime. Teoksessa Helmreich, Ernst (ed.): Hungary, East-central Europe under the communists. USA 1957. s. 404-405.

⁴⁵ Gabor 1957, s. 395-396.

⁴⁶ Zinner, Tibor: The Rajk-affair, its roots in politics and state security. Teoksessa Glatz, Ferenc (ed.): The Stalinist Model in Hungary. Etudes historiques Hongroises, publiées à l'occasion du XVIIe congrés international des sciences historiques par le Comité National des historiens Hongrois. Budapest 1990. s. 29 ja 22-23.

⁴⁷ Kecskemeti, Paul: The unexpected revolution. Palo Alto, California 1961. s. 94-95.

⁴⁸ Pető, Ivan: Concept and reality, the Stalinist economic order in Hungary. Teoksessa Glatz, Ferenc (ed.): The Stalinist model in Hungary. Etudes historiques Hongroises, publiées à l'occasion du XVIIe congrés international des sciences historiques par le Comité National des historiens Hongrois. Budapest 1990. s. 61.

alkupuoliskolla Rajk-oikeudenkäynnin valmisteluihin tai siihen todistajina osallistuneista 15 henkilöä tuomittiin kuolemaan, 12 kuoli muuten ennen aikaisesti esimerkiksi oman käden kautta ja 50 tuomittiin vankeuteen yli kymmeneksi vuodeksi.⁴⁹

Unkarin poliittisen poliisin AVH:n⁵⁰ esikuvana toimi Neuvostoliiton NKVD, josta oli myös neuvonantajia Unkarissa. AVH oli saanut alkunsa jo 1944, kun kommunistit olivat päättäneet kouluttaa henkilöitä poliittista poliisia varten.⁵¹ Aluksi se oli ollut Unkarin valtion poliisin poliittisen ja julkisen järjestyksen osasto, jonka perusti Gábor Péter kommunistisen puolueen vaatimuksesta 1946. Vielä samana vuonna se siirtyi poliisiviranomaisten valvonnasta suoraan sisäministeriön alaisuuteen, jolloin sen nimeksi tuli Valtion turvallisuusosasto. Asetuksella no. 4353/1949 siihen sulautettiin rajavartiolaitos ja nimi muutettiin Valtion turvallisuusvirastoksi. Samalla se siirtyi sisäministeriön alaisuudesta ministerineuvoston alaisuuteen, käytännössä valvonta oli olematonta ja tehotonta.⁵²

AVH:n tehtävät oli määritelty asetuksen 4353/1949 kolmannessa artiklassa seuraavasti: Puolustaa kansantasavallan poliittista, taloudellista ja sosiaalista järjestystä sekä paljastaa työläisten eli puolueen vihollisia. Työntekijät valittiin huolellisesti uskollisina pidetyistä puolueen jäsenistä, silti myös AVH:n väki saattoi joutua puhdistusten kohteeksi, kuten esimerkiksi alkuajan johtohenkilö Gábor Péter, joka tuomittiin 1954 elinkautiseen vankeuteen valtionvastaisesta toiminnasta. Aineellisten etujen ja poliittisen ohjauksen tarkoitus oli pitää AVH:n työntekijät puolueelle lojaaleina.⁵³ Virkailijoiden palkat olivat normaalia korkeampia, he saivat asunnon, vaatteet ja alennusta ruuasta. Heidän lapsilleen oli omat erityiskoulut.⁵⁴ AVH oli jaettu 17:ään divisioonaan joilla kullakin oli oma tehtäväalueensa. Esimerkiksi divisioona 13 huolehti passien myöntämisestä, divisioona 4 valvoi nuorisjärjestöjä, divisioona 10 keräsi ja säilytti tietoja oikeistolaisista, esimerkiksi entisistä natsseista. Divisioona 7 huolehti muiden divisioonien osoittamien epäiltyjen tutkimisesta ja kuulusteluista.⁵⁵

AVH:n toimintaa tuettiin 1952 lailla, jonka perusteella AVH:n ilmiantajan syrjimisestä saattoi joutua puoleksi vuodeksi vankeuteen.⁵⁶ Kouluissa puolueen ilmiantajat vahtivat opiskelijoita, ja kaikki tavallisuudesta poikkeava merkittiin "kaaderikortteihin".⁵⁷ Kansannousun aikana AVH:n päämajasta löydettiin muistiinpanoja lukemattomista kansalaisista. AVH harjoitti sekä psykologista että ruumiillista kidutusta, jonka menetelmät vaihtelivat suostuttelusta suoranaiseen

⁴⁹ Zinner, T. 1990, s. 21-25 ja 28-29.

⁵⁰ Államvédelmi Hatóság, käytetään myös nimeä AVO (Államvédelmi Ósztaly).

⁵¹ United Nations report of the special committee on the problem of Hungary. General assembly, official records: eleventh session supplement No. 18 (A/3592). New York 1957. s. 72-73.

⁵² Braham, Randolph: State security. Teoksessa Helmreich, Ernst: Hungary, East-central Europe under the communists. USA 1957. s. 138. Katso myös United Nations report 1957, s. 73.

⁵³ Braham 1957, s. 137, 139.

⁵⁴ United Nations report 1957, s. 73.

⁵⁵ Braham 1957, s. 140-141

⁵⁶ United Nations report 1957, s. 72-73, 137.

⁵⁷ Kecskemeti 1961, s. 100.

väkivaltaan. Usein kuulustelujen tarkoituksena oli puristaa syytetyistä tunnustuksia tekaistuihin syytteisiin näytösoikeudenkäyntejä varten.⁵⁸ 26.6.1956 oikeusministeri Erik Molnár valitti AVH:hon viitaten, ettei tavallisilla tuomioistuimilla ollut muutama vuoteen ollut mitään sananvaltaa poliittisluonteisissa rikoksissa.⁵⁹

Josif Stalinin kuolema 5.3.1953 oli merkittävä käännekohta Neuvostoliiton kommunistisen puolueen ja sitä kautta Neuvostoliiton vaikutuspiirissä olevien maiden politiikassa. Neuvostoliiton politiikka pehmentyi hieman, Stalinin läheinen apuri Berija pidätettiin ja teloitettiin. Stalinin henkilökultti tuomittiin ja satoja tuhansia poliittisin perustein vangittuja vapautettiin.⁶⁰ Suunnanmuutosta kuvaa puolueideologi József Révain sanat Unkarin kommunistisen puolueen politbyroon kokouksessa 20.6.1953: "Koko ajan olemme korostaneet, että proletariaatin diktatuuri ei ole suunnattu suuria massoja vastaan, ja silti Unkarista on tullut traditionaalinen poliisivaltio."⁶¹

Neuvostoliiton tapahtumilla oli tietysti vaikutuksensa sen satelliittivaltioissa. Vuosi 1953 oli poliittisesti erityisen levoton Tsekkoslovakiassa, jossa inflaatio ja rahauudistus romahdutti talletusten arvon ja Saksan Demokraattisessa Tasavallassa, jossa huonontunut elintaso ajoi ihmisiä pakosalle länteen. Varsinainen mellakka Saksassa alkoi työnormeista, joiden purkamisvaatimuksiin ei suostuttu. Väkijoukkojen hajoittamiseen tarvittiin neuvostopanssareita.⁶²

Rákosi kutsuttiin Moskovaan Stalinin kuoleman jälkeen tarkoituksena saada aikaan myös Unkariin kollektiivinen hallinto, joka estäisi Stalinin aikaisten epäkohtien kuten henkilökultin syntymisen. Moskovassa oli myös yleistä tyytymättömyyttä Rákosin talouspolitiikkaa ja virkanimityksiä kohtaan, hänen sanottiin suosineen juutalaisia virkanimityksissä. Näistä syistä johtuen Imre Nagysta tuli Unkarin pääministeri 4.7.1953.⁶³ Nagy oli syntynyt 1896 kalvinistiperheeseen, ja kuten Rákosikin, joutunut sotavankina Venäjälle ensimmäisen maailmansodan aikana. Siellä hän liittyi bolshevikkipuolueeseen. Nagy palasi Unkariin, mutta joutui pakenemaan pidätystä 1929 Moskovaan. Neuvostoliitossa hän työskenteli Maatalousinstituutissa, kunnes palasi Unkariin joulukuussa 1944 ja pääsi Unkarin kommunistisen puolueen keskuskomiteaan ja politbyroohon. Imre Nagy oli parlamentin jäsen 1945-1955, sen puhemies 1947-1949 ja ministerinä useaan otteeseen, yleensä maatalousministerinä.⁶⁴

Nagyn johdolla aloitettiin "Uusi Kurssi" -politiikka. Maataloudenharjoittajia piinanneet kulakkilistat poistettiin ja annettiin lupia pienyrittämiseen. Internointileirejä purettiin ja poliittisia vankeja vapautettiin. Kansalaisten häirintä

⁵⁸ United Nations report 1957, s. 133-135. Katso myös Braham 1957, s. 137.

⁵⁹ United Nations report 1957, s. 73.

⁶⁰ Hill, Ronald J. : Soviet Union. Exeter 1985. s. 24.

⁶¹ Zinner, T. 1990, s. 29.

⁶² Kecskemeti 1961, s. 123-129.

⁶³ Kecskemeti 1961, s. 42-45.

⁶⁴ Gabor 1957, s. 402.

poliisin toimesta piti loppua.⁶⁵ Tuotantolaitoksia muutettiin tuottamaan kulutushyödykkeitä ja maatalousinvestoinnit kasvoivat. Talouspolitiikan tavoitteena oli elintason nostaminen ja maatalousväestön saaminen töihin huonontuneiden satojen parantamiseksi.⁶⁶ Maaseudulla syntyi levottomuuksia, kun viljelijät omatoimisesti jakoivat kollektivisoitua maita, mutta tällaista Nagyn hallitus ei tietenkään voinut hyväksyä.⁶⁷

Rákosi juonitteli Nagya vastaan Moskovassa ja käytti hyväkseen Neuvostoliiton sisäisiä valtataisteluita. Lopulta Nagy ja muu Unkarin johto kutsuttiin Moskovaan puhutteluun, jossa heitä moitittiin Unkarin talouden raunioittamisesta ja ideologisista virheistä. Unkarin johtoa kehoitettiin lopettamaan teollisuuden muutokset ja lisäämään aseiden tuotantoa, henkilövaihdoksia ei kuitenkaan tehty.⁶⁸

Tammikuussa 1955 Nagy sai sydänkohtauksen ja Rákosi mahdollisuuden uuteen hyökkäykseen. Imre Nagy erotettiin 18.4.1955 pääministerin paikalta. Tilalle nimitettiin Mátyás Rákosin luottomies András Hegedüs, joka oli nuorempaa kaartia, syntynyt vuonna 1919. Hegedüs oli korkeasti koulutettu, hyvä puhuja ja organisaattori, joka kohosi nopeasti korkeaan asemaan.⁶⁹ Syiksi Nagyn erottamiseen mainittiin oikeistolainen, antimarxistinen ja -leninistinen toiminta, puolueen aseman huonontamisyrietykset, sosialismin "eteenpäinvievän voiman" raskaan teollisuuden ja maatalouden kollektivisoinnin jarruttaminen ja yleensä työläisten intressien vastainen toiminta.⁷⁰

Vaikka Rákosilla oli nyt oma miehensä hallituksen johdossa, hänen ei ollut enää helppo pitää maata tiukasti otteessaan. Hallituksen toimintaa vaikeutti Nagyn linjoilla oleva virkamiehistö. Titon vaikutusvalta oli kasvanut kommunistileirissä, eikä Rákosi pystynyt turvautumaan puhdistuksiin kuten Stalinin eläessä. Moskovasta annettiin määräys, että edellisten puhdistusten aikana vangitut oli otettava puolueen jäseniksi ja heille oli annettava mahdollisuus päästä puolueen virkoihin. Tämä ei tietenkään ollut Rákosin kannalta hyvä asia. Puolueen sisältä nousi arvostelua, esimerkiksi Petöfi-piiri -keskustelufoorumilla, eikä Rákosi pystynyt vaimentamaan soraääniä.⁷¹ AVH:n ote oli hieman höltynyt, kun poliittisia vankeja oli vapautettu. Alkuvuodesta 1956 nimitettiin erityinen rehabilitointikomissio, jonka toimesta oikeusministeri Molnárin mukaan oli vapautettu yli 11000 vankia. Myös näytösoikeudenkäynnissä kuolemaan tuomittu László Rajk rehabilitoitiin ja haudattiin uudelleen.⁷² Rákosi ei pystynyt hyödyntämään poliisia, koska hän oli säilyttänyt sen niskaan syyn aiemmista puhdistuksista. Hän oli esimerkiksi syyttänyt poliisia harhaanjohtamisesta Rajk-oikeudenkäynnissä.⁷³

⁶⁵ Kecskemeti 1961, s. 43-45.

⁶⁶ Petö 1990, 62.

⁶⁷ Kecskemeti 1961, s. 46.

⁶⁸ Kecskemeti 1961, s. 49-50.

⁶⁹ Gabor 1957, s. 398.

⁷⁰ Balogh, Sándor ja Jakab, Sándor: The history of Hungary after the second world war 1944-1980. Unkari 1986. s. 130.

⁷¹ Kecskemeti 1961, s. 51-53.

⁷² Braham 1957, s. 142-143.

⁷³ Kecskemeti 1961, s. 74.

Puolassa oli vuosi 1956 ollut levoton. Epävakaisuus oli alkanut jo keväällä hallinnon henkilövaihdosten myötä. Kesäkuussa oli lakko ja mielenosoitus jossa vaadittiin leipää ja neuvostojoukkojen poistumista. Turvallisuusjoukkojen hajoittaessa mielenosoittajia 38 kuoli ja yli 200 haavoittui. Lokakuun puolivälissä työläisten joukot valmistautuivat vastarintaan, kun tietoon tuli Neuvostoliiton motorisoitujen joukkojen eteneminen kohti Varsovaa. Lopulta Neuvostoliiton suostumuksella valittiin puolueelle uusi keskuskomitea, johon kuului mielenosoittajien kannattama Gomulka, Spychalski, Kliszko ja Loga-Sowinski. Levottomuudet poikivat myös poliittisia uudistuksia, kollektivisointi pysäytettiin, talouden keskusjohtoa höllennettiin, työläisneuvostoille annettiin mahdollisuus osallistua tuotantolaitosten johtoon, Puolan itsenäisyyttä Neuvostoliiton suuntaan yritettiin vahvistaa ja perinteisesti voimakkaasti katoliseen Puolaan myönnettiin uskonnonvapaus. Uudistukset eivät kuitenkaan käytännössä täysin toteutuneet.⁷⁴

Puolan tapahtumat olivat vakava varoitus kommunistiselle puolueelle massakapinan mahdollisuudesta. Ernő Gerő yritti saada Rákosia luopumaan asemastaan puoluejohdossa, mutta tähän Rákosi ei suostunut, joten Moskovasta lensi Mikojan kehottamaan Rákosia eroamaan.⁷⁵ Rákosi jätti eronpyyntönsä 18.7.1956. Hänelle oli annettu mahdollisuus pyytää eroa terveydentilaansa vedoten, mutta keskuskomitealle antamassaan raportissa hän myönsi tehneensä virheitä, jotka olivat pahempia kuin hän oli uskonut.⁷⁶

Rákosin tilalle puoluejohtoon tuli Ernő Gerő, ja ilmeisesti maan johdon oli tarkoitus tehdä uudistuksia maltillisessa tahdissa. Puolueesta erottamiset peruttiin ja Petöfiipiiri sai luvan jatkaa toimintaansa. Ei-kommunisteja otettiin hallintoon ja oppositiota kohdeltiin paremmin. 6.10.1956 László Rajk ja muita teloitettuja haudattiin uudelleen ja heidän oikeudenkäyntejään järjestellyt Mihály Farkas pidätettiin.⁷⁷ Yleisesti oltiin sitä mieltä, että Rákosin vaihtaminen Geröön ei hyödytä mitään, olihan Gerő ollut Rákosin lähipiirissä jo pitkään, ja syntyi sanonta "kaljun Rákosin tilalle saatiin laiha Rákosi."⁷⁸ Moskovakin alkoi kallistua Nagyn puolelle, mutta häneltä vaadittiin alistumista itsekritiikkiin, eli Uuden Kurssin aikana tehtyjen "virheiden" julkista tunnustamista.⁷⁹ Neuvostoliitossa ei siis oltu täysin varmoja Nagyn luotettavuudesta, ja itsekritiikkiin alistuminen olisi merkinnyt Nagyn kannalta Moskovian ylivoimaisen tunnustamista. Vaikka Nagy kieltäytyi itsekritiikistä, hänet otettiin uudelleen puolueen jäseneksi 13.10.1956.⁸⁰

⁷⁴ Kecskemeti 1961, s. 139-143.

⁷⁵ Kecskemeti 1961, s. 75-76. Katso myös Balogh ja Jakab 1986, s. 141.

⁷⁶ Zinner, Paul E. : Revolution in Hungary. New York, Columbia University press 1962. s. 214 ja Kovrig, Bennett: The myth of liberation. USA 1973. s. 175.

⁷⁷ Kecskemeti 1961, s. 76-77.

⁷⁸ Zinner, P. 1962, s. 217.

⁷⁹ Kecskemeti 1961, s. 78. Katso myös Petö 1990, s. 62-63 sekä Balogh ja Jakab 1986, s. 144.

⁸⁰ Balogh ja Jakab 1986, s. 144.

2.2 Epärealistinen talouspolitiikka

Talouspoliittiset seikat vaikuttivat muiden syiden ohella, mutta eivät olleet ensisijainen syy levottomuuksien puhkeamiseen. Unkarin, kuten muidenkin kommunististen maiden talouden perustana olivat keskushallinnon laatimat suunnitelmat. Unkarin ensimmäinen viisivuotissuunnitelma tehtiin vuosille 1950-1954. Suunnitelmien tarkoituksena oli talouden resurssien tehokas allokointi kansallisten eli käytännössä kommunistisen puolueen intressien mukaisesti. Perusoletus komentotalouksissa on, että taloutta voidaan säädellä keskusjohtoisesti jokseenkin täydellisesti. Kuitenkaan edes komentotalousjärjestelmä ei ole täydellisesti säädeltävissä, koska maatalouteen vaikuttavat luonnonolosuhteet eivät ole ennustettavissa, eikä esimerkiksi säästämistä voida ennustaa.⁸¹ Stalinin laatiman talouspoliittisen ohjelman mukaan puolueen tehtävä oli yhteiskunnan liikekannallepano teollistamista varten sosialismin aineellisen pohjan rakentamiseksi.⁸²

Hallituksen tavoitteena oli vuodesta 1949 saakka maan teollistaminen, Unkarista piti tulla "rauta- ja teräsmaa."⁸³ Tavoitteena oli Unkarin muuttaminen agraaristeollisesta teollisagraariseksi lähinnä raskasta teollisuutta ja koneiteollisuutta kehittämällä.⁸⁴ Raskaaseen teollisuuteen perustuvan talouselämän malli tuli Neuvostoliitosta. Suuntausta perusteltiin ensinnäkin ideologisesti, koska teollisuusproletariaatti oli kommunismissa teoreettisesti avainasemassa. Toinen syy oli se, että teollisuus oli yleensäkin vahvassa asemassa kehittyneissä maissa. Englannin teollistumisen kaltainen kehitys oli viisivuotissuunnitelmien tavoitteena. Kolmas syy oli teollisuuden tarpeellisuus aseiden tuotannossa.⁸⁵

Oppositio edustajinaan Imre Nagy ja István Kovács vaati vähemmän tiukkaa komentoa taloudessa ja väittivät elintason todellisuudessa laskevan Rákosin toimien seurauksena.⁸⁶ Opposition ensisijainen tavoite oli elintason kohottaminen, teollistaminen oli vasta toisella sijalla. Rákosin linjalla ensisijainen tavoite oli maan raskaan teollisuuden kehittäminen stalinistisen mallin mukaan kulutushyödyketuotannon ja elintason kustannuksella.⁸⁷ Nagy piti järkevänä säilyttää osaksi yksityiset markkinat maataloudessa ja kulutushyödykkeissä.⁸⁸

Viisivuotissuunnitelma 1950-1954 oli mahdoton toteuttaa. Suunnitelmaa tehtäessä alemmat tasot olivat aliarvioineet tuotantotavoitteet ja yliarvioineet resurssien tarpeen. Tämä tiedettiin keskushallinnossa ja otettiin huomioon suunnitelmaa laadittaessa. Seurauksena olivat epärealistisen korkeat tuotantotavoitteet, jotka

⁸¹ Petö 1990, s. 53,58 ja 63.

⁸² Toma, Peter A. ja Volgyes, Ivan: Politics in Hungary. USA 1977. s. 30.

⁸³ Vali, Ferenc A. : Rift and revolt in Hungary - Nationalism versus communism. Cambridge, Massachusetts, Harvard university press 1961. s. 83.

⁸⁴ Wszelaki, Jan: Industry. Teoksessa Helmreich, Ernst (ed.): Hungary, East-central Europe under the communists. USA 1957. s. 294.

⁸⁵ Petö 1990, s. 59.

⁸⁶ Vali 1961, s. 83-84.

⁸⁷ Toma ja Volgyes 1977. s. 13.

⁸⁸ Kecskemeti 1961, s. 35.

olisi pitänyt saavuttaa hyvin niukoilla resursseilla.⁸⁹ Vuosina 1950 ja 1951 kasvu oli kohtalaista, vuonna 1952 kasvu hidastui.⁹⁰ Viisivuotissuunnitelmaa muutettiin 1951, koska Neuvostoliitto vaati lisäämään asetutantoa Korean sodan takia. Teollisuudelle asetettiin uudet, entisiäkin saavuttamattomammat tuotantotavoitteet, joihin sisältyi erikseen mainitsematta asetutanto.⁹¹

Maataloutta kollektivisoitiin kiihkeästi. Joulukuussa 1952 30 % maatalousmaasta oli valtion hallussa. Unkarissa oli 5315 kolhoosia, joissa oli 515 000 jäsentä. Teollisuustyöväestön määrä kasvoi ja maatalouden työntekijämäärä pieneni. Pakkokollektivisointia vastaan hangoittelevien maanviljelijöiden aikaansaama kokonaistuotanto pieneni ja maatalous rappeutui. Teollisuus ei tuottanut vientituotteita, joilla olisi kyetty maksamaan ruuan tuontia, joten hinnat nousivat ja elintaso laski.⁹² Maatalousväestön tulot 1952 olivat vain 31% vuoden 1949 tuloista.⁹³

Kun Imre Nagysta tuli Stalinin kuoleman jälkeen pääministeri, hänen ensisijainen tavoitteensa oli maatalousväestön lepyttäminen elintarviketuotannon piristämiseksi. Nagyn luoman "Uusi Kurssi" -politiikan periaatteita olivat elintason kohottaminen, teollistamisen tahdin hidastaminen ja maatalouden kollektivisoinnin hillitseminen.⁹⁴ Kulakkilistat poistettiin. Näille listoille joutuneille ei oltu myönnetty luottoja, eivätkä he olleet saaneet lannoitteita. He olivat olleet myös alituisen häirinnän ja painostuksen kohteina.⁹⁵ Maatalouden pakollisten toimitusten kiintiöitä pienennettiin tuntuvasti, esimerkiksi viljantoimitukset pienenivät 25%, munat ja viini 50% sekä maito ja liha 30%. Maatalousväestö sai noin kaksi miljoonaa forinttia lisää tuloja vuoden 1953 jälkipuoliskolla.⁹⁶ Viisivuotissuunnitelmaa muutettiin jo toisen kerran, nyt kulutushyödykkeiden suuntaan, mutta tavoitteet jäivät silti epärealistisen korkeiksi.⁹⁷

Ensimmäinen viisivuotissuunnitelma loppui 1954. Talouskasvu oli taittunut laskuun vuonna 1954, mutta tämä johtui siitä, että virallisissa laskelmissa ei annettu Uuden Kurssin aikana painotetuille kulutushyödykkeille suurta arvoa. Kansantulon kasvu per capita 1949-1954 oli noin 44%, mutta yksityiseen kulutukseen liikenevä määrä ei kasvanut yhtä paljon, koska yksityisen kulutuksen osuus kansantulosta pieneni koko ajan.⁹⁸ Raskas teollisuus oli kasvanut viisivuotiskauden aikana 288%, kun

⁸⁹ Petö 1990, s. 57.

⁹⁰ Spulber, Nicolas: National income and its distribution. Teoksessa Helmreich, Ernst (ed.): Hungary, East-central Europe under the communists. USA 1957. s. 217.

⁹¹ Wszelaki 1957, s. 294.

⁹² Kecskemeti 1961, s. 40-41 ja 89.

⁹³ Szakács, Sandor: Agrarian policy in Hungary in the 1950's. Teoksessa Glatz, Ferenc (ed.): Stalinist model in Hungary. Etudes historiques Hongroises, publiées à l'occasion du XVIIe congrés international des sciences historiques par le Comité National des historiens Hongrois. Budapest 1990. s. 71-72.

⁹⁴ Vali 1961, s. 132.

⁹⁵ Kecskemeti 1961, s. 43, 45.

⁹⁶ Szakács 1990, s. 71-72.

⁹⁷ Wszelaki 1957, 295.

⁹⁸ Spulber 1957, s. 217 ja 226.

tavoite oli alunperin ollut 315%, 1951 tavoite oli nostettu 380%:iin. Yleinen teollisuustuotanto oli saavuttanut miltei alkuperäisen suunnitelman kasvulukemat. Kasvu viisivuotiskaudella oli ollut 258%, kun tavoite oli ollut 265%. Yleisen teollisuustuotannon kohdalla vuoden 1951 tavoite oli 310%.⁹⁹

Taloukasvu Unkarissa oli joka tapauksessa ollut nopeaa sodan jälkeen. Unkari oli virallisten lukujen mukaan yli kaksinkertaistanut tuotantonsa, luonut lisää vientiartikkeleita ja tuotantolaitoksia, esimerkiksi 18 suurta tehdasta. Energiantuotanto oli kasvanut vuoteen 1954 saakka lähes alkuperäisen viisivuotissuunnitelman mukaan. 1949 energiaa tuotettiin 2,52 miljardia KWh:ia, 1954 4,83 miljardia KWh:ia, kun tavoite oli ollut 4,88 miljardia KWh:ia.¹⁰⁰

Kun Nagy huhtikuussa 1955 joutui väistymään pääministerin paikalta, Rákosi, Gerö ja pääministeri Hegedüs muuttivat jälleen talouspolitiikan suuntaa. Rákosi ja Gerö eivät olleet luopuneet keskittymisestä raskaaseen teollisuuteen Uudesta Kurssista huolimatta, ja Nagyn syrjäyttämisen jälkeen vuoden 1955 yksivuotissuunnitelmaa muutettiin enemmän teollisuuteen painottuvaksi.¹⁰¹ Myös vuoden 1956 yksivuotissuunnitelmassa näkyi sama suunta, raskaan teollisuuden tuli kasvaa 10,1%, kun kevyen teollisuuden tuotanto sai vähentyä 4%.¹⁰²

Maataloudessa palattiin myös vanhoille linjoille. Rákosi piti kolhooseja "kyläsosialismin kulmakivinä" ja kampanjoi kollektivisoinnin puolesta.¹⁰³ Kollektivisointia kiihdytettiin ja vuonna 1955 65000 viljelijää liittyi kolhooseihin.¹⁰⁴ Luvun suuruuteen vaikuttaa se, että kolhoosiviljelijät, jotka erosivat kolhooseista Nagyn pääministerikauden aikana liittyivät niihin nyt uudelleen. Loka- ja marraskuussa 1953 oli purkautunut yli 500 kolhoosia, ja niiden jäsenmäärä oli pienentynyt noin 120000:lla viljelijällä eli noin 30%.¹⁰⁵

Oleellinen asia kansannousun kannalta talouspolitiikassa oli Unkarin ulkomaiden kanssa tekemät kauppasopimukset. Niitä ei oltu julkistettu, ja Neuvostoliiton epäiltiin hyötyvän esimerkiksi Unkarin uraanivaroista. Kauppasopimusten julkistamista ja muuttamista vaadittiin toistuvasti kansannousun aikana.¹⁰⁶ Uraania Unkarista löydettiin 1954 Mecsek- vuoristosta Etelä-Unkarista, josta kaikki uraani vietiin Neuvostoliittoon käsiteltäväksi.¹⁰⁷

⁹⁹ Vali 1961, s. 133.

¹⁰⁰ Wszelaki 1957, s. 296 ja 300.

¹⁰¹ Vali 1961, s. 133.

¹⁰² Wszelaki 1957, s. 296.

¹⁰³ Kecskemeti 1961, s. 46.

¹⁰⁴ Szakacs 1990, s. 73.

¹⁰⁵ Balogh ja Jakab 1986, s.121.

¹⁰⁶ Kecskemeti 1961, s. 114-115.

¹⁰⁷ Wszelaki 1957, 290.

3. KANSANNOUSUN PUHKEAMINEN

3.1 Levottomuuksista aseelliseksi kahakaksi

Lokakuussa 1956 tilanne Unkarissa oli kireä useistakin syistä johtuen. Puolan tapahtumat olivat olleet esimerkkinä, ja näyttää siltä, että maan johto ei ottanut vakavasti kansalaisten tyytymättömyyttä.

Lokakuun loppupuolella alkoi kantautua julkisuuteen erilaisia parannusvaatimuslistoja. 20.10 Szegedissä perustettiin Unkarin opisto- ja yliopisto-opiskelijoiden yhdistys MEFESZ, jonka esimerkin innostamina myös Budapestissa pidettiin kokouksia. MEFESZin perustava kokous laati oman vaatimuslistansa, jossa vaadittiin neuvostojoukkojen vetäytymistä, uutta hallitusta Nagyn johdolla, vapaita vaaleja, sananvapautta, poliittisten puolueiden uudelleenjärjestäytymistä ja elintason parantamista.¹⁰⁸ Lähinnä kirjailijoista koostuva Petöfiipiiri teki oman kymmenen vaatimuksen listansa. Se sisälsi edellisten kaltaisia vaatimuksia, joissa Nagya vaadittiin puolueen johtoon, Rákosia erotettavaksi ja Mihály Farkasta oikeuden eteen. Lisäksi vaadittiin maan talousasioiden julkistamista esimerkiksi uraanivarojen hyödyntämisen osalta sekä toisen viisivuotissuunnitelman muuttamista. Petöfiipiiri vaati myös yhä läheisempiä suhteita Neuvostoliittoon leninistisen täydellisen tasa-arvon periaatteen pohjalta.¹⁰⁹

Erilaiset ryhmittymät yrittivät saada vaatimuksiaan julkaistuksi radiossa, mutta näihin vaatimuksiin ei suostuttu, Erilaisia ohjelmajulistuksia ja vaatimuslistoja julkaistiin kuitenkin lentolehtisinä.¹¹⁰ Maanantai-iltana 22.10 eri puolilla maata syntyi joukkomielenosoituksia, joissa esitettiin lisää vaatimuksia. Mielenosoittajat vaativat kardinaali Mindszentyn vapauttamista, AVH:n hajoittamista sekä pakkovenäjän ja marxismien opetuksen lopettamista tai vähentämistä kouluissa.¹¹¹

Tiistai-iltana 23.10 sisäministeri László Piros ilmoitti sisäministeriön kieltävän kaikki julkiset kokoontumiset, mutta myöhemmin päivällä kieltö peruttiin.¹¹² Illalla kello 18 kokoontui suuri mielenosoittajien joukko, 200000-300000 ihmistä parlamenttitalon edustalle. Nagya vaadittiin puhumaan, ja hän tervehtikin mielenosoittajia lyhyesti, mutta vahvistinlaitteiden puuttuessa hänen esiintymisellään ei ollut näkyvää vaikutusta.¹¹³ Nagy saattoi olla varovainen sen vuoksi, että hän pelkäsi levottomuuksien olevan Rákosin järjestämä provokaatio hänen päänsä menoksi.¹¹⁴

Pääsihteeri Gerö ja pääministeri Hegedüs olivat olleet matkalla Jugoslaviassa ja kello 20 luvassa olleelta radiopuheelta odotettiin myönteistä viestiä muutosten aloittamiseksi. Gerö pitäytyi kuitenkin heinäkuun 1956 julkilausumassa, jonka

¹⁰⁸ United Nations report 1957, s. 78.

¹⁰⁹ Lasky, Melvin J. :Hungarian revolution, A White Book. New York 1957. s.47.

¹¹⁰ United Nations report 1957, s. 79.

¹¹¹ Keesing's contemporary archives, volume X, 1955-1956. s.15189.

¹¹² United Nations report 1957, s. 6.

¹¹³ United Nations report 1957, s. 80-81.

¹¹⁴ Zinner, P. 1962, s. 247.

mukaan kommunistisen puolueen tehtävä on huolehtia sosialistisen demokratian yhtenäisyydestä. Hän julisti että puolue puolustaisi kansaa sen vihollisia vastaan, joiden tarkoituksena on horjuttaa ihmisten uskoa puolueeseen ja heikentää siteitä Neuvostoliittoon levittämällä valheita. Ilmeisesti vain pieni joukko mielenosoittajista kuuli itse puheen, ja sen sisältö liikkui väkijoukoissa huhuina, joiden sisältö tietysti vaihteli. Puhe ei kuitenkaan ainakaan rauhoittanut kireitä tunnelmia väkijoukoissa, joissa esimerkiksi väitettiin, että Gerö olisi nimittänyt mielenosoittajia fasisiseksi roskajoukoksi.¹¹⁵

Noin kolmen kilometrin päässä parlamenttitalolta kaadettiin kello 21.30 Stalinia esittänyt jättiläispatsas. Väkijoukot kiipesivät patsaan päälle, eivätkä naapurustoon sijoitetut AVH-miehet puuttuneet asiaan.¹¹⁶ Kaduille keräytyneet joukot etsivät kohteita, joihin voisi purkaa vuosien aikana keräytyneet patoutumat, ja Stalinin patsas oli ilmiselvä kohde.¹¹⁷ Patsaan kaatamiseen osallistuneet tunnettiin myöhemmin vankiloissa "kuvanveistäjinä."¹¹⁸

VäkivaltaisuuDET puhkesivat tiistai-iltana 23. lokakuuta Budapestin radiotalon luona. Joukko opiskelijoita kokoontui radiotalolle tavoitteenaan saada vaatimuksensa julkaistuksi radiossa. Etenkin nuorempaa väkeä kerääntyi paikalle koko ajan lisää. Delegaatio pääsi neuvottelemaan radion johtajattaren Valeria Benken kanssa, joka suostui julkaisemaan osan vaatimuksista, mutta delegaatio ei suostunut vain osan julkistamiseen. Tällä välin väkijoukoissa liikkui huhuja delegaation kohtalosta, epäiltiin että heidät oli vangittu tai jopa ammuttu ja tilanne kiristyi. AVH:n vartiomiehet ruiskuttivat joukkojen päälle vettä saadakseen nämä hajaantumaan, ja kun tämä ei auttanut, he turvautuivat kyynelkaasuun kello 21:n jälkeen. Pian kyynelkaasun jälkeen alkoi laukaustenvaihto. Ampuminen jatkui noin 20 minuuttia ja sekä mielenosoittajia että vartijoita kuoli.¹¹⁹

Unkarin radiossa väitettiin seuraavana päivänä, että mielenosoittajat olisivat ampuneet ensin ja AVH olisi ollut pakotettu vastaamaan tuleen ensimmäisen kaatuneen oltua AVH:n majuri.¹²⁰ Tämä on mahdollista, koska YK:n tutkimuskomitean haastatteleman silminnäkijän mukaan mielenosoittajat saivat aseita onnistuessaan kaappaamaan ambulanssiin kätketyn AVH:n asekuljetuksen. Mielenosoittajat saivat aseita myös poliiseilta ja Unkarin armeijan sotilailta. Joukko mielenosoittajia myös murtautui lampputehtaaksi naamioituun asetehaaseen. Lehdistö-talo Szabad Nep, kommunistisen puolueen virallinen lehti, vallattiin radiotalon kahakan kaltaisen yhteenoton jälkeen.¹²¹

Tilanteen riistäytymiselle on löydettävissä monenlaisia syitä. Primääriset syyt ovat AVH:n väkivaltainen radiotalon puolustaminen ja Gerön radiopuheen aiheuttama

¹¹⁵ United Nations report 1957, s. 81. Katso myös Lasky 1957, s. 51-52.

¹¹⁶ United Nations report 1957, s. 81.

¹¹⁷ Kecskemeti 1961, s. 111-112.

¹¹⁸ Kopácsi, Sandor: Unkarin murhenäytelmä. Saarijärvi 1982. s. 128.

¹¹⁹ United Nations report 1957, s. 81.

¹²⁰ Lasky 1957, s. 53.

¹²¹ United Nations report 1957, s. 82.

pettymys.¹²² Pohjalla vaikuttivat kuitenkin vuosikausien katkeruus sekä korkeiden tuotantolukujen ja päivittäisen puutteen ristiriidan aiheuttama turhautuminen. Patoutunut muutoksen tarve ja kyvyttömyys mielipiteiden ilmaisuun tehostivat joukkojen vallan tunnetta.¹²³

Pitkäaikainen kehitys Unkarissa heikensi poliittisen valtakoneiston mahdollisuuksia puolustaa asemiaan, kun taas kansalaisten sosiaalinen tyytymättömyys kasvoi ja mahdollisuudet intressiensä ilmaisemiseen paranivat.¹²⁴ Rákosin despotismi oli saanut aikaan negatiivista lojaalisuutta ja vieraannutti kansalaisia, arvostelijat olivat pysyneet vaiti vain turvallisuuspoliisin terrorin avulla.¹²⁵ Neuvostoliiton käytäntöjä oli siirretty suoraan satelliittivaltioihin, ja Unkarin johto oli koettu Moskovasta ohjailuksi maalle haitallisella tavalla. Unkarin historiaan liittyvät sankaritarinat saivat aikaan häpeää sen hetkisen tilan johdosta. Tästä syntyi kansallistunne, joka ilmeni neuvostovastaisuutena.¹²⁶ Kommunismin teoreettiselta kannalta Fejtő huomauttaa Trotskyn kehittämästä teoriasta "byrokraattisesta degeneraatiosta", jonka mukaan byrokraattinen hallinto muuttuu kehityksen jarruksi, ja "petetty vallankumous" käy vastahyökkäykseen ja palauttaa demokratian, puoluevapauden sekä tieteen ja taiteen harjoittamisen mahdollisuudet.¹²⁷

3.2 Hallituksen vastatoimet ja Neuvostoliiton ensimmäinen interventio

Kello 04.30 keskiviikkona 24.10 annettiin ensimmäinen virallinen ilmaisu levottomuuksista. Unkarin radiossa ilmoitettiin, että vastavallankumoukselliset joukot olivat hyökänneet julkisia kohteita vastaan, ja kaikki kokoukset ja marssit julistettiin kielletyiksi.¹²⁸ Ensimmäiset Neuvostoliiton panssarivaunut oli nähty Budapestin kaduilla jo aiemmin, noin kello 02. Ne olivat yön aikana saapuneet Ceglédista ja Székesfehérvárista, noin 70 kilometrin päästä maan pääkaupungista. Yön aikana tankit ottivat valvontaansa Tonavan ylittävät sillat ja itäpuolisen tien Pestissa.¹²⁹

Kello 8.13 keskiviikkoamuna 24.10 koko yön kestäneen kokouksen päätteeksi Unkarin kommunistisen puolueen keskuskomitea nimitti Imre Nagyn pääministeriksi. Gerő jäi puolueen pääsihteeriksi. János Kádár oli nimitetty keskuskomitean sihteeristöön.¹³⁰ Vajaan tunnin kuluttua, kello 09, lähetettiin radiossa interventiosta virallinen ilmoitus, jossa kerrottiin hallituksen pyytäneen

¹²² Zinner P. 1962, s. 243.

¹²³ Kecskemeti 1961, s. 117-118.

¹²⁴ Szakacs 1990, s. 74.

¹²⁵ Toma ja Volgyes 1977, s. 14.

¹²⁶ Fejtő, François: Two sides of the coin; De-Stalinization and disintegration. Teoksessa Aczel, Tamas (ed.): Ten years after: A commemoration of the tenth anniversary of the Hungarian revolution. Lontoo 1966. s. 68-69.

¹²⁷ Fejtő 1966, s. 60.

¹²⁸ United Nations report 1957, s. 35 ja Lasky 1957, s. 58.

¹²⁹ United Nations report 1957, s. 23.

¹³⁰ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15189.

apua levottomuuksien lopettamiseen Neuvostoliitolta Varsovan sopimuksen nojalla. Unkarin poliisi ja oma armeija olivat ainakin osaksi hallitusta vastaan.¹³¹

Puoliltapäivin Nagy esitti radiossa vetoomuksen aseiden laskemiseksi. Samalla hän lupasi julkisen elämän demokratisointia ja Unkarin erityispiirteet huomioon ottavan sosialismin rakentamista. Lupausten lomassa kuitenkin korostettiin koko ajan kommunistien johtoasemaa.¹³² Nagyn ensimmäiset toimet pääministerinä tähtäsivät järjestyksen palauttamiseen. Vetoomukset aseiden laskemiseksi olivat kuitenkin turhia, koska neuvostojoukot olivat jo Budapestissa.¹³³ Myös János Kádár esiintyi radiossa. Kello 20.45 hän antoi lausunnon, jossa todettiin, että mielenosoitus oli degeneroitunut uhkaksi järjestykselle, jota joudutaan puolustamaan neuvostosotilaiden avulla.¹³⁴

Neuvostojoukkoja vastaan puolustautuville unkarilaisille kehittyi Budapestiin voimakkaita taistelupesäkkeitä. Yksi niistä oli Kiliánin varuskunta, jota puolustavia Unkarin armeijan joukkoja johti eversti Pál Maléter. Hänestä tuli muutamia päiviä myöhemmin Nagyn hallituksen puolustusministeri. Toinen taistelupiste oli Corvin-elokuvateatteri, jonka kiinteistössä sijaitsi polttoainevarasto. Tästä varastosta saatiin runsaasti polttoainetta Molotovin cocktaileihin, jotka olivat yleisesti käytössä taistelussa panssarivaunuja vastaan. Pestin alueelle kulkeutui koko ajan apujoukkoja hallituksen vastustajille esimerkiksi Csepelistä, teollisuusalueelta Budapestin eteläpuolelta.¹³⁵

Neuvostojoukoilla ei ollut resursseja valvoa provinssieja tehokkaasti ja useissa paikoissa, kuten esimerkiksi Jászberényssa, Győrissa ja Veszprémisä, neuvostojoukkojen päälliköt vakuuttivat puuttumattomuuttaan Unkarin sisäisiin asioihin. Paikoitellen neuvostojoukkojen ja paikallisten välit olivat jopa ystävälliset. Transdanubiassa eli Tonavasta länteen sijaitsevilla alueilla oli vain vähän tai ei ollenkaan joukkoja, esimerkiksi Pecsissä vasta marraskuun ensimmäisinä päivinä.¹³⁶

Neuvostoliitto ilmoitti auttavansa järjestyksen palauttamisessa Unkarissa Varsovan sopimuksen perusteella Unkarin hallituksen pyynnöstä. Aina näihin päiviin saakka on ollut epäselvää, kuka avunpyynnön esitti, vai esitettiinkö sitä ollenkaan. Viimeisimpien tutkimusten mukaan Venäjällä vapautuneista arkistolähteistä käy ilmi, että avunpyynnön esittäjä oli Ernő Gerő. Hän oli esittänyt pyyntönsä Neuvostoliiton väliintulosta ensin suurlähettiläs Andropoville ja myöhemmin suoraan Hrustseville, joka ei olisi ollut halukas sotilaallisiin toimiin, mutta Andropovin pyynnöstä niihin suostuttiin sillä ehdolla, että Unkarin hallitus esittää muodollisen avunpyynnön.¹³⁷ Neuvostoliitossa pidettiin Geröä vastuullisena, koska

¹³¹ United Nations report 1957, s. 6-7 ja Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15189.

¹³² Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15190. Katso myös Lasky 1957, s. 59-61.

¹³³ Kecskemeti 1961, s. 108.

¹³⁴ Lasky 1957, s. 67-68.

¹³⁵ United Nations report 1957, s. 23-25.

¹³⁶ United Nations report 1957, s. 25.

¹³⁷ Litván, György: The Hungarian revolution. Reform, revolt and repression 1953-1963. Singapore 1996. s. 58.

Mikojan moitti tätä vastuuttomasta Neuvostoliiton sotkemisesta asiaan, joka vain turhaan kärjisti tilannetta.¹³⁸

3.3 Yllätynyt ja varovainen lehdistö

Tässä työssä tarkasteltavana oleva ajanjakso alkaa 22. lokakuuta ja päättyy marraskuun lopussa 1956. Lehtien ensimmäiset numerot kertovat siis lokakuun 21:n päivän tapahtumista, päivää ennen kuin tapahtumat Unkarissa alkoivat opiskelijakokousten myötä nopeasti kärjistyä. Tässä kappaleessa tarkastellaan päivä päivältä lehtien huomioita Unkarin kansannousun alkuvaiheesta, lokakuun 22:sta päivästä lokakuun 25:een päivään saakka. Syynä tähän tarkastelutapaan on ensinnäkin ajanjakson lyhyt kesto, joka mahdollistaa hienojakoisen ajallisen erittelyn. Toiseksi tällä tavalla voi kiinnittää mainiosti huomiota siihen mielenkiintoiseen kysymykseen, kuinka laadukkaana pidetty brittilehdistö reagoi Unkarin tapahtumien nopeaan etenemiseen. Kaikkein keskeisin kysymys on tässä kappaleessa kuitenkin se, miten ja millaisiksi lehtien tulkinnat Unkarin tapahtumista muotoutuivat ja minkälaisen linjan kukin niistä valitsi tapahtumista tiedottamisessa. Juuri tämän vuoksi on syytä tarkkaan huomioida pienetkin artikkelit ja yksityiskohdat. Lehtien tulkinnasta tapahtumien luonteesta on usein rivien välistä luettavissa yhtä paljon kuin itse tekstistä.

Kaikissa lehdissä seurattiin tiiviisti Puolan tilanteen kehitystä, joka oli ulkomaanuutisten osastolla 22:n päivän ykkösuutinen marsalkka Rokossovskyn syrjäyttämisen myötä. Puolan tilannetta käsiteltiin myös pääkirjoituksissa sekä Timesissa että Manchester Guardianissa. Unkaria ei mainittu muissa kuin Daily Telegraphissa, jossa jo ennakoitiin Unkarin tilanteen mahdollisesti kehittyvän samaan suuntaan kuin Puolassa. Samassa yhteydessä kerrottiin myös Itä-Saksan johdon huolestumisesta levottomuuksien johdosta.¹³⁹ Unkaria pidettiin siis mahdollisena levottomuuspesäkkeenä, toisin kuin esimerkiksi Romaniaa. Silti Unkarin tapahtumien räjähdysmäisen etenemisen voidaan sanoa olleen yllätys lehdistölle.

Tiistaina, 23. lokakuuta 1956 ulkomaanuutisten ykkösotsikko tuli yhä Puolasta. Neuvostoliitto oli lähettänyt kaksi sotalaivaa Puolan aluevesille. Kaikissa populaarilehdissä uutiset oli ryhmitelty samankaltaisesti. Ykkösuutisessa kerrottiin Puolan tilanteesta, ja joko samassa artikkelissa tai toisaalla lehdessä lyhyesti mainittiin Unkarissa opiskelijakokouksissa esitetyistä vaatimuksista. Myös Imre Nagy ja vaatimukset hänen palauttamisekseen valtaan mainittiin jo tässä vaiheessa. Toinen mielenkiintoinen esille noussut nimi oli Jugoslavian johtaja marsalkka Tito. Daily Mirror kertoo kuinka Tito ylistää Puolan "kapinajohtaja" Gomulkaa. Daily Expressissä esitettiin, että Puolan tapahtumat nostattavat itsenäisyysmielialaa muissakin satelliittivaltioissa kuten Unkarissa.¹⁴⁰

¹³⁸ Zinner P. 1962, s. 258.

¹³⁹ Daily Telegraph 22.10.1956.

¹⁴⁰ Daily Express, Daily Herald ja Daily Mirror 23.10.1956.

Populaarilehdissä siis seurattiin Itä-Euroopan tilannetta tarkoin, mutta Unkarissa ei ollut vielä tähän mennessä tapahtunut mitään suurten otsikkojen arvoista, joten maan tapahtumista kertominen jäi maininnan asteelle.

Manchester Guardianin etusivun ykkösotsikko 23. lokakuuta liittyi Puolan tapahtumien taustatekijöihin ja myös pääkirjoituksessa sivulla kuusi puututtiin Puolan tilanteeseen. Etusivulla kerrottiin myös kuinka Hrustsev aikoi muuttaa Neuvostoliiton korkeinta hallintoa. Edelleen etusivulla kerrottiin yhdellä palstalla unkarilaisten vaatimuksista Nagyn palauttamiseksi. Samassa artikkelissa, joka oli otsikoitu "Hungary wants Nagy back", puntaroitiin Unkarin tulevaisuuden näkymiä. Pääsihteeri Gerön ja pääministeri Hegedüksen Jugoslavian vierailusta kerrottiin ja lainattiin pitkiä otteita Szabad Nepista, Unkarin kommunistisen puolueen lehdestä. Lainausten oleellisin asia oli vaatimus Unkarin ohjaamisesta omalle sosialistiselle tielleen, ja kaikkia päätöksiä tehtäessä tulisi ottaa tarkoin huomioon Unkarin kansalliset olosuhteet. Toinen lainauksissa mainittu merkittävä asia oli vaatimus tuomioistuimien koskemattomuudesta. Ilmeisesti viitaten esimerkiksi Rajk-tapaukseen Szabad Nepissa esitettiin vaatimus, että virka-asemasta riippumatta viranomaiset eivät saa puuttua tuomioistuimien toimintaan. Artikkelin lopussa kerrottiin, kuinka Länsi-Unkarissa asuvat pääsivät ensimmäistä kertaa kymmeneen vuoteen tapaamaan Itävallan puolella asuvia sukulaisiaan.¹⁴¹

Mielenkiintoinen sattuma löytyy Manchester Guardianin sivulta viisi, joka käsitteli kulttuuria. Siellä nimittäin julkaistiin Unkarin musiikkielämää käsittelevä lähes neljännessivun kokoinen artikkeli siitä, kuinka Unkarin toisen maailmansodan jälkeen täydellisesti eristyksissä ollut musiikkielämä oli alkanut jälleen piristyä stalinismin otteen lievennyttyä. Artikkelilla ei ole nähdäkseni mitään tekemistä Unkarin edellisen päivän tapahtumien kanssa, vaan se on kommentti edellisellä viikolla lehdessä olleeseen raporttiin Bartok Festivaaleilta. Kuitenkin artikkelin julkaisuaikojen sattui juuri Unkarin kansannousun tapahtumien aatoksi ja sen pääteema oli osuvasti, vaikkakin ilmeisen tahattomasti, Unkarin poliittisen ilmapiirin muutos Stalinin kuoleman jälkeen.¹⁴²

Daily Telegraphin etusivulla käsiteltiin Györissä pidetyn kirjailijakokouksen esittämiä vaatimuksia. Ennen muita esiin oli nostettu vaatimukset neuvostojoukkojen poistumiseksi ja kardinaali Mindszentyn vapauttamiseksi. Tässäkin yhteydessä tulivat esiin näkemykset, joiden mukaan Unkarin olisi kehitettävä omaa kansallista sosialismiaan ja säilytettävä tasavertaisuuteen perustuvat hyvät suhteet Neuvostoliittoon. Alempana etusivulla mainittiin myös vaatimukset Nagyn palauttamiseksi valtaan ja häntä kuvattiin "titoistiseksi Unkarin entiseksi pääministeriksi". Rajojen avautumisesta mainittiin ja kuvailtiin Puolan tapahtumien antaman esimerkin vaikutusta etusivun alaosassa. Sivulla 12 käsiteltiin laajahkosti Itä-Euroopan tilannetta keskittyen kuitenkin Itä-Saksaan ja Puolaan.¹⁴³

¹⁴¹ Manchester Guardian 23.10.1956.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Daily Telegraph 23.10.1956.

Timesin etusivulla ei ollut uutisia vaan luokiteltuja ilmoituksia, ja yleensä ulkomaan uutiset sijoituivat sivuille 8-10. Lehden rakenne tosin hieman päivittäin vaihteli. Lokakuun 23. päivä Timesin sivulta kahdeksan löytyy lyhyehkö artikkeli, joka kertoi Budapestin opiskelijakokouksista. Kirjoitus on samankaltainen kuin Manchester Guardianin etusivulla ollut, ja peräisin oletettavasti samasta lähteestä. Kuten Manchester Guardianissa, niin myös Timesissa lainattiin Szabad Nepia. Timesista löytyy kuitenkin eräs korostus, jota ei muista lehdistä tapaa. Timesin kirjoituksessa nimittäin kerrottiin koulutusta koskevista uudistusvaatimuksista, kuten kieltenopetuksen monipuolistamisesta ja marxismi-leninismien opetuksen vähentämisestä. Opiskelijakokouksesta raportoivassa kirjoituksessa tämä on tietysti luontevaa.¹⁴⁴

Pääpaino Itä-Euroopan tapahtumien seurannassa Iso-Britannian lehdistössä oli siis vielä 23. lokakuuta Puolan suunnalla. Lehtien raportointi Unkarin tapahtumista ei ollut mitenkään erityisen syvällistä, vaan ennemminkin rutiininomaista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että Unkarin kehitystä ei olisi tarkoin seurattu, sillä Daily Telegraphilla oli jo 22. lokakuuta maassa oma erikoiskirjeenvaihtajansa, jonka käsialaa raportti Györin kirjailijakokouksesta oli. Jos Puolan tapahtumat vaikuttivat Unkarissa antamalla esimerkin, vaikuttivat ne myös lehdistössä siten, että koko Itä-Eurooppa oli suurennuslasin alla ja pienetkin liikehdinnät noteerattiin herkästi. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että lehdistö odotti levottomuuksien laajenevan ennemmin Puolan naapurimaahan Saksan Demokraattiseen Tasavaltaan kuin Tonavan rantamille.

Tiistai-iltana 23. lokakuuta olivat tapahtumat Unkarissa alkaneet edetä nopeasti, ja Unkarin tilanne alkoi saada enemmän palstatilaa lehdistössäkin. Seuraavan päivän Daily Mirrorin etusivulla tosin kerrottiin kuinka entinen nyrkkeilijä Don Cockell oli joutunut tappeluun ravintolassa, mutta takasivulla, jota voisi sanoa lehden "toiseksi etusivuksi", oli suuri otsikko "200 000 rebels march in Hungary" ja lyhyehkö reportaasi Budapestin edellisen illan tapahtumista. Kirjoituksessa korostui Unkarin ja Neuvostoliiton vastakkainasettelu. Esimerkiksi Nagyn aikaisemmasta toiminnasta Unkarin pääministerinä kerrottiin, kuinka hän asetti oman maansa edun Neuvostoliiton edun edelle ja joutui eroamaan virastaan.¹⁴⁵

Daily Heraldin 24. päivän ykkösotsikko liittyi Puolan tapahtumiin, "Kruschev apologises poles". Hieman alempana etusivulla kerrottiin Unkarin tilanteesta otsikolla "Street clashes in Budapest". Kirjoituksessa todettiin, että tietoja Budapestista oli vaikea saada, koska puhelinyhteydet maasta ulospäin oli katkaistu. Kovin yksityiskohtaisia tietoja illan tapahtumista lehdellä ei siis ollut, ja luultavasti tästä syystä kirjoituksen sävy oli varsin varovainen. Kymmenien tuhansien mielenosoittajien kuitenkin kerrottiin tukkineen kadut ja vaatineen neuvostojoukkojen poistumista poliisien puuttumatta asiaan.¹⁴⁶

Daily Express oli ennättänyt lähettää oman reportterinsa Sefton Delmerin Unkariin

¹⁴⁴ Times 23.10.1956.

¹⁴⁵ Daily Mirror 24.10.1956.

¹⁴⁶ Daily Herald 24.10.1956.

niin, että tämä saattoi jo 24. lokakuuta raportoida edellisenä iltana alkaneista levottomuuksista. Lehden etusivulla Unkarin tapahtumat olivatkin näyttävästi esillä. Kirjoituksensa alussa Delmer julisti olleensa todistamassa yhtä historian suurista tapahtumista. Kuitenkaan tuossa vaiheessa ei ollut kenenkään tiedossa, minkälaisen suunnan tapahtumat saavat. Tässä tapauksessa toimittajan arviota näkemästään yhtenä historian suurista hetkistä voidaan pitää yliampuvana myynninedistämisenä. Kirjoituksen sävy on mahtipontinen ja tunteisiin vetoava. Kirjoituksesta voi kuitenkin aistia kiihkeän ilmapiirin, jossa se on syntynyt. Myös tapahtumien yksityiskohtia, kuten Stalinin patsaan kaataminen, radiotalon ja parlamenttitalon edustalle kerääntyneet väkijoukot sekä Nagyn lyhyt esiintyminen väkijoukoille mainitaan. Daily Expressin artikkeli onkin laajuudessaan ja yksityiskohtaisuudessaan omaa luokkaansa muiden lehtien kirjoituksiin verrattuna. Kirjoituksen sävy on kapinallisille avoimen myötämielinen, ja siinä todetaan, että kapinalliset näyttävät olevan voitokkaita Budapestissa.¹⁴⁷

Labour-lehtien eli Daily Mirrorin ja Daily Heraldin tiedot tapahtumista Budapestissa vaikuttavat olleen varsin hatarat. Niinpä niiden kirjoitusten sävy oli varovainen ja hieman ylimalkainen. Ne eivät missään nimessä tuominneet kansannousua, vaan ne olivat enemmänkin odottavalla kannalla tapahtumien kehityksen suhteen. Tosin Daily Mirrorin lyhyestäkin artikkelista saattoi löytää viitteitä lehden vihamieliseen suhtautumiseen Neuvostoliittoa kohtaan. Daily Expressin antama kuva taas oli tiedoiltaan lehden oman kirjeenvaihtajan ansiosta täsmällisempi, joskin kaupallisesti väritynyt, ja se antoi varauksetta tukensa kansannousulle, kuten konservatiivilehdeltä voi odottaakin.

Daily Telegraphin etusivulla näkyvimpänä otsikkona on "Hungary joins revolt". Daily Telegraphillakin on tarkat tiedot Budapestin tapahtumista, koska artikkelin on kirjoittanut lehden oma kirjeenvaihtaja. Sen etusivulla olevassa artikkelissa kerrotaan varsin kattavasti niin Stalinin patsaan kaatamisyrityksistä kuin väkivaltaisuuksien puhkeamisesta radiotalon luona. Lisäksi lehdessä kerrottiin, että kapinallisten delegaatio oli päässyt tapaamaan Nagya. Artikkelissa oli mukana myös otteita Gerön illalla pitämästä ja väkijoukkoja kiihdyttäneestä radiopuheesta ja todettiin sen muistuttaneen Puolan johtajien pitämiä kommunismin puolustuspuheita. Daily Telegraphin kirjoitusten sävy oli kiihkoton ja asiallinen, enemmän raportoiva kuin kommentoiva.¹⁴⁸

"Police open fire" oli Manchester Guardianin etusivun ykkösotsikko 24. lokakuuta. Lehti oli saanut tietonsa Reuterin ja British United Pressin kautta, eikä sillä siis ollut omaa reportteria Unkarissa. Itse artikkeli sisälsi hyvin pitkälle samat asiat kuin Daily Telegraphin kirjoitus ja antoi ymmärtää, että ammuskelun radiotalon luona aloittivat nimenomaan salaisen poliisin vartiomiehet. Lisäksi artikkelissa oli selostettu eri oppilaitoksissa syntyneitä reaktioita, jotka olivat artikkelin mukaan poikkeuksetta kansannousua puoltavia. Myös Gerön radiopuhetta referoitiin. Siitä oli poimittu kohtia, joissa Gerö vakuutti hallituksen taipumattomuutta sosialismia uhkaavien voimien edessä. Sivulla seitsemän oli vielä raportti Gerön ja Hegedüksen

¹⁴⁷ Daily Express 24.10.1956.

¹⁴⁸ Daily Telegraph 24.10.1956.

Jugoslavian matkasta, jossa kerrottiin maiden aikomuksista rakentaa ystävyyttä ja yhteistyötä varsin perinteisin sanakääntein. Kaiken kaikkiaan sävy Manchester Guardianin kirjoituksissa oli asiallisen myötämielinen kapinallisia kohtaan. Poliisin esittäminen kiistatta ammuskelun aloittajaksi oli selkein linjanveto, joka korostui, koska siitä oli sorvattu koko artikkelin otsikko.¹⁴⁹

Times oli saanut tietonsa Budapestista Associate Pressin kautta eikä sillä siis ollut omaa edustajaansa kaupungissa vielä tässä vaiheessa. Niinpä Timesin sivulla 10 oli suurehko kirjoitus Hrustsevin ja Puolan uuden johdon sovinnonteosta mutta vain varsin vaatimaton yhden palstan selostus Unkarin levottomuuksista. Artikkelissa kerrottiin kapinallisten vaatimuksista sekä lyhyesti itse tapahtumista mainiten Stalinin patsaan kaatamisyrietykset ja väkivaltaisuudet radiotalon luona.¹⁵⁰ Näyttää siltä, että Unkarin tapahtumien nopea kehitys oli yllättänyt Timesin koko lailla täydellisesti, ja lehti oli täysin ulkopuolisten tietolähteiden varassa vielä kansannousun alkuvaiheessa.

Lukuunottamatta Daily Heraldia ja Daily Mirroria kaikissa muissa lehdissä kerrottiin Stalinin patsaan kaatamisyrietyksistä. Kuitenkin ainoastaan Daily Expressissä tiedettiin myös patsaan kaatamisesta, muissa kerrottiin yritysten epäonnistuneen. Tämä johtunee siitä, että hurjistunut väkijoukko ei heti onnistunut patsaan kaatamisessa, jolloin suuri osa joukosta kyllästyi touhuun ja lähti muualle vieden toimittajat mukanaan. Pienempi joukko ihmisiä jäi kaatamaan patsasta saaden vasta myöhemmin poltettua pronssisen Stalinin jalat poikki.

Torstaina, 25. lokakuuta Daily Expressin reporteri Delmer ei ollut pystynyt juttuaan lehdelle toimittamaan, koska kaikki yhteydet Unkariin olivat poikki. Lehden tiedot olivat peräisin Unkarin radiosta, joka tässä vaiheessa tuki vielä Hegedüksen hallitusta. Kirjoituksen sävy oli entistä voimakkaammin kapinallisia tukeva, ja siinä oli edellisen päivän artikkelin tapaan tietynlainen "human interest" -ote ja myyvä tyyli. Siinä kerrottiin isästä, joka pyysi poikaansa lopettamaan taistelut ja tulemaan katsomaan sairasta äitiään sekä radion urheiluselostajasta, joka vetosi järjestyksen puolesta, jotta sunnuntaiksi suunniteltu Unkari-Ruotsi -jalkapallo-ottelu saataisiin järjestetyksi. Eläväisestä tyylistä käy esimerkkinä seuraava lause: " But it is in Budapest, the proud capital city, that the weight of the people's fury is smashing at the communists". Rakenteeltaan artikkeli on päiväkirjanomainen, ja siinä kerrotaan radion välittämiin tietoihin perustuen keskiviikon tapahtumista Budapestissa. Nagy esitellään Unkarin uutena pääministerinä, ja hänen radiopuheitaan referoidaan.¹⁵¹ Tiedot näyttävät pitävän hyvin paikkansa, koska radion välittämiin tietoihin oli suhtauduttu kriittisesti. Lehden saamat tiedot tapahtumista eivät mahdollistaneet juuri muuta kuin sähkötyylistä tapahtumien luettelointia eivätkä kirvoittaneet mitään merkittäviä kannanottoja, mutta sävy oli kapinallisia tukeva.

Daily Heraldinkin tiedot olivat tulleet Wienistä ja olivat peräisin Unkarin radiosta. Tietoja oli kuitenkin käytetty ja niihin suhtauduttu hieman eri tavalla kuin Daily

¹⁴⁹ Manchester Guardian 24.10.1956.

¹⁵⁰ Times 24.10.1956.

¹⁵¹ Daily Express 25.10.1956.

Expressin artikkelissa. Jos Daily Expressissä suhtauduttiin radion välittämiin tietoihin kovin kriittisesti, niin Daily Heraldin kirjoitusta lukiessa syntyy sellainen vaikutelma, että kirjoittaja toivoo radion tietojen pitävän paikkansa ja pitää yhteenottoja edelleenkin pieninä, nopeasti ohimenevinä kahakkoina. Sinänsä kummassakin lehdessä mainitaan hyvin pitkälle samat asiat, mutta esitystapa on erilainen. Toisin kuin Daily Expressin kohdalla Daily Heraldista ei aisti tukea kapinallisille, vaan asiat esitetään varsin neutraaliin sävyyn. Samassa lehdessä on sivulla neljä Basil Davidson -nimisen henkilön kirjoittama kolumni, jossa pohdiskellaan Puolan ja Unkarin tapahtumien taustoja ja merkitystä. Lehden linjaa kuvaa hyvin kirjoituksen johtopäätös, jossa todetaan, että Stalinin kuoleman jälkeiset muutokset voivat suuresti parantaa sosialismin leviämisen mahdollisuuksia.¹⁵² Näin ollen voi sanoa, että Daily Heraldin piirissä ei varmasti toivottu Unkarin hylkäävän sosialistista järjestelmää. Enemmänkin henkeä pidätellen toivottiin maan kommunistijohdon saavan tilanteen hallintaansa, jotta se pääsisi toteuttamaan uudistuksia, koska Stalinin kuoleman jälkeen tapahtuneita ja nyt vaadittuja muutoksia pidettiin sinänsä myönteisinä.

Myös Daily Mirrorin etusivun artikkeli, joka oli otsikoitu "Battle in riot city still raging", oli laadittu Wienissä lehden kirjeenvaihtajan toimesta. Nimenomaan Unkarin ja Neuvostoliiton vastakkainasettelua korostava linja jatkui myös tässä artikkelissa, jossa kerrottiin, kuinka väkijoukot olivat alkaneet käyttäytyä yhä enemmän Neuvostoliiton vastaisesti. Radion kautta saatuihin tietoihin perustuen kerrottiin Nagyn kutsuneen neuvostojoukot avuksi järjestyksen palauttamiseksi. Samalla kuitenkin vihjailtiin, että todellinen vallan kahvasta kääntäjä ei olisi Nagy vaan puoluejohtaja Gerö. Daily Mirrorin ja Daily Heraldin ero esittää asioita näkyy esimerkiksi tavassa, jolla kerrotaan kapinallisten antautumisesta. Jälkimmäisessä annettiin ymmärtää, että antautuneiden määrä olisi ollut merkittävä, kun taas Daily Mirror kirjoittaa, että antautuneita oli "muutama".¹⁵³

Timesin tiedot Unkarin tapahtumista olivat olleet vielä keskiviikkona 24. lokakuuta varsin vaatimattomat. Seuraavana päivänä Times olikin panostanut Unkarin ja muun Itä-Euroopan tilanteen selostamiseen sitäkin enemmän. Lehdestä löytyi kaksi erilaista, varsin mittavaa kirjoitusta aiheeseen liittyen, ja pääkirjoitussivulla ensimmäinen pitkäkö kirjoitus käsitteli Puolaa ja Unkaria.¹⁵⁴

Ensimmäisessä Timesin artikkelissa sivulla yhdeksän keskityttiin Imre Nagyn elämäkerrallisen artikkelin kautta, jonka oli laatinut lehden erikoiskirjeenvaihtaja. Timesilla ei ole koskaan ollut tapana ilmoittaa kirjoittajan nimeä artikkelin yhteydessä.¹⁵⁵ Nagyn elämää ruotanut kirjoitus oli sävyiltään Timesille tyypilliseen tapaan rauhallinen ja neutraali. Samalla sivulla on lyhyehkösti kerrottu italialaisen kommunistilehden Unitán toimittajan Adriana Castellanan esittämästä näkemyksestä, jonka mukaan kansannousu olisi ollut suunniteltu ja keskitetysti organisoitu. Tähänkään väitteeseen ei otettu kantaa, vaan se raportoitiin

¹⁵² Daily Herald 25.10.19566.

¹⁵³ Daily Mirror 25.10.1956.

¹⁵⁴ Times 25.10.1956.

¹⁵⁵ Merrill, Bryan ja Alisky 1964, s.65.

neutraalisti. Seuraavalla sivulla kerrotaan muiden lehtien tapaan Unkarin tapahtumista Wienistä käsin otsikolla "Insurrection in Budapest". Myös Timesin kirjeenvaihtaja Wienissä oli hyvin pitkälle radion välittämien tietojen varassa, mutta artikkelissa on mukana myös joitain silminnäkijöiden mukanaan tuomia tietoja, ja se onkin huomattavasti yksityiskohtaisempi kuin muiden lehtien kirjoitukset. Esimerkiksi Stalinin patsaan kaatumisesta oli haastateltu silminnäkijää. Samainen wieniläiseksi liikemieheksi esitelty silminnäkijä kertoi, että poliisit eivät puuttuneet kapinallisten puuhiin ja monet sotilaista olivat poistaneet kommunistiset kokardit päähineistään. Saman sivun alalaidassa oli vielä tiivistettynä Budapestin radion lähettämät tiedotukset tunti tunnilta listattuna. Kirjoitusten sävy oli edelleenkin neutraalin toteava.¹⁵⁶

Timesin pääkirjoituksessa käsiteltiin Unkarin ja Puolan tapahtumia "History astir" -otsikon alla. Alulle paneva kysymys oli, miksi Puolassa ei ollut puhjennut väkivaltaisuuksia kuten Unkarissa oli tapahtunut. Syyksi esitettiin Unkarin kommunistijohdon hitautta uudistusten aikaansaamisessa. Pääteemana kirjoituksessa oli kuitenkin kansallisen itsemääräämisoikeuden puolustaminen. Stalinin hallinto esitettiin Hitlerin hallinnon kaltaisena tyranniana, ja annettiin ymmärtää Neuvostoliitolla olevan valinnan aika tulevan strategiansa suhteen. Joko Neuvostoliitto sallii otteensa höltymisen liittolaismaistaan kuten Puolassa ja jättää Stalinin ajan taakseen tai kiristää otettaan kuten Unkarissa ja perustaa valtansa pakkoon eli on käytännössä diktatuuri.¹⁵⁷ Pääkirjoituksessa esitetyn näkemyksen mukaan oli siis lopulta yksinomaan Neuvostoliiton valitsemasta strategiasta kiinni, minkälaiseen suuntaan kehitys Itä-Euroopassa kulkisi. Voidaan sanoa, että näkemys oli realistinen, koska Neuvostoliiton sotilasmahti satelliittivaltioihinsa nähden oli ylivoimainen, eikä länsivaltojen voinut olettaa ryhtyvän sotaan Neuvostoliittoa vastaan Unkarin vuoksi.

Manchester Guardian raportoi 25. lokakuuta Unkarin levottomuuksista etusivullaan otsikolla "Hungarian rebels fight on". Manchester Guardianin tiedot olivat peräisin Wienistä ja perustuivat radiolähetyksiin. Kirjoituksessa suhtaudutaan varsin kriittisesti Unkarin radion välittämiin tietoihin, ja ero esimerkiksi Timesin tapaan raportoida tapahtumista on selkeä. Manchester Guardianin artikkelissa lähes jokainen radiosta lainattu lause jatkuu sanalla mutta. Alituisesti annetaan ymmärtää, että Unkarista saadut tiedot vähättelevät hallituksen todellisia vaikeuksia. Kirjoituksessa todetaan, että tietoja Unkarista oli ollut vaikea saada, mutta kirjoituksessa on vakavasti yritetty hahmottaa kokonaistilanne käyttämällä silminnäkijöiden tuomia tietoja sekä toimittajan omia arvioita. Siksi Manchester Guardianin artikkeli onkin huomattavasti tulkinnallisempi kuin Timesin. Jos taas vertaa sitä Daily Heraldin artikkeliin, niin Manchester Guardianin tulkinta on juuri päinvastainen kuin Daily Heraldin tapahtumien siloittelu ja vähättely.¹⁵⁸

Manchester Guardianissa käsiteltiin Timesin tapaan Itä-Euroopan tapahtumia pääkirjoituksessa, joka alkoi esityksellä Venäjän imperialistisesta perinteestä

¹⁵⁶Times 25.10.1956.

¹⁵⁷ibid.

¹⁵⁸Manchester Guardian 25.10.1956.

käyttäen esimerkkinä vuoden 1848 tapahtumia Unkarissa. Timesin tapaan todettiin Unkarin johdon epäonnistuneen siinä, missä Puolan johto oli onnistunut, eli Unkarissa kansan tyytymättömyyttä ei oltu otettu ajoissa ja kyllin vakavasti huomioon. Kirjoituksen sävy oli kuitenkin kärkevämpi kuin Timesissa. Imre Nagyn toiminta sai varsin jyrkän tuomion, koska tuolloisten tietojen mukaan Nagy oli kutsunut neuvostojoukot maahan. Manchester Guardianin pääkirjoituksen tulkinnan mukaan kapina oli suunnattu nimenomaan kommunismia vastaan, ja kommunistinen puolue oli onnistunut säilyttämään valtansa vain neuvostosotilaiden avulla. Pääkirjoituksen lopussa todettiin, että väkivallan käyttö ei ole suositeltava keino saavuttaa "säädyllyiset elinolosuhteet", mutta kirjoituksen mukaan täytyy kuitenkin tehdä kunniaa¹⁵⁹ unkarilaisille, jotka "taistelevat tietään takaisin Eurooppaan".¹⁶⁰ Manchester Guardianin tuomio sekä unkarilaisten kommunistien että Neuvostoliiton toimille on jyrkkä ja tuki kansannousulle kiistaton. Tulkintaa kansannousun nimenomaisesta kommunisminvastaisuudesta on pidettävä liioiteltuna, koska kansannousun vaatimukset varsinkin sen alkuvaiheessa eivät yleensä ottaen kohdistuneet sosialistisen järjestelmän kumoamiseen, vaan sen uudistamiseen. Manchester Guardianin kirjoitusten sävyä ja pääkirjoituksen tulkintoja voikin pitää liberaalilehdelle luontevana poliittisluonteisena kannanottona.

Daily Telegraphin lähettämä Gordon Shepherd oli tullut pois Unkarista, koska yhteydet ulkomaailmaan Unkarista olivat poikki. Daily Telegraphin etusivun "Emergency rule in Hungary" -otsikolla varustettu kirjoitus oli laadittu Unkarin ja Itävallan rajalla. Tästä huolimatta artikkeli perustui pääasiassa radion välittämiin tietoihin. Mielenkiintoisin linjanveto kirjoituksessa oli tulkinta, jonka mukaan näytti siltä, että väkivaltaisuuksien aloittaminen olisi ollut keskitetysti suunniteltu, koska kahakat alkoivat jotakuinkin samanaikaisesti usealla eri taholla. Etusivulla oli myös Daily Telegraphin sotilasasioiden kirjeenvaihtajan arvioita neuvostojoukkojen vahvuudesta Unkarissa. Arvioiden mukaan Neuvostoliitolla oli Unkarissa kaksi jalkaväkidivisioonaa ja kaksi ilmavoimien divisioonaa, yhteensä noin 22000 jalkaväkisotilasta ja 140 panssarivaunua. Ilmavoimien divisioonien kokoonpanoista ei ollut tietoja. Muista lehdistä ei tällaisia edes summittaisia arvioita löytynyt. Kirjoituksen tyyli oli Timesin tapaan asiallinen ja neutraali, mutta teksti sisälsi varsin paljon lainausmerkkejä, joilla tehtiin lukijalle selväksi tietojen tulkinnanvaraisuus. Manchester Guardianin kirjoitukselle ominaista kantaaottavuutta siitä ei kuitenkaan voi sanoa löytyvän. Toinen vain Daily Telegraphista löytynyt ulottuvuus oli raportti Itä-Berliinistä, jossa tarkasteltiin Puolan ja Unkarin tapahtumien heijastumista Itä-Saksaan. Raportin oli laatinut lehden erikoiskirjeenvaihtaja Douglas Brown ja sen keskeisin ajatus oli Unkarin ja Saksan Demokraattisen Tasavallan erojen tarkastelu. Lopputuloksena oli, että helpomman maastamuuton takia Itä-Saksasta olivat poistuneet sellaiset henkilöt, jotka eivät olleet valmiita sosialistisen hyvinvointivaltion luomisen vaatimiin uhrauksiin, joten itäisessä Saksassa levottomuudet eivät olleet todennäköisiä.¹⁶¹

¹⁵⁹ engl. "salute".

¹⁶⁰ Manchester Guardian 25.10.1956.

¹⁶¹ Daily Telegraph 25.10.1956.

Daily Telegraphin kirjoituksissaan valitsema linja oli varovaisempi kuin muilla lehdillä Daily Heraldia lukuunottamatta. Tämä on hieman yllättävää konservatiivilehden ollessa kyseessä, mutta ehkä Daily Telegraphin toimittajan tarkoituksena oli ollut olla Timesin tapaan neutraalin toteava. Silti kirjoitus sisälsi arvioita esimerkiksi kansannousun keskitetystä organisoinnista, joka oli Unkarin virallisen hallituksen näkemys asiasta. Manchester Guardianissa teoria olisi luultavasti tyrmätty, Timesissa se olisi saatettu esittää jonkun asianosaisten näkemyksenä.

Unkarin kansannousun tapahtumat etenivät alkuvaiheessa todella nopeasti, ja on ymmärrettävää, että Iso-Britannian lehdistö ei osannut niitä ennakoida. Puolan sekavan tilanteen takia kuitenkin Itä-Eurooppaa seurattiin erittäin tarkasti. Tästä syystä Unkarin opiskelija- ja kirjailijakokousten julkilausumat saivat sen vähäisenkin palstatilan lehdistössä, jonka ne tässä tapauksessa saivat. Lehdistössä pidettiin kuitenkin nähtävästi hyvin mahdollisena levottomuuksien leviämistä Puolasta muuallekin Itä-Eurooppaan, koska erilaisia analyysejä eri sosialistimaiden tilanteista löytyi monista lehdistä. Tässä suhteessa lehdistön voikin sanoa tulkinneen tilannetta oikein, vaikkakin levottomuuksien ilmeisesti odotettiin leviävän Puolan lähialueille, etenkin Saksan Demokraattiseen Tasavaltaan. Kuitenkin on sanottava, että vaikka lehdistössä oltiin valppaana ja pyrittiin selvittämään Itä-Euroopan tilanteen taustoja, ei juuri Unkarin kansannousuun johtaneesta kehityksestä ollut selkeää kuvaa. Yleiset poliittiset linjat olivat kyllä tiedossa, kuten esimerkiksi Stalinin kuoleman vaikutus yleisellä tasolla Neuvostoliiton ja satelliittivaltioiden suhteisiin, mutta esimerkiksi kansannousun taustojen taloudellisista ulottuvuuksista ei ollut tietoa. On syytä joka tapauksessa muistaa, että lännessä ei ylipäätään ollut tarkkoja tietoja Neuvostoliiton ja sen vaikutuspiirissä olleiden kansandemokratioiden talousasioista.

Syytä siihen, miksi Unkari jäi lehdistön ennustuksissa Saksan Demokraattisen Tasavallan varjoon voi etsiä ensisijaisesti maiden maantieteellisestä sijainnista Iso-Britanniaan nähden. Itäinen Saksa ja Puola sijaitsivat huomattavasti Unkaria lähempänä vain lyhyen laivamatkan päässä, ja näin ollen levottomuudet niissä kiinnostivat niin lukijoita kuin toimittajakin enemmän kuin kaukaisempi Unkari. Toisaalta, kuten on jo todettu, tapahtumat Unkarissa alkoivat niin äkillisesti, että niiden ennustaminen oli mahdotonta.

Leimaa-antava seikka tiedonvälityksessä kansannousun alkuvaiheessa oli yhteyksien katkeaminen Unkarista muuhun maailmaan. Tästä syystä kaikki lehdet olivat jotakuinkin samalla viivalla tiedonsaannin suhteen, eikä paikanpäälle lähetetyistä reporttereista vielä tässä vaiheessa ollut välttämättä suurtakaan hyötyä. Pelkistetyimmillään Unkarin tapahtumista kerrottiin pelkästään radiolähteisiin perustuen, mutta yleensä radion tietoja yritettiin täydentää muilla tietolähteillä kuten silminnäkijähaastatteluilla. Myös taustatietoa antavia Itä-Eurooppaa yleensä käsitteleviä artikkeleita löytyi useampia.

Mitä lehdissä sitten kerrottiin? Karkeasti jakaen voidaan sanoa, että populaarilehdissä kiinnitettiin eniten huomiota jonkinlaista sensaatioarvoa

omaaviin tapahtumiin, kun taas laatulehdissä tapahtumien ohella pyrittiin valaisemaan Unkarin tilanteen taustoja sekä liittämään se laajempaan itä-eurooppalaiseen viitekehykseen. Sinänsä tiedot lehdissä olivat varsin samantasoiset, koska kaikki lehdet olivat tiedonsaannissaan pääosin Unkarin radion varassa, eikä mitään varsinaista tietojen sensurointia ollut havaittavissa yhdessäkään lehdessä. Niinpä onkin mielekkäämpää tarkastella sitä, miten tietoja on tulkittu ja millaisessa valossa asiat on esitetty eri lehdissä.

Kaikilla populaarilehdillä oli omat, hieman toisistaan poikkeavat linjauksensa Unkaria koskevien uutisten esittämisessä. Yhteistä niille on kuitenkin se, että Unkarin tapahtumat alkoivat saada merkittävämmän palstatilaa vasta kun niistä pystyttiin muotoilemaan riittävän räväköitä otsikoita. Vielä 23. lokakuuta niissä ei juurikaan kiinnitetty huomiota muualle kuin Puolaan. Seuraavana päivänä Unkarin kansannousu oli jo erittäin näkyvästi esillä Daily Expressin sivuilla, ja se näyttää yrittäneen puristaa kaiken mahdollisen hyödyn siitä, että lehdessä onnistuttiin ennakoimaan tapahtumia ja lähetettiin jo aikaisessa vaiheessa oma kirjeenvaihtaja Budapestiin. Sefton Delmer onnistuikin toimittamaan yhden mittavan raportin lehdelle ennenkuin yhteydenpito Unkarista kävi mahdottomaksi. Daily Expressin kirjoittelun linja muotoutui selkeästi kapinallisia tukevaksi, joka lehden poliittinen kanta huomioonottaen on johdonmukaista.

Daily Heraldin kirjoittelu puolestaan oli varovaista. Mukana olevista julkaisuista sitä voidaan pitää poliittisella kartalla vasemmistolaisimpana, ja lehden poliittinen linja näkyy kirjoittelussa, joka tulkinnoiltaan erosi muista lehdistä. Daily Heraldin tapaa esittää asiat ja tulkita Unkarista saatuja tietoja voidaan pitää jotakuinkin päinvastaisena kuin Daily Expressin tyyliä.

Daily Mirrorin kirjoittelussa pääosaa näyttelivät suuret otsikot. Silkkää informaatiota kirjoituksissa oli niukalti, mutta kirjoitusten tyyli sopi lehden sensaatiohakuiseen linjaan. Tästä huolimatta lokakuun 25. päivän artikkelissa oli huomioitu erittäin keskeinen kysymys, eli oliko uusi pääministeri Nagy vastuussa neuvostojoukkojen kutsumisesta, kuten radiossa oli väitetty. Muista erottuva piirre Daily Mirrorin kirjoituksissa oli lehdelle tuona aikana ominainen Neuvostoliiton vastainen painotus. Myös Daily Mirror asettui tukemaan kapinallisia, mutta sen tapa ilmentää sympatiaansa poikkesi Daily Expressin tavasta juuri siinä, että se esitti asiansa ennemmin neuvostovastaisesti kuin kapinallisia kannustaen.

Saarivaltakunnan laatulehdissä seurattiin niin ikään tarkasti Puolan selkiytymätöntä tilannetta. Kuitenkin Manchester Guardianissa ja Daily Telegraphissa oli huomioitu liikehdintä Unkarissakin jo 22. ja 23. lokakuuta, jolloin kerrottiin joukkokokousten laatimista vaatimuslistoista. Tämä kuvastaa laatulehtien pyrkimystä raportoida Itä-Euroopan tapahtumista laaja-alaisemmin ja perusteellisemmin kuin populaarilehdet, jotka keskittyivät enemmän vetäviin otsikoihin.

Laatulehdilläkin oli omat tapansa tulkita uutisia Unkarista. Times pysyi onnistuneesti uskollisena omalle dokumentointiperinteelleen, eli sen kirjoitukset olivat neutraaleja, ne totesivat erilaisia tietoja ja käsityksiä, joita lehden tietoon oli

tullut ottamatta näyttäviä moraalisia ja tai poliittisia kantoja niihin. Hyvä esimerkki oli italialaisessa kommunistilehti Unitássa esitetty käsitys siitä, että kansannousu olisi ollut keskitetysti organisoitu. Timesissa ei ryhdytty spekuloimaan pitääkö käsitys paikkansa, vaan esitettiin se eräänä tapahtumien syntyä selittävänä teoriana. Myös Timesin pääkirjoitus 25. lokakuuta, jossa puolustettiin kansallista itsemääräämisoikeutta, oli aiheestaan huolimatta asiallinen ja kiihkoton. Jonkinlaisen tahrin Timesin kilpeen jättää Unkarin tapahtumien hidas noteeraaminen. Vielä 24. lokakuuta laadukkaista ulkomaan uutisistaan tunnettu lehti oli täysin ulkopuolisten tietolähteiden varassa ja sen tiedot varsin vähäiset. Päivää myöhemmin Timesissa olikin jo runsas ja kattava esitys Unkarin tilanteesta Nagyn elämäkerran ja muiden kirjoitusten myötä.

Jos Timesin kirjoituksissa luonteenomaisin piirre oli kantaaottamattomuus, niin samaa ei voi sanoa Manchester Guardianin valitsemasta linjasta. Lehden kirjoitukset olivat kuin esimerkki Manchester Guardianin entisen päätoimittajan C.P. Scottin lausahduksesta "faktat ovat pyhiä, mutta kommentit vapaita". Manchester Guardianin kirjoitusten sävy muuttui koko ajan kärkevämmäksi, ja sen voi sanoa asettuneen kapinallisten puolelle. Lehdessä tulkittiin radion välittämiä tietoja kriittisesti, ja kirjoituksissa oli ilmiselvästi pyritty arvioimaan maan kokonaistilannetta eikä pitäydytty Timesin tapaan toteavalla linjalla. Manchester Guardianin pääkirjoituksessa 25. lokakuuta lehden pasifistiseen perinteeseen nojaten ei pidetty väkivaltaa suositeltavana, mutta tehtiin kuitenkin kunniaksi unkarilaisille, jotka henkensä kaupalla yrittivät parantaa elinolosuhteitaan. Pääkirjoituksen kärki kohdistui Neuvostoliittoon, jonka toimia Manchester Guardian piti imperialistisina ja kansannousua nimenomaan kommunisminvastaisena.

Daily Telegraph huomioi sivuillaan Unkarin ilmapiirin muutoksen levottomampaan suuntaan lehdistä ensimmäisenä. Daily Telegraphin kirjoitusten tyyli oli varovaista ja puolueettomuuteen pyrkivää. Kuitenkin teksteistä löytyi tulkintoja, joista varsinkin arviota väkivaltaisuuksien keskitetystä organisoinnista on pidettävä konservatiivilehdelle yllättävänä, olihan näkemys keskitetystä kapinajohdosta ja suunnitelmallisuudesta nimenomaan Unkarin kapinallisia vastaan taistelevan hallituksen markkinoima kanta. Selitystä yllättävään tulkintaan voi etsiä toimittajien työskentelystä ja työolosuhteista. Kirjoituksia laadittiin kiihkeässä ja huhujen kyllästävässä ilmapiirissä kovalla kiireellä, joten kaikki ajatukset eivät olleet loppuun asti mietittyjä. Kokonaisuutena voidaan kuitenkin sanoa, että juuri Daily Telegraph oli hyvin ja ehkä Manchester Guardianin ja Daily Expressin kanssa parhaiten kiinni tiedon syrjässä jo kansannousun alkuhetkistä lähtien.

4. KANSANNOUSUN HALLINNON AIKA 25.10-3.11.

4.1 Sisäpoliittinen kehitys

Torstaina 25.10 noin kello 8.30 800:n henkilön joukko oli matkalla parlamenttitalolle. Paikalle kertyi kaikenkaikkiaan 20000-25000 ihmistä, jotka vaativat saada nähdä Imre Nagyn. Rakennuksen katolta avattiin tuli joukon

keskelle, jonka seurauksena kuoli 300-800 paikalla ollutta. Kolme paikalla ollutta neuvostopanssaria avasi myös tulen. Tapauksen johdosta puoluejohto kokoontui ja puolueen pääsihteeriksi Gerön tilalle valittiin János Kádár.¹⁶² Kopácsin mukaan neuvostopanssarit eivät tulittaneet mielenosoittajia, vaan katolta väkijoukkoa tulittaneita turvallisuuspalvelun joukkoja.¹⁶³ Seuraavana päivänä András Hegedüs ja Ernő Gerő katosivat kuvasta. Heidät kuljetettiin ilmeisesti panssarivaunulla pois Budapestista ja edelleen Neuvostoliittoon.¹⁶⁴

János Kádár oli 1912 syntynyt, vähän koulutusta saanut rakennustyöläinen. Hän kuului 1930-luvulla laittoman kommunistipuolueen poliitbyroohon. Vuonna 1945 hänet valittiin keskuskomiteaan ja puolueen varapääsihteeriksi. Kádár toimi 1948-1950 sisäministerinä, mutta joutui 1951 puhdistusten kohteeksi ja istui vuoteen 1954 asti vankilassa ilman oikeudenkäyntiä. 18.7.1956 hänet valittiin uudelleen Unkarin kommunistisen puolueen poliitbyroohon.¹⁶⁵

Nagy puhui jälleen aamupäivällä radiossa. Hän myönsi, että kansalla oli aihetta tyytymättömyyteen ja sanoi hallituksen tavoitteena olevan vakaa kansallinen talous sosialististen periaatteiden pohjalta. Nagy sanoi myös Unkariin tarvittavan laajapohjaista hallitusta. Jälleen kerran hän vetosi aseiden laskemiseksi, tällä kertaa aikaraja oli asetettu kello 22.00:een samana iltana, jonka jälkeen aseistetut ryhmät tuhottaisiin. Puheessaan pääministeri myös kertoi, että tavoitteena oli aloittaa neuvottelut neuvostojoukkojen vetäytymisestä "tasa-arvon pohjalta." Lisäksi hän ilmoitti, että puolueen keskuskomitea hyväksyy eri puolille maata syntyneet työläisneuvostot.¹⁶⁶

Työläisneuvostot tai vallankumousneuvostot, joiden syntyyn vaikutti Puolan esimerkki, koostuivat pääasiassa työläisistä, opiskelijoista ja sotilaista.¹⁶⁷ Neuvostoja perustettiin ympäri maata ja ne organisoivat hallintoa kylissä, kaupungeissa ja maakunnissa. Toisin paikoin ne tekivät yhteistyötä kommunistien kanssa, kuten Debrecenissa, mutta toisin paikoin, kuten Pecsissa, kommunistit erotettiin. Neuvostot olivat vaatimusten kanavia. Joillain niistä oli oma radioasema, kuten Győrissä. Pääasiallinen vaatimus oli neuvostojoukkojen poistuminen.¹⁶⁸

Tehtaissa syntyi työläisneuvostoja, joiden tavoitteena oli saattaa tehtaat, kaivokset ja muut tuotantolaitokset työläisten kontrolliin. Ne vastustivat tuotantonormeja ja syntyivät spontaanisti yrityksinä koordinoida toimintaa. Myös puolueen lehti Szabad Nep myönsi spontaaniuden. Neuvostojen valintatavat vaihtelivat. Käytössä oli salainen äänestys yleisessä kokouksessa, työläisdelegaation äänestys, avoin äänestys paikallaolijoiden kesken ja niin edelleen.¹⁶⁹

¹⁶² United Nations report 1957, s. 82-83. Katso myös Zinner, P. 1962, s. 256-257.

¹⁶³ Kopácsi 1982, s. 170.

¹⁶⁴ United Nations report 1957, s. 38.

¹⁶⁵ Gabor 1957, s. 398.

¹⁶⁶ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15190.

¹⁶⁷ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15191 ja Kecskemeti 1961, s. 116.

¹⁶⁸ United Nations report 1957, s. 85.

¹⁶⁹ United Nations report 1957, s. 84-85.

Erilaisia työläisneuvostojen delegaatioita lähestyi Nagy eri puolilta maata. Perjantaina 26.10 alkoi yleislakko, jonka tarkoituksena oli tukea työläisten vaatimuksia. Samana päivänä Unkarin radio ilmoitti, että pääministeri Nagy hyväksyy Miskolcin alueen työläisneuvoston vaatimukset, joihin kuuluivat talouden virheiden eliminointi, neuvostojoukkojen vetäytyminen, parlamentin vallan lisääminen ja Mihály Farkaksen saattaminen oikeuden eteen.¹⁷⁰ Näin ollen voidaan sanoa, että ainakin osa työläisneuvostoista oli toimivia vaatimusten kanavia.

Lauantaina 27.10 julkistettiin uusi hallituksen kokoonpano. Sen ministeristöstä oli karsittu stalinisteja kuten entinen sisäministeri László Piros ja varapääministeri Hegedüs. Keskeiset ministeripositit olivat kuitenkin kommunistien hallussa. Hallituksen muodostamisessa sanottiin olleen mukana Kansan Isänmaallinen Rintama, joka oli perustettu Nagyn aloitteesta hänen edellisellä pääministerikaudellaan. Sen tarkoituksena oli ollut saada ei-proletaariset kansanosat kuten porvaristo ja älymystö mukaan sosialismin rakentamiseen. KIR oli tukahdutettu vuoden 1955 alussa, mutta saatettu uudelleen toimintaan 21.7.1956.¹⁷¹ Sen todellisesta vaikutuksesta hallituksen kokoonpanoon ei kuitenkaan ole tietoa.

Hallituksen kokoonpano keskeisiltä osiltaan oli seuraava: Pääministeri Imre Nagy (komm.); varapääministerit Antal Apró (komm.), József Bognár (Pientilallisten puolue), Ferenc Erdei (Talonpoikaispuolue); puolustusministeri Karoly Janza (komm.); sisäministeri Ferenc Münnich (komm.); ulkoministeri Imre Horváth (komm.); talousministeri István Kossa (komm.); oikeusministeri Erik Molnár (komm.); sekä salkuttomat ministerit Zoltán Tildy (pientilalliset) ja Miklos Ribiansky (pientilalliset).¹⁷²

Nagy puhui jälleen radiossa sunnuntaina 28.10. Hän kertoi keskustelleensa neuvostojoukkojen komentajan kanssa, joka oli luvannut joukkojensa vetäytyvän Budapestista heti. Oli myös päätetty aloittaa neuvottelut joukkojen vetämiseksi koko maasta. Pääministeri Nagy ilmoitti entisen eli Kossuthin vaakunan käyttöönotosta kommunistisen vaakunan tilalle. Vuoden 1848 vallankumouksen vuosipäivästä 15.3. piti tulla jälleen kansallinen juhlapäivä. Radiopuheessa ilmoitettiin kuusijäsenisen "ylimmän hallituksen" (engl. government presidium) perustamisesta, joka käyttäisi ylintä toimeenpanovaltaa. Siihen kuuluivat Nagyn lisäksi varapääministeri Apró, kansallisen suunnittelun ministeri Karoly Kiss, sisäministeri Münnich, puolueen pääsihteeri János Kádár sekä Zoltán Szántó. Kaiken tämän lisäksi Nagy vielä ilmoitti, että poliittinen poliisi AVH hajotettaisiin ja perustettaisiin uudet poliisivoimat.¹⁷³

Nagy ilmaisi puheessaan myös muuttuneen kantansa tapahtumien luonteeseen. Hän kiisti, että kansannousu olisi ollut vastavallankumouksellinen, ja sanoi sen olevan "demokraattinen liike, joka pyyhkäisi yli kansakuntamme tarkoituksenaan varmistaa riippumattomuutemme, joka on sosialistisen demokratian ainoa perusta."¹⁷⁴ Ilmeisesti Nagy oli pääministeriksi tullessaan suunnitellut jatkavansa

¹⁷⁰ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15190.

¹⁷¹ United Nations report 1957, s. 95.

¹⁷² Lasky 1957, s. 96.

¹⁷³ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15190.

¹⁷⁴ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15190 ja Lasky 1957, s. 115-116.

Uuden Kurssin linjoilla, mutta tilanteiden riistäytyttyä käsistä hänen täytyi muuttaa suunnitelmiaan.¹⁷⁵

AVH:n hajottaminen oli merkittävä voitto Nagylle. Ilmeisesti hän oli ollut AVH:n valvonnassa kansannousun alkupäivinä. 28.10 saakka Nagyn käymissä neuvotteluissa oli ollut kaksi siviilipukuista AVH-virkailijaa mukana.¹⁷⁶ AVH:n jäseniä oli tapettu kansannousun aikana. Osa heistä pakeni kirjaimellisesti maan alle Budapestin viemäreihin, mutta kiinnijääneet yleensä lynkattiin. Ruumiit tavattiin jättää hirtettyinä roikkumaan yleisesti nähtäviksi.¹⁷⁷

Unkarin radion tiedottamisen sävy muuttui 28.10. Tätä ennen se oli ollut jyrkästi aiemman hallituksen kannalla ja vähätellyt kapinallisten saavutuksia ja taistelujen laajuutta.¹⁷⁸ Nyt se julisti tapahtumien syyksi kahdeksan vuotta jatkuneen stalinistisen hallinnon. Radio Kossuthissa eli Unkarin valtakunnallisessa radiossa julistettiin myös tulitauko, jonka mukaan aseistetut joukot saivat avata tulen vain joutuessaan hyökkäyksen kohteeksi.¹⁷⁹ Taistelut kuitenkin jatkuivat, ja kapinallisten joukot vahvistivat otettaan eri puolilla maata.¹⁸⁰ Seuraavana päivänä Unkarin radio ilmoitti vaihtaneensa suuren osan henkilökunnastaan sekä nimensä Vapaa Radio Kossuthiksi (Szabad magyar radio).¹⁸¹

Maanantaina 29.10 Nagy ilmoitti radiossa yksipuoluejärjestelmän lopettamisesta. Tuleva hallitus pohjautuisi työväenpuolueeseen eli kommunisteihin, Pientilallisten puolueeseen, Talonpoikaispuolueeseen ja sosiaalidemokraattiseen puolueeseen, jotka olivat olleet olemassa aikaisemmin. Samalla Nagy toisti ilmoituksensa neuvostojoukkojen vetäytymisestä Budapestista ja kertoi kardinaali Mindszentyn vapautuksesta.¹⁸²

Seuraavana päivänä ilmoitettiin hallituksen muutoksista. Nyt oli perustettu kuusijäseninen "ydinhallitus" (engl. inner cabinet), johon kuuluivat pääministeri Nagy, Pientilallisten edustajat Zoltán Tildy ja Béla Kovács, Talonpoikaispuolueen Ferenc Erdei sekä kommunistit János Kádár ja Géza Losonczy. Myös sosiaalidemokraatit saivat nimetä edustajansa saatuaan rivinsä järjestykseen.¹⁸³ Maan tulisi toimia 1945 syntyneiden puolueiden yhteistyön pohjalta. Tämän osoitukseksi jokaisen puolueen edustaja sai puheenvuoron radiossa, kun aikaisemmin oli puhunut vain kommunistisen puolueen edustaja. Nagy, Tildy, Erdei ja Kádár pitivät lyhyet peräkkäiset puheet radiossa.¹⁸⁴

¹⁷⁵ Kecskemeti 1961, s. 109.

¹⁷⁶ United Nations report 1957, s. 37.

¹⁷⁷ Rhodes, Anthony: Hungary 1956, journey to Budapest. Teoksessa Aczel, Tamas (ed.): Ten years after: A commemoration of the tenth anniversary of the Hungarian revolution. Lontoo 1966. s.81-83

¹⁷⁸ esimerkiksi Lasky 1957, s. 70.

¹⁷⁹ Lasky 1957, s. 109.

¹⁸⁰ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15191.

¹⁸¹ Lasky 1957, s. 141.

¹⁸² Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15191.

¹⁸³ Zinner P. 1962 s. 287 ja United Nations report 1957 s. 97.

¹⁸⁴ United Nations report 1957, s. 97 sekä Lasky 1957, s. 139-140.

Tiistaina 30.10 Neuvostoliitto antoi julistuksen joukkojen vetämisestä satelliittivaltioista. Tähän liittyen Unkarissa julkistettiin tietoja neuvostojoukkojen vetäytymisen alkamisesta. Todellisuudessa joukkoja tuli kuitenkin lisää rajan yli Unkariin. Tästä huolimatta marraskuun ensimmäiset päivät olivat rauhallisia.¹⁸⁵

Lauantaina 3.11 tapahtui jälleen muutoksia hallituksen kokoonpanossa, kun kommunistien määrä väheni edelleen. Kolme varapääministeriä ja 20 muuta ministeriä erosivat, joukossa muiden muassa ulkoministeri Horváth, sisäministeri Münnich, oikeusministeri Molnár ja puolustusministeri Janza. Uudessa hallituksessa Nagy hoiti pää- ja ulkoministerin salkkuja, puolustusministerinä oli eversti Pál Maléter. Muuten hallitus koostui seitsemästä salkuttomasta valtioministeristä, joita olivat kommunistit János Kádár ja Géza Losonczy, pientilalliset Zoltán Tildy ja Béla Kovács, Petöfipuolueen eli 31.10 nimeä vaihtaneen entisen talonpoikaispuolueen Ferenc Farkas ja István Bibó sekä sosiaalidemokraatit Anna Kéthly, Gyula Kelemen ja József Fischer. Nyt hallituksessa oli siis edustettuna 1945 olemassa olleet puolueet.¹⁸⁶

Petöfipuolueen johto koostui lähinnä kulttuurihenkilöistä kuten kirjailijoista. Sosiaalidemokraattisella puolueella oli vaikeuksia löytää oma, kommunisteista erottuva linjansa. Syntyi myös useita uusia puolueita katoliselta pohjalta, mutta mitään yhtenäistä katolista rintamaa ei ehtinyt syntyä.¹⁸⁷ Monipuoluejärjestelmän restaurointi saattoi kaventaa nuorten vaikutusmahdollisuuksia, koska alle 25-vuotiaat eivät olleet käytännössä olleet mukana muiden kuin kommunistisen puolueen toiminnassa, eikä heillä näin ollen ainakaan heti ollut vaikutusmahdollisuuksia uudelleen organisoiduissa puolueissa. 1.11 perustettiin Nuorison vallankumouksellinen puolue.¹⁸⁸

Kansannousun aikana syntyneet paikalliset neuvostot olivat ainakin puolueiden veroisia vaikutuskanavia kansannousun aktiiviosallistujille. Kecskemetin mukaan nuoremmat olivat herkemmin tarttumassa aseisiin. Alle 20-vuotiaista aktiivisia taisteluihin osallistujia oli 11% ja 21-29 -vuotiaista 19%. 30-49 -vuotiaista aktiivisia osallistujia oli noin 5% ja yli 50-vuotiaista vain 1%. Yli 32-vuotiaat olivat olleet mukana edellisessä maailmansodassa, ja saattoivat pitää neuvostojoukkojen vastustamista hyödyttömänä ja mahdottomana.¹⁸⁹ Lisäksi vanhempi väestö joutui huolehtimaan perheistään ja kodeistaan, siis ylipäänsä saavutetuista asemistaan.

Radio Free European tutkimuksen mukaan aktiivisuus jakaantui ammattiryhmittäin seuraavasti: Ammatinharjoittajat 14%, teollisuustyöläiset 13%, maataloudessa työskentelevät 6%, virkamiehet 2% ja muut (esim. opiskelijat) 20%.¹⁹⁰ Virkamiehistö siis oli passiivisinta tämän tutkimuksen mukaan. Työväestön luku tuntuu alhaiselta,

¹⁸⁵ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15191--15192.

¹⁸⁶ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15192 ja United Nations report 1957, s. 99-100.

¹⁸⁷ Zinner P. 1962, s. 311-312.

¹⁸⁸ Zinner P. 1961 s. 306.

¹⁸⁹ Kecskemeti 1961, s. 112-113.

¹⁹⁰ Kecskemeti 1961, s. 109-110.

koska kansannousun loppuvaiheessa vastarinta oli tiukinta juuri teollisuusalueilla kuten Csepelissä.

4.2 Suhteet Neuvostoliittoon

Kansannousun aikana keskeinen vaatimus oli neuvostojoukkojen poistaminen maasta. Pääministeri Nagy julisti jo 25.10 radiossa, että Neuvostoliiton kanssa on aloitettava neuvottelut tasa-arvon pohjalta.¹⁹¹ Tässä vaiheessa puheen sävy oli kuitenkin vielä intervention hyväksyvä. Perusteena oli, että sosialistisen järjestyksen elintärkeät edut olivat vaatineet apujoukkojen kutsumista. Nagy oli arestissa 28.10 saakka AVH:n valvonnassa puolueen päämajassa, jossa puheen nauhoitus oli ilmeisesti tehty.¹⁹²

Arestista vapautumisensa jälkeen Nagy puhui uudelleen radiossa 28.10. Hän kertoi keskustelleensa neuvostojoukkojen komentajan kanssa, joka oli luvannut joukkojensa vetäytyvän Budapestista heti. Lisäksi oli tarkoitus aloittaa neuvottelut vetäytymisestä koko Unkarista.¹⁹³ 30.10 Neuvostoliitto antoi julistuksen, jonka mukaan se oli valmis neuvotteluihin joukkojensa sijoittamisesta eri Varsovan Liiton maiden alueille asianomaisten valtioiden kanssa. Samassa julistuksessa pahoiteltiin verenvuodatusta Unkarissa ja sanottiin neuvostojoukkojen vetäytyvän Budapestista heti, kun Unkarin hallitus näkee sen mahdolliseksi.¹⁹⁴ Itse asiassa tämä julistus ei merkinnyt mitään uutta, koska tähänkin saakka neuvostojoukkojen sijoittaminen Varsovan liiton maihin oli perustunut muodollisesti vapaaehtoisuudelle.

Tietoja uusien neuvostojoukkojen maahantulosta alkoi tihkua Budapestiin 28.10. Vähitellen maakunnissa olevista armeijan esikunnista alkoi tulla viestejä Budapestia kohti liikkuvista neuvostojoukoista.¹⁹⁵ Keskiviikkona 31.10 Unkarin radio kertoi Nagyn tavanneen Neuvostoliiton suurlähtetilään Juri Andropovin, jolle pääministeri oli esittänyt protestinsa yhä uusien neuvostojoukkojen maahantulon takia. Nagy oli myös ilmoittanut Unkarin aikeista erota Varsovan liitosta ja ryhtyä harjoittamaan puolueettomuuspolitiikkaa. Radiossa kerrottiin myös Nagyn lähettäneen sähkeen Neuvostoliiton presidentille, marsalkka Voroshiloville, jossa pyydettiin ehdotusta neuvottelujen aloittamisen päivämääräksi.¹⁹⁶

Torstaina 1.11 pääministeri Nagy esitti vastalauseen Neuvostoliiton suurlähtetiläälle sen johdosta, että uusia neuvostojoukkoja oli yhä tullut Unkariin. Tämä rikkoi Unkarin hallituksen näkemyksen mukaan Varsovan sopimusta ja Nagy uhkasi, että Unkari eroaa sopimuksesta, ellei joukkoja vedetä takaisin. Neuvostoliiton suurlähtetiläs vastasi, että joukot tulivat taisteluihin osallistuneiden väsyneiden

¹⁹¹ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15190.

¹⁹² United Nations report 1957, s. 36 ja 38.

¹⁹³ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15190.

¹⁹⁴ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15191.

¹⁹⁵ Kopácsi 1982, s. 208-209.

¹⁹⁶ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15192.

joukkojen korvaajiksi ja suojelemaan neuvostoliittolaisia siviilejä. Samalla suurlähettiläs ehdotti delegaatioiden muodostamista vetäytymiseen liittyvien poliittisten ja teknisten asioiden ratkaisemiseksi.¹⁹⁷

Kello 14 Nagy ilmoitti Neuvostoliiton suurlähettiläälle, että uusia joukkoja oli ylittänyt Unkarin rajan vielä viimeisimmän kolmen tunnin aikana. Tästä syystä Unkari eroaa välittömästi Varsovan Liitosta. Kello 16 ministerineuvosto hyväksyi päätöksen ja Unkarin puolueettomuusjulistuksen yksimielisesti. Kello 17 ministerineuvosto kutsui Neuvostoliiton suurlähettilään kokoukseen, jossa hänelle kerrottiin päätöksistä. Erosta Varsovan liitosta sekä puolueettomuusjulistuksesta kerrottiin myös muille lähetystöille Budapestissa. Tiedotuksiin liittyi myös Nagyn avunpyyntö Unkarin neutraliteetin puolustamiseksi.¹⁹⁸

Unkarin tietotoimisto välitti ulkoministeriön lausunnon puolueettoman Unkarin kehittämistä. Siinä pyydettiin materiaalista apua suurvalloilta. Unkarin luonnonvarat, erityisesti bauksiitti ja uraani käytettäisiin Unkarin hyödyksi. Tavoitteena oli saada Rákosin aikaiset diplomaatit pois viroistaan ja YK:iin luottamusta nauttiva edustus. Lisäksi hallituksen olisi neuvoteltava uusista tasa-arvolle perustuvista suhteista Neuvostoliiton kanssa.¹⁹⁹

Nagy otti useaan otteeseen yhteyttä YK:iin. 31.10 hän lähetti viestin pääsihteerille Dag Hammarsköldille, jossa kerrottiin Unkarin aikeista vetäytyä Varsovan liitosta. Hän pyysi suurvaltoja takaamaan Unkarin puolueettomuutta ja ilmoitti, että Unkarin delegaatio ottaa asian käsiteltäväksi yleiskokouksessa.²⁰⁰ Marraskuun toisena päivänä Unkarista lähetettiin vetoamus YK:n pääsihteerille. Siinä kerrottiin, että Neuvostoliiton joukkoja oli tullut Unkariin, jonka johdosta oli esitetty vastalause Neuvostoliiton suurlähettiläälle ja sanouduttu irti Varsovan liitosta. Edelleen vetoamuksessa kerrottiin, että joukkoja oli tullut myös marraskuun toisena päivänä, ja että ne miehittivät rautatielinjoja ja -asemia. Vetoamuksen mukaan kaikkia lähetystöjä Budapestissa oli informoitu asiasta. Pääsihteerille Hammarsköldiltä pyydettiin apua, jotta suurvallat tunnustaisivat Unkarin puolueettomuuden. Lisäksi YK:n turvallisuusneuvostoa pyydettiin ohjaamaan Unkari ja Neuvostoliitto neuvotteluihin välittömästi.²⁰¹ Turvallisuusneuvosto kuitenkin lykkäsi asian käsittelyä maanantaihin 5.11 saakka.²⁰²

Marraskuun toisena päivänä radiossa ilmoitettiin, että neuvottelut neuvostojoukkojen vetämiseksi Unkarista oli aloitettu. Unkarin valtuuskuntaan kuuluivat ministeri Ferenc Erdei, kenraalit Pál Maléter ja István Kovács sekä eversti Miklos Szucs. Neuvostoliiton neuvottelijat olivat kenraalit Malinin, Stepano ja Shchelbanin.²⁰³ Seuraavana päivänä ilmapiiri oli toiveikas, ja neuvotteluissa piti olla

¹⁹⁷ United Nations report 1957, s. 9.

¹⁹⁸ *ibid.*

¹⁹⁹ Lasky 1957, s. 176-177.

²⁰⁰ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15192.

²⁰¹ United Nations document S/3726, november 2, Lasky 1957, s. 207.

²⁰² Lasky 1957, s. 221.

²⁰³ Lasky 1957, s. 220.

vain muutama tekninen epäselvyys ratkaisematta.²⁰⁴

4.3 Vaihtelevia mielialoja lehdistössä

Tässä kappaleessa tarkastellaan Iso-Britannian päivälehtien kirjoittelua Unkarin kansannousua ajanjaksona, jona Unkarissa tilanne alkoi rauhoittua ja Nagyn johtaman hallituksen valta näytti alkavan vakiintua. Ajanjakso alkaa lehdistön osalta 26. lokakuuta ja jatkuu kolmanteen marraskuuta saakka, jolloin kansannousun kukistuminen alkoi jo olla käsillä. Lehtien valitsevat linjat Unkarin tapahtumista tiedottamisen suhteen muodostuivat jo kansannousun ensimmäisten päivien aikana, ja niitä tarkasteltiin kappaleessa 3.3. Linjauksissa tapahtuvien muutosten lisäksi tarkastellaan päiväkohtaisesti, miten lehdet raportoivat kansannousun tapahtumien vyörystä eli paneudutaan niin yksittäisten lehtien kuin lehdistön kokonaisuutena tapahtumista antamaan kuvaan tänä ajanjaksona. Tämän ohella on syytä kiinnittää huomiota joihinkin erityisiin kansannousun tapahtumista nouseviin kysymyksiin kuten lehdistön käsitykseen Neuvostoliiton roolista kansannousun jatkuessa, lehtien suhtautumiseen kansannousun aikana perustettuihin vallankumousneuvostoihin ja pääministeri Nagyn johtamaan hallitukseen.

Ensimmäisen kiinnostavan kysymyksen tällä aikavälillä muodostaa lehtien huomiot 25. lokakuuta tapahtuneesta kansannousun verisimmästä yksittäisestä yhteenotosta parlamenttitalon luona, jonne oli kerääntynyt tuhansia ellei jopa kymmeniä tuhansia mielenosoittajia. Tulituksen seurauksena satoja ihmisiä sai surmansa ja ilmeisesti myös paikalle tulleita lääkäreitä ja sairaanhoitajia tulitettiin.²⁰⁵ Lehtien tiedonhankinta oli edelleenkin ongelmallista, sillä yhteydet Unkariin olivat yhä yleisesti ottaen poikki. Tästä huolimatta Daily Express ja Daily Telegraph olivat onnistuneet saamaan tietoja myös suoraan Budapestista. Muiden lehtien tiedonsaanti oli edelleen pääosin radion ja maasta paenneiden silminnäkijöiden haastattelujen varassa.

Satoja kuolonuhreja vaatinut yhteenotto olisi ollut tuolloin niinkuin tänäkin päivänä lehdistölle oivallista ainesta vetäviin otsikoihin, mutta niillä lehdillä, joilla ei ollut suoraa yhteyttä Budapestiin, ei ollut asiasta tietoa. Näyttää siltä, että Daily Expressissä ja Daily Telegraphissa, joissa tietoa tapahtuneesta kyllä oli, ei tässä vaiheessa täysin ymmärretty tapauksen vakavuutta, koska otsikot liikkuivat varsin yleisellä tasolla, Daily Expressissä "Battling on", Daily Telegraphissa "Hungary to ask russians to quit" ja itse yhteenotosta kerrottiin vain yhtenä episodina muiden joukossa.²⁰⁶

Neljä pääaihelmaa lokakuun 26. päivän Unkari-uutisissa olivat Unkarin armeijan sotilaiden liittyminen kapinallisiin, parlamenttitalon mellakka, mielenosoitus USA:n ja Iso-Britannian suurlähetystöjen luona sekä Neuvostoliiton ulkoministeri Dimitri

²⁰⁴ United Nations report 1957, s. 9.

²⁰⁵ United Nations report 1957, s. 82-83.

²⁰⁶ Daily Express 26.10.1956 ja Daily Telegraph 26.10.1956.

Shepilovin antama lausunto Unkarin tapahtumista. Useammassa lehdessä²⁰⁷ arvioitiin taistelujen olevan hiipumassa ja tilanteen Budapestissa ounasteltiin rauhoittuvan. Unkarin ulkopuolisten tietolähteiden varassa olleiden lehtien raportointi ei ollut yhtä täsmällistä kuin Daily Telegraphin ja Daily Expressin, mutta useista lehdistä löytyi analyysejä sekä Unkarin sen hetkisestä tilanteesta että koko Itä-Euroopan tilanteen mahdollisista kehityssuunnista.

Joitain erityispiirteitä oli kuitenkin kirjoituksista eriteltävissä. Manchester Guardian jatkoi varsin kärkeästä tyyliään. Victor Zorza oli Münchenistä käsin laatinut tilannekatsauksen Unkarin tapahtumista, ja kuten aiemminkin Manchester Guardianin sivuilla, niin tässäkin kirjoituksessa tuomittiin Imre Nagyn toiminta pääministerinä neuvostojoukkojen maahan kutsumisen vuoksi. Zorza esitti voimakkaasti omia tulkintojaan Unkarista tihkuneista tiedoista, ja hänen johtopäätöksensä oli, että nyt valloilleen päässyt Neuvostoliitolle vihamielinen ilmapiiri leimahtaisi entistä helpommin uusiksi mellakoiksi ei vain Unkarissa vaan kaikkialla Itä-Euroopan alueella.²⁰⁸

Toinen erityispiirre päivän kirjoittelussa oli Daily Heraldin linjan hienoinen muuttuminen kapinallisille myötämielisempään suuntaan. Kirjoituksen yleissävy tapahtumista kerrottaessa oli kuten aiemminkin varovaisen neutraali, mutta kirjoituksen viimeinen kappale pohdiskelee tilanteen kehittymistä ja sisältää selkeän kannanoton Neuvostoliiton asevoimien käyttöä vastaan. Kirjoituksen yhteenveto tilanteesta on, että Unkarin kapinalliset olivat saavuttaneet pyrkimyksensä Nagyn lupausten ja Gerön erottamisen myötä, mutta kaikki riippui lopulta siitä, rohkeneeko Neuvostoliitto käyttää asevoimiaan Unkarin kansan kiistatonta tahtoa vastaan kansainvälisen tuomion uhallakin. Neuvostoliiton näin menetellessä Unkarin syntyisi Daily Heraldin kirjoituksen mukaan "peittelemätön sotilaallinen diktatuuri".²⁰⁹

Times keskittyi puolestaan muita lehtiä enemmän János Kádáriin, joka oli valittu Gerön tilalle puolueen johtoon. Timesin sivulta kahdeksan löytyi elämäkerrallinen artikkeli, jossa Kádár esiteltiin "rehabilitoituna titoistina". Sivulla 10 oli Kádárin kuvalla varustettu Wienissä laadittu kirjoitus, jossa todettiin, että Gerön vaihto Kádáriin oli merkittävä myönnytys kapinallisille, sekä alempana samalla sivulla päiväkirjanomaisesti lueteltuna radion välittämät tiedot edelliseltä päivältä. Kirjoitus poikkesi hienoisesti Timesin viileän dokumentoivasta linjasta esimerkiksi edellämämainitun tulkinnan osalta, mutta mitenkään kantaaottavaksi sitä ei voi sanoa. Näyttää myös siltä, että Timesin tiedonsaanti kangerteli edelleen, koska Timesin kirjoituksessa todettiin, että yhteydet Unkariin ovat edelleen poikki, vaikka Daily Telegraph ja Daily Express olivat saaneet maasta tietoja.²¹⁰

Daily Mirroristakin löytyi sivulta kuusi levottomuuksien taustoja penkova kolumni, jonka oli kirjoittanut Richard Crossman omalla palstallaan "Crossman says".

²⁰⁷ esimerkiksi Times 26.10.1956.

²⁰⁸ Manchester Guardian 26.10.1956.

²⁰⁹ Daily Herald 26.10.1956.

²¹⁰ Times 26.10.1956.

Otsikolla "kommunismi on jättänyt työläiset puutteenalaisiksi"²¹¹ kirjoitettu kolumni käsitteli Itä-Euroopan maiden taloudellisia eroavaisuuksia, ja haki niistä selitystä siihen, miksi juuri Puolassa ja Unkarissa oli levotonta. Johtopäätös oli, että kymmenen vuotta kommunismia oli romuttanut ihmisten elintason näissä maissa, toisin kuin esimerkiksi Tsekkoslovakiassa, jossa "ei ollut mitään syytä mellakoida". Kirjoituksen tyyli oli ehdotonta ja Daily Mirrorin linjan mukaista, eli siinä kerta kaikkiaan tehtiin lukijalle selväksi, miten asian laita on ilman sijaa vastalauseille. Daily Mirrorin tiedot itse Unkarin tapahtumista näyttävät olleen hatarat ja niistä kertova kirjoitus lehden takasivulla varsin ylläilyttävä, tai sitten lukijoita ei haluttu vaivata liioilla yksityiskohdilla.²¹²

Seuraavana päivänä, 27. lokakuuta lehdistössä oli ymmärretty Unkarin selkkauksen vakavuus ja taistelujen laajuus. Jokaisessa lehdessä oli Unkarin kansannousu varsin näkyvästi esillä. Daily Expressin artikkeli oli laadittu Unkarin ja Itävallan rajalla, ja otsikko "The massacres" viittasi kaksi päivää aiemmin tapahtuneeseen yhteenottoon parlamenttitalolla. Alaotsikossa kerrottiin näkyvästi 600:sta kuolonuhrista. Daily Express oli ilmiselvästi panostanut Unkarin kansannoususta raportointiin, koska 27. lokakuuta lehdellä oli kaksi reportteria Unkarin rajalla sekä tähtireportterinsa Sefton Delmer Budapestissa. Kansannousu olikin koko ajan näkyvästi esillä Daily Expressissä. Lehden kirjoitusten tyyli oli edelleen tunteisiin vetoava ja jollain tavalla sitä voidaan pitää myös tapahtumia romantisoivana runsaine lainauksineen ja yliampuvine adjektiiveineen. Daily Expressin sympatioiden kohteesta Unkarin kansannousun tapauksessa ei jäänyt epäselvyyttä. Sävy oli avoimesti kapinallisia tukeva, ja hallituksen toimia kuvattiin esimerkiksi sanoilla hysterinen ja hallitsematon.²¹³

Daily Telegraphin otsikko 27. lokakuuta kuului "Budapest battle is outright civil war". Yhteenoton vakavuus oli myös Daily Telegraphille tullut selväksi. Tämä on ymmärrettävää siinä mielessä, että päivän artikkelin oli laatinut lehden reporterit Gordon Shepherd Budapestissa, josta se oli unkarilaisen pakolaisen mukana kulkeutunut Itävallan puolelle ja lähetetty Lontooseen. Teksti on Shepherdin silminnäkijäraportti tapahtumien keskeltä, ja sellaisena varsin ainutlaatuinen dokumentti tähänastisten kirjoitusten joukossa. Shepherd oli omien sanojensa mukaan ollut mukana kolmen ensimmäisen länsimaisen lehtimiehen ryhmässä, jotka olivat päässeet Budapestiin esittäytymällä papereita tarkastaville partioille "diplomaatteina" tai "delegaatteina", koska heidän englanninkielisiä passejaan ei oltu osattu lukea. Kirjoituksessa tehdään selväksi tilanteen yleisluonne, unkarilaiset kapinalliset taistelevat neuvostojoukkoja vastaan, mutta yksityiskohdista Shepherdillä ei ole tarkkaa käsitystä. Tämä onkin ymmärrettävää tapahtumien keskeltä kirjoitetussa raportissa. Shepherdin näkemyksen mukaan neuvostojoukot olivat hallituksen ainoa toivo selviytyä, ja kirjoituksen kärki suuntautui juuri Neuvostoliiton väkivallan käyttöä vastaan. Sinänsä kirjoituksen tyyli oli asiallinen, ei samalla tavalla tunteisiin vetoava Daily Expressissä.²¹⁴

²¹¹ "Communism has left the workers destitute".

²¹² Daily Mirror 26.10.1956.

²¹³ Daily Express 27.10.1956.

²¹⁴ Daily Telegraph 27.10.1956.

Daily Telegraphista löytyi 27. lokakuuta myös toinen Unkaria käsittelevä artikkeli sivulta 14, jonka oli lehdestä löytyvien tietojen mukaan laatinut lehden erikoiskirjeenvaihtaja Budapestissa edellisenä päivänä. Mitään tietoja informaation kulkeutumisesta Lontooseen ei annettu. Tämä kirjoitus sisälsi tietoja Budapestin tapahtumista, mutta oli sävyiltään selkeästi kärkkäämpi ja voimakkaammin kantaaottava kuin etusivun Gordon Shepherdin nimiin merkitty silminnäkijäraportti, ja tämä piirre kävi ilmi jo otsikosta "Tank massacre enrages hungarian rebels". Kirjoituksessa väitettiin, että Unkarin hallitus ei pysyisi kymmentä minuuttia pystyssä ilman neuvostojoukkojen tukea, ja tuomittiin jyrkästi ja selkeäsanaisesti Neuvostoliiton toiminta. Kirjoituksen mukaan neuvostojoukkojen vähäinenkin maine urheina sotilaina oli mennyttä, kun yhden unkarilaisen sala-ampujan piilopaikkana ollutta korttelia tulitettiin ja pommitettiin tuntikausia niin lentokoneilla kuin tykistölläkin. Artikkelin alussa pohditaan oikeaan osuen, että neuvostojoukkojen kutsumisesta oli vastuussa ennemminkin Gerö kuin Nagy. Edempänä kerrotaan parlamenttitalon yhteenotosta, jota kuvataan "verilöylynä" ja kapinallisten toimeenpanemasta lynkkauksesta, jonka kohteena oli AVH:n upseeri.²¹⁵ Mielenkiintoinen kysymys on, miksi kirjoittajan nimeä ei mainita ja kuka artikkelin on laatinut. On kaksi mahdollisuutta: Joko Daily Telegraphilla oli Budapestissa toinenkin kirjeenvaihtaja Shepherdin lisäksi tai Shepherd on laatinut etusivulle neutraalimman raportin tapahtumista omalla nimellään ja kirjoittanut sisäsivulle kommentoivamman kirjoituksen, jossa nimeä ei mainita. Tietoa asian todellisesta laidasta ei ole. Joka tapauksessa tämä kirjoitus oli Daily Telegraphin tähänastisista kirjoituksista selkeästi kantaaottavin.

Daily Mirrorin etusivun suurikokoinen otsikko kuului "Red army tanks pour in". Teksti oli laadittu Wienissä ja perustui varsin pitkälle radioiden välittämiin tietoihin. Daily Mirrorin aiempaa linjaa noudattaen kirjoitus oli yleisluontoinen eikä mitenkään tarkka kuvaus tapahtumista. Daily Heraldin kirjoituksessa, joka ilmiselvästi oli laadittu muualla kuin paikan päällä Unkarissa, pyritään antamaan neutraali kuva tapahtumista. Sinänsä tiedoiltaan näiden kahden lehden artikkelit olivat jotakuinkin samantasoisia.²¹⁶

Manchester Guardianin epäluuloinen suhtautuminen pääministeri Nagyyin jatkui edelleen 27. lokakuuta. Nagyn antamia lupauksia myönnytyksistä pidettiin epätoivoisena taktikointina lyhyessä tapahtumista kertovassa kirjoituksessa etusivulla. Samaa linjaa jatkoi Victor Zorzan kirjoitus alempana etusivulla otsikolla "Government in despair", jossa tuotiin näkyvästi esille joidenkin kapinallisten perustama järjestö nimeltä "Republican regime", jota ei missään muussa lehdessä mainita. Näitä linjanvetoja voi pitää jatkumona lehden tulkinnalle kansannousun nimenomaan kommunisminvastaisesta luonteesta.²¹⁷

Manchester Guardianin sivulla kuusi olevassa pääkirjoituksessa oli otsikkona "The snowball" ja aiheena kapinallisten saavuttamat myönnytykset ja kansannousun

²¹⁵ Ibid.

²¹⁶ Daily Mirror 27.10.1956 ja Daily Herald 27.10.1956.

²¹⁷ Manchester Guardian 27.10.1956.

tulevaisuuden näkymät. Nagyn arvostelu jatkuu myös pääkirjoituksessa.²¹⁸ Näyttää siltä, että Manchester Guardianissa ei osattu tai haluttu lukea Unkarin tilannetta ja Nagyn roolia oikein, vaan lehden omat, selkeästi kommunisminvastaiset ja joka tapauksessa pasifistiset linjaukset vaikuttivat tulkintoihin. Näyttää siltä, että Manchester Guardianissa ei ollut tietoa tai ei ymmärretty, minkälaisissa olosuhteissa Unkarin pääministeri toimi ja mitä tietoja hänen toimistaan suodattui julkisuuteen. Esimerkiksi hänen radioesiintymisiään ei osattu suhteuttaa olosuhteisiin eikä tulkita niitä, vaan ne otettiin kirjaimellisesti todisteena Nagyn epäkelvosta toiminnasta kansaansa kohtaan. Ero esimerkiksi Daily Telegraphin antamaan kuvaan Nagyn toiminnasta on silmiinpistävä.

Times oli saanut tietonsa Wienistä ja Hampurista. Wienissä laadittu artikkeli lähinnä referoi radion lähettämiä tietoja. Hampuriin taas oli saapunut saksalaisen uutistoimiston kirjeenvaihtajan Eugen-Geza Pogany'n Budapestissa kirjoittama raportti, joka oli samantapainen kuin muutkin silminnäkijäkertomukset. Siinä kerrottiin väkivaltaisuuksista, muun muassa tapauksesta, jossa neuvostosotilaat olivat ampuneet leipäjonossa seisseitä ihmisiä. Sivulla seitsemän olleessa pääkirjoituksessa esitettiin kanta, jonka mukaan Unkarin hallituksen mahdollisuus selvittää tilanteesta on muuttaa politiikkansa ja tiedotuksensa linja rehelliseksi, jotta se saavuttaa ihmisten luottamuksen. Mielenkiintoisin seikka Timesin sivuilla 27. lokakuuta oli kuitenkin uutinen USA:n yhteydenotosta Iso-Britanniaan ja Ranskaan päin Unkarin tilanteen saattamiseksi esille YK:ssa. Lehden mukaan Iso-Britannian ulkoministeriön tiedottaja oli suostunut toteamaan vain, että heihin oli oltu yhteydessä. Lehti arvioi, että vaiteliaisuus saattoi johtua kielteisestä suhtautumisesta USA:n esitykseen.²¹⁹ Kun otetaan huomioon se, että Britannian ja Ranskan hallitukset olivat jo tässä vaiheessa päättäneet hyökkäyksestä Suezille, ulkoministeriön linja on ymmärrettävä. Times sen sijaan ei näytä tästä suunnitelmasta tietävän, mutta osui kylläkin arveluissaan oikeaan.

Hieman ihmetyttävää on, että Timesin laadukkaana pidetty ulkomaan uutisosasto oli uutistoimistojen ja Wieniin kantautuneiden radiotietojen varassa Unkarin kansannousun tapauksessa. Ainakaan Times ei ollut mitenkään erityisesti panostanut tiedonhankintaan Unkarista. Tämä saattaisi johtua siitä, että Timesissa ounasteltiin Neuvostoliiton kukistavan nopeasti kapinan. Kun näin ei kuitenkaan tapahtunut, Timeskin lähetti paikalle omia edustajiaan. Toisaalta Timesin hidasta reaktiota voi selittää myös se, että lehdessä ei pidetty Unkarista tiheinä tietoja järin luotettavina, ja näin ollen katsottiin, ettei luotettavaan kirjoitteluun ollut mahdollisuuksia.

Yleistä huomiota 26.-27. lokakuuta lehdistössä herätti tiedot jalkapallotähti Ferenc Puskasin kuolemasta, ja jokaisessa lehdessä mainittiin asiasta. Puskas oli Britanniassa tunnettu henkilö, koska hän oli Unkarin maajoukkueen kapteenina ollut hiljattain voittamassa Englantia numeroin 6-3 ja 7-1. Kapinallisten perustamat vapaat radioasemat olivat niin ikään huomion kohteena, mutta ilmeisesti niistä ei juuri käyttökelpoista informaatiota herunut, koska niitä siteerattiin varsin vähän.

²¹⁸ ibid.

²¹⁹ Times 27.10.1956.

Arvioita kuolonuhreista oli niin ikään useampia, mutta niiden suhteen lehdet näyttävät olleen varsin varovaisia, koska mitään tarkkoja tietoja ei ollut.

Pääministeri Nagyn rooli oli myös esillä, ja käsitykset hänen toiminnastaan jakoivat lehdistöä. Jyrkimmin Nagyn suhtautui Manchester Guardian, jonka mukaan Nagy oli vastuussa neuvostojoukkojen kutsumisesta ja muutoinkin lehti ilmeisesti katsoi Nagyn olevan suora jatke Unkarin siihenastiselle hallinnolle. Toista kantaa edusti Daily Telegraph, jolla oli ehkä tarkemmat tiedot Unkarissa olevan kirjeenvaihtajansa ansiosta. Daily Telegraphissa onnistuttiin päättelemään, että Nagy ei voinut olla vastuussa neuvostojoukkojen kutsumisesta, koska ne oli kutsuttu jo ennen hänen pääministeriksi nimittämistään. Muissa lehdissä oltiin Nagyn suhteen hieman odottavalla kannalla, mutta niissä suhtauduttiin kuitenkin varovaisen toiveikkaasti hänen haluunsa ja kykyynsä uudistaa maatansa ja saada tilanne hallintaansa. Nagyn uskottavuutta lehdistön silmissä rasitti joka tapauksessa se tosiseikka, että hän oli kommunisti, vaikka olikin ollut stalinistisen hallinnon epäsuosiossa.

Maanantaina 29. lokakuuta lehdistön yleinen tulkinta tilanteesta oli, että kapinalliset ovat saavuttaneet merkittävän voiton, jota ei kansannousun alkuvaiheessa kukaan osannut odottaa. Esimerkiksi Timesin pääkirjoitus summasi pääministeri Nagyn tekemiä lupauksia, ja totesi kapinallisten saavuttaneen lähes kaiken, mihin he olivat toiminnallaan pyrkineetkin. Samalla annettiin Neuvostoliitolle Britannian lehdistössä harvinaista tunnustusta vetäytymispäätöksestä ja ounasteltiin Neuvostoliiton muuttaneen linjaansa satelliittivaltioidensa suhteen siten, että se ei pyri yhtä tiukkaan kontrollointiin kuin tähän saakka. Tätä pidettiin Timesissa positiivisena kehityksenä siinä mielessä, että Neuvostoliitto oli huomioinut kansalaisten tahdon ja taipunut sen edessä.²²⁰

Timesin lisäksi kahdessa muussakin lehdessä pohdiskeltiin pääkirjoituksissa kansannousun kehitystä. Manchester Guardianissa tervehdittiin ilolla pääministeri Nagyn uutta linjausta kansannousun luonteesta, jonka mukaan kansannousu ei ollut hallitusten aiempien kannanottojen mukaisesti vastavallankumous, vaan demokraattinen kansanliike. Myös vastuusta neuvostojoukkojen kutsumisesta lehti lievensi aiempaa kantaansa toteamalla, että tietoa asiasta ei ole. Epäluuloinen asenne Nagya ja varsinkin Neuvostoliiton toimia kohtaan kuitenkin säilyi, ja Neuvostoliiton suhtautumista Nagyn tekemiin myönnytyksiin arvailtiin.²²¹

Mielenkiintoisimpana kannanottona tapahtumiin voi pitää Daily Heraldin kirjoituksia maanantaina 29. lokakuuta. Labour-puolueen johtaja Gaitskell oli pitänyt viikonloppuna puheen, jossa hän linjasi puolueensa kantaa Unkarin kansannousuun. Daily Heraldin sivulla kaksi kerrottiin, kuinka Gaitskell oli tuominut Neuvostoliiton toiminnan "häikäilemättömänä" ja julistanut Labour-puolueen ihailevan unkarilaisten sankaruutta ja halua poliittiseen vapauteen. Sivulta neljä löytyi lehden pääkirjoitus. Daily Heraldissa pääkirjoitusta ei ollut joka numerossa, vaan ilmeisesti sellainen laadittiin aiheen ilmaantuessa.

²²⁰Times 29.10.1956.

²²¹Manchester Guardian 29.10.1956.

Pääkirjoituksen otsikko oli "This is the lesson of Hungary". Aluksi toivottiin uutisten neuvostojoukkojen vetäytymisestä olevan totta ja esitettiin seuraavat kannanotot: "1. Unkarin kapinalliset taistelevat nälkää ja Neuvostoliiton imperialistista tyranniaa vastaan ja ansaitsevat koko maailman demokraattien ja sosialistien sympatiat. 2. Yksikään hallitus ei pysy pystyssä, jos sen johtajat ovat Neuvostoliiton käskyläisiä". Pääkirjoituksessa vaadittiin länsivaltoja tekemään selväksi, että ne haluavat Unkariin rauhaa ja itsenäisyyttä. Lehden mukaan Unkarin tapahtumien opetus on, että "diktatuuri, vapauden vihollinen, on myös sosialismin vihollinen". Lopuksi todettiin Labourin johdon olevan oikeassa tuomitessaan "imperialismin" Unkarissa.²²²

Ero Daily Heraldin aiempaan tyyliin oli siis merkittävä ja ilmiselvä. Näyttää siltä, että Daily Herald tiukasti Labourin kantoihin sitoutuneena lehtenä rohkaistui ottamaan voimakkaammin kantaa tapahtumien luonteeseen vasta, kun puoluejohto oli ensin muodostanut ja julkistanut oman kantansa. Vaikka Daily Herald läheni näin muiden lehtien kantoja kysymyksessä tapahtumien luonteesta, se säilytti oman erityispiirteensä pohdiskelemalla pääkirjoituksessa kansannousun merkitystä sosialismille.

Maanantaina 29. lokakuuta lehdistöllä alkoi olla tietoja kapinallisten Unkarissa perustamista paikallisista neuvostoista. Neuvostot näyttävät vaikeuttaneen Unkarin poliittisen tilanteen hahmottamista. Esimerkiksi 29. lokakuuta Manchester Guardianin etusivulla kerrottiin maan poliittisesta tilanteesta otsikolla "The divided revolutionaries". Uutistoimisto Reuterin kirjeenvaihtaja oli matkustanut Unkarissa ja tullut vakuuttuneeksi kapinallisten joukossa vallitsevasta sekasorrosta, koska nämä olivat olleet eri mieltä jokseenkin kaikesta. Jo maan rajalla vartiomiehet olivat kiistelleet heidän maahan päästämisestään, ja kiistan osapuolet olivat kukin soitelleet omille esimiehilleen.²²³ Toisaalta neuvostoista kerrottiin myös positiiviseen sävyyn esimerkiksi liittyen tapaukseen, jossa Györin kapinalliset olivat uhanneet marssia pääkaupunkiin, jos heidän vaatimuksiaan ei toteuteta.²²⁴ Näyttää kuitenkin siltä, että kokonaiskuvan maan hallinnosta olleessa kovin sekava, lehdistö ei vielä tässä vaiheessa tiennyt miten suhtautua neuvostoihin. Positiiviset huomiot liittyivät niiden spontaaniin luonteeseen, jonka pohjalta niitä saatettiin pitää "Unkarin äänenä", kuten Timesin pääkirjoituksessa tehtiin.²²⁵ Myös Manchester Guardianin tulkinnan mukaan neuvostojen ja paikallisten kapinalliselinten radioasemat olivat kansan ääni ja niiden perustaminen oli tulkittavissa lehdistönvapauden vaatimukseksi.²²⁶

Yhteydet Unkarista muualle maailmaan olivat viikonlopun aikana alkaneet toimia ainakin ajoittain, ja tämän ansiosta lehdistä löytyi kuvamateriaalia niin Budapestista kuin muualtakin Unkarista. Suosituimmat aiheet olivat Stalinin patsaan kaataminen ja yli 80:n kaatuneen kapinallisen hautajaiset Magyarovarissa. John Taylorin

²²² Daily Herald 29.10.1956.

²²³ Manchester Guardian 29.10.1956.

²²⁴ esim. Daily Express 29.10.1956.

²²⁵ Times 29.10.1956.

²²⁶ Manchester Guardian 30.10.1956.

mukaan kuvien yksi keskeinen tehtävä lehdissä on vahvistaa tekstin totuusarvoa, siis toimia todisteena tekstin paikkansapitävyydestä. Tämän voisi sanoa toteutuvan myös brittilehtien kuvituksessa tässä tapauksessa. Niiden yleinen tulkinta tilanteesta on kapinallisille myötämielinen, jopa heidän toimintaansa ihaileva ja Neuvostoliiton voimankäyttöä vastustava. Kuvat vahvistavat ja tukevat lehtien käsitystä tapahtumien luonteesta, esimerkiksi Neuvostoliitto esitetään kuvissa poikkeuksetta negatiivisissa yhteyksissä.²²⁷

Kuvituksessa tulee esille myös Taylorin mukaan lehdistössä yleinen jännite kuoleman ja mielihyvän tai menestyksen välillä. Kuvat kaatuneista tai heidän hautajaisistaan edustavat kuolemaa ja kuvat Stalinin patsaan kaatamisesta menestystä. Kuvilla voi tehokkaasti lisätä myös artikkeleiden human interest -arvoa, ja niin kuviin valikoituu juuri tunteisiin vetoavaa materiaalia.²²⁸ Se tosiseikka, että selkkauksessa ei ollut mukana maan omia sotilaita, teki Iso-Britannian lehdistöstä tavallaan ulkopuolisen, joskin myötätuntoisen tarkkailijan ja korosti kuvien lehden markkina-arvoa kohottavaa funktiota, koska kysymyksessä eivät olleet asiat eivätkä ihmiset, jotka olisivat suoranaisesti vaikuttaneet toimittajien tai lukijoiden elämään.

Seuraavana päivänä 30. lokakuuta lehtien päällimmäinen mielenkiinnon kohde oli Suezin suunnalla. Unkarin kansannousun seuraaminen ei kuitenkaan tyrehtynyt, vaikka se siirtyikin prioriteettilistassa toiselle sijalle. Jos maanantaina 29. lokakuuta lehdistö oli tulkinnut tilanteen kääntyneen kapinallisille voitokkaaksi, niin seuraavana päivänä sävy oli toinen. Nimittäin Unkarin kansannousuun liittyen päivän ykkösuutiseksi oli noussut Neuvostoliiton ulkoministeri Shepilovin lausunto, jonka mukaan neuvostojoukot lähtevät Budapestista vasta, kun kapinalliset laskevat aseensa. Varsinkin populaarilehdet tarttuivat Shepilovin lausuntoon hanakasti, ja niissä myös asetuttiin vakavasti arvioimaan uudelleen pääministeri Nagyn asemaa. Daily Expressissä tapahtunutta pidettiin "punaisten juonena" (red trickery)²²⁹, Daily Mirrorissa siteerattiin haastateltuja kapinallisia, jotka pitivät tapahtunutta "suurena petoksena"²³⁰ ja Daily Heraldissa epäiltiin nimenomaan Nagya katteettomista lupauksista, joiden ainoana tarkoituksena olisi ollut saada kapinalliset laskemaan aseensa. Daily Heraldin sivulla neljä sinetöidään lopullisesti lehden linja kansannousun suhteen sekä pääkirjoituksessa, jossa penetään Iso-Britannian hallitukselta rakentavia diplomaattisia toimia asiassa että artikkelissa sivun alalaidassa, jossa Neuvostoliiton mallin mukainen kommunismi nähdään vain epäonnistuneena oikotienä sosialismiin, jossa proletariaatin diktatuurin sijasta diktatuurin kohteeksi on joutunut itse proletariaatti. Kirjoituksen mukaan neuvostomallinen kommunismi ei hyväksy demokratiaa, ja pysyy näin ollen pystyssä vain tyrannian avulla.²³¹ Daily Heraldin valitseman linjan mukaisesti sosialismia sinänsä puolustettiin, mutta sekä Neuvostoliiton versiota sosialismista että sen konkreettista toimintaa Unkarissa vastustettiin.

²²⁷ Taylor, John: War photography -Realism in the British press. Great Britain 1991. s. 7-10.

²²⁸ Taylor 1991, s. 3-5.

²²⁹ Daily Express 30.10.1956.

²³⁰ Daily Mirror 30.10.1956.

²³¹ Daily Herald 30.10.1956.

Timesissa ja Daily Telegraphissa Shepilovin lausunto oli kyllä huomioitu, mutta se ei saanut samanlaista keskeistä roolia kuin populaarilehdissä. Daily Telegraphissa oli maltillinen selostus Shepilovin lausunnosta. Muiden asiaan liittyvien artikkelien lisäksi Timesissa pohdittiin pääkirjoituksessa Neuvostoliiton aloittamaa BBC:n lähetysten häirintää, joka yksiselitteisesti tuomittiin. Timesin mukaan Neuvostoliiton hallitus pelkäsi totuutta, koska koko Neuvostoliiton hallinto perustui totuuden vääristelylle.²³²

Manchester Guardian ei sen sijaan ollut noteerannut ulkoministeri Shepilovin lausuntoa millään tavalla. Muutenkaan lehti ei kertonut itse tapahtumista Unkarissa, vaan keskittyi tulkitsemaan kapinallisten tavoitteita ja selvittelemään jo edellä mainittujen neuvostojen roolia. Manchester Guardian oli antanut varsin suuren tilan sekä etusivultaan että sivulta kaksi raportille parlamentin alahuoneesta, jonka keskustelussa oli jyrkästi tuomittu Neuvostoliiton aseellinen toiminta. Alahuoneen keskustelusta oli raportteja muissakin lehdissä, mutta Manchester Guardian oli muista poiketen antanut niille hyvin keskeisen roolin.²³³ Lehden tyyli poikkesi täysin Timesin ja Daily Telegraphin kirjoitusten tyylistä, koska Manchester Guardianissa ei pyrittykään uutisten neutraaliin esittämiseen, vaan ennemminkin arvioimaan tilannetta lehden omien näkemysten perusteella.

Neuvostoliitto antoi 30. lokakuuta julistuksen joukkojen vetämisestä satelliittivaltioista, jotka eivät niitä alueelleen halua. Tämä huomioitiin seuraavan päivän lehdissä Britanniassa, mutta julistus ei herättänyt mitään suuria kannanottoja tai riemunpurkauksia lehdistössä, kuten olisi saattanut odottaa. Itse asiassa tämä lehdistön kannalta myönteiseksi käsitettävä uutinen ei herättänyt ollenkaan niin voimakkaita reaktioita kuin edellispäivän ulkoministeri Shepilovin lausunto neuvostojoukkojen pysymisestä Budapestissa. Näyttää siltä, että Neuvostoliittoa koskevat kielteiset uutiset olivat lehdistölle parempaa kauppatavaraa kuin myönteiset. Miten tämä kuvaa Britannian yleistä mielipidettä? Siitä päätellen, että lehdistö tarjosi yleisölle enemmän kielteisiä kuin myönteisiä uutisia Neuvostoliitosta, oletti siis kielteisten uutisten myyvän lehtiä, voi sanoa että ne ollettivat yleisen mielipiteen olevan selkeästi Neuvostoliiton vastainen, mikä varmasti yleisesti ottaen pitikin paikkansa. Uutiset taistelujen hiipumisesta ja neuvostojoukkojen vetäytymisen alkamisesta saivat kuitenkin konkreettisina toimenpiteinä myönteisen vastaanoton. Lokakuun viimeisen ja marraskuun ensimmäisen päivän lehdissä yleinen ilmapiiri Unkarin tapahtumien suhteen on lähinnä helpottunut ja kapinallisten saavutukseen myönteisesti suhtautuva. Lehdistön asennetta voi kuvata parhaiten sanonnalla "oikeus on voittanut".

Poikkeuksena on kuitenkin Daily Express, joka antaa varsin synkän kuvan tilanteesta Budapestissa. Lehden edustajan Sefton Delmerin mukaan kaupungissa vallitsee täysi anarkia ja erilaiset joukkiot lynkkaavat syyttömiä ihmisiä sattumanvaraisesti kaupungin kaduilla, hirttäen AVH:n agenteiksi olettamiaan henkilöitä jokaiseen käsillä olevaan puuhun ja lyhtypylvääseen. Daily Expressin kirjoitusten antamaa synkkää kuvaa voitokkaiden kapinallisten toiminnasta voi pitää

²³² Daily Telegraph ja Times 30.10.1956.

²³³ Manchester Guardian 30.10.1956.

hieman yllättävänä, koska lehden kirjoituksissa oli alusta alkaen puolustettu ja kannustettu kapinallisia kirjoittamalla heistä positiiviseen sävyyn. Daily Expressin aiempaa linjaa ajatellen odottamattoman tunnustuksen sai neuvostojohdaja Anastas Mikojan Delmerin kirjoituksessa 31. lokakuuta lehden sivulla kaksi. Delmerin mielestä Mikojanin oli toiminut "valtiomiesmäisesti", kun hän oli lopettanut kinastelun vetäytymisestä ja antanut periksi Neuvostoliiton vaatimuksesta kapinallisten aseiden laskemiseksi.²³⁴ Vaikuttaa siltä, että Delmerin kuvaamat väkivaltaisuudet olivat huomattavasti laimentaneet hänen sympatioitaan kapinallisia kohtaan, ja toisaalta hänen asenteensa Neuvostoliittoa kohtaan oli muuttunut astetta myönteisemmäksi. Niin yllättäviä kuin Daily Expressin linjaukset tässä tapauksessa olivatkin, niiden voidaan katsoa ilmentävän Iso-Britannian lehdistölle ominaista valmiutta tarpeen vaatiessa arvostella "omiaan" ja antaa tunnustusta "vihollisilleen".

Manchester Guardianissa oli 31. lokakuuta ja Daily Telegraphissa marraskuun ensimmäisenä päivänä Unkarin kansannousua käsittelevät pääkirjoitus. Kummassakin lehdessä pohdiskeltiin Neuvostoliiton roolia tilanteen tulevassa kehityksessä. Lehdissä oli kuitenkin päädytty hieman erilaisiin johtopäätöksiin asian tiimoilta.

Daily Telegraphin pääkirjoitus oli otsikoitu "Satellites no more?". Sen keskeinen ajatus oli, että Neuvostoliitto näytti suostuneen ohjiensa löystymiseen Itä-Euroopassa, ja lähinnä kysymys oli lehden mukaan siitä, mihin Kremlissä vedetään raja, jonka yli sen satelliittivaltiot eivät voi astua. Daily Telegraph käytti termiä "sosialistinen kansainyhteisö", joka olisi tuolloista löyhempi sosialististen valtioiden yhteenliittymä brittiläisen kansainyhteisön tapaan. Kirjoituksessa tosin epäiltiin Unkarin halua kuulua edes löyhästi Neuvostoliiton johtamaan yhteisöön. Joka tapauksessa kirjoituksessa keskeisenä oli näkemys, jonka mukaan Neuvostoliitto oli kulkenut loppuun sotilaallisen puuttumisen tien, ja oli joukkojensa vetäytymisen myötä taipumassa ainakin jossain määrin Unkarin kapinallisten tahtoon. Uutta aseellista yhteenottoa neuvostojoukkojen ja unkarilaisten välillä kirjoituksessa ei odoteltu.²³⁵

Manchester Guardianin pääkirjoituksessa "Point of a needle" lokakuun viimeisenä päivänä sen sijaan oli pessimistisempi sävy suhteessa Neuvostoliiton aikomuksiin. Kirjoituksessa mainittiin Neuvostoliiton julistus edelliseltä päivältä, mutta sitä ei pidetty ollenkaan luotettavana. Epäilyjen perusteena kirjoituksessa käytettiin Neuvostoliiton siihenastisia toimia Unkarissa: Neuvostoarmeija oli ottanut raskaasti yhteen unkarilaisten kanssa, olisiko se valmis luovuttamaan suosiolla? Hyväksyisikö Neuvostoliitto länsimaisen mallin mukaisen demokratian perustamisen entiseen satelliittivaltioonsa? Koko pääkirjoitus oli ikäänkuin muistutus siitä, että kapinalliset Unkarissa eivät olleet saavuttaneet mitään lopullista ja varmaa voittoa. Manchester Guardianin voi näin ollen sanoa pysyvän edelleen uskollisena omalle epäilevälle ja kriittiselle tavalleen suhtautua Unkarin

²³⁴ Daily Express 31.10.1956 ja 1.11.1956.

²³⁵ Daily Telegraph 1.11.1956.

kansannousuun ja ennen muuta kommunistien toimintaan.²³⁶

Tarkasteltaessa lehtien suhtautumista Neuvostoliittoon ja Imre Nagyn johtamaan Unkarin kommunistiseen hallintoon on lehtien asenteista eroteltavissa seuraavanlainen jakauma. Kriittisimmin näitä instansseja kohtaan asennoituivat Daily Express ja Manchester Guardian. Daily Expressin kritiikki kohdistui ennen muuta Unkarin hallituksen mahdollisuuksiin lopettaa maahan levinnyt anarkia, kun taas Manchester Guardianin epäilyt kohdistuivat ensisijaisesti Neuvostoliiton rauhantahtoisuuteen. Toisenlaista mielipidettä edustivat Daily Telegraph ja Daily Herald, jotka korostivat kapinallisten voitokkuutta. Pääkirjoituksensa perusteella Daily Telegraph uskoi Neuvostoliiton olevan valmis otteensa löystymiseen ja Daily Herald kertoo esimerkiksi Imre Nagyn pitämästä puheesta, jossa pääministeri vakuuttaa unkarilaisten tarttuvan uudelleen aseisiin, elleivät neuvostojoukot ole poistuneet maasta vuodenvaihteeseen mennessä.²³⁷ Times sijoittuu näiden kahden kannan välille. Tosin Timesissäkin esitettiin epäilyjä Unkarin kommunistihallinnon vaikuttimista. Esimerkiksi kerrottaessa Nuorison vallankumouksellisen puolueen perustamisesta epäiltiin sen olevan Nagyn johtaman hallinnon yritys "kanavoida nuorten patriotismia omien tarkoituseriensä hyväksi".²³⁸ Daily Mirror kertoi myös kapinallisten toteuttamista lynkkauksista, mutta sen tapa esittää asia ei ollut järkyttynyt tai tuomitseva kuin Daily Expressin, vaan asennetta voisi kuvata lähinnä ymmärtäväiseksi väkivallantekijöitä kohtaan. Väkivaltaisuuksia pidettiin todisteena unkarilaisten oikeutetusta vihasta alistajiaan kohtaan ja Neuvostojoukkojen lähtöä Budapestista kuvattiin kapinallisten voiton vertauskuvana.²³⁹

Marraskuun ensimmäisten päivien aikana kansannousun kehityksen suhteen alkoi hahmottua kaksi mahdollista suuntaa. Toinen oli optimistinen, Neuvostoliiton taipumiseen perustuva malli ja toinen synkempi, Neuvostoliiton aseellista interventiota ennakoiva näkemys, josta hiljalleen alkoi muodostua vallitseva tulkinta. Tähän synkempään kehityssuuntaan liittyen olennainen kysymys on lehtien tiedot ja näkemykset Neuvostoliiton aikomuksista ja sen joukkojen liikkeistä. Toisaalta on syytä selvittää mitä lehdet tiesivät Unkarin ja Neuvostoliiton välisistä neuvotteluista ja miten ne niihin suhtautuivat. Niin ikään on mielenkiintoista tutkailla lehtien suhtautumista Yhdistyneisiin Kansakuntiin niin suoranaisesti Unkaria koskevissa asioissa kuin laajempikin maailmanpoliittinen tilanne huomioonottaen, koska, kuten aiemmin todettiin, Suezin kriisi vaikutti myös Unkarin kansannousun käsittelyyn YK:ssa.

Times oli koko kansannousun ajan välittänyt muita lehtiä aktiivisemmin tietoja YK:sta. Nyt se otti kantaa turvallisuusneuvoston toimintaan pääkirjoituksessaan kolmas marraskuuta. Timesin kanta siihen, miten turvallisuusneuvoston tulisi suhtautua Neuvostoliiton luomaan aseelliseen uhkaan oli selvä. Suezin sekavaa ja selkiintymätöntä tilannetta ei tulisi lehden mukaan sekoittaa Unkarin päivänselvään tilanteeseen, jossa ei ole epäselvää, kenen harteille syyllisyys väkivallankäytöstä

²³⁶ Manchester Guardian 31.10.1956.

²³⁷ Daily Herald 1.11.1956.

²³⁸ Times 1.11.1956.

²³⁹ Daily Mirror 31.10.1956 ja 1.11.1956.

lankeaa. Times siis vaati turvallisuusneuvostoa puolustamaan Unkarin vasta julistettua puolueettomuutta.²⁴⁰

CRIME AND PUNISHMENT

Daily Express 2.11.1956

Daily Express, joka siis ei kuulunut kotimaansa toimet Suezilla tuomitseviin lehtiin, otti kantaa YK:n toimintaan pilapiirroksen avulla. Kuvasta käy hyvin selville, että Daily Express piti Iso-Britannian saamaa tuomiota suhteettomana verrattuna Neuvostoliittoon, joka oli "teurastanut Budapestin asukkaat" ja poistuu vaiivhkaa takavasemmalle.²⁴¹ Daily Express puolusteli oman maansa toimintaa voimakkaammin kuin Times, mutta Timesin tapaan sen mukaan ei ollut epäilystäkään Neuvostoliiton toimien ansaitsemasta tuomiosta. Muissa lehdissä YK ei ollut esillä yksittäisiä mainintoja yhteydenotoista lukuunottamatta.

Vaikka lehdissä oli muutamia optimistisiäkin näkemyksiä tilanteen mahdollisesta kehittämisestä marraskuun toisena ja kolmantena päivänä, niin yleissävyn voisi sanoa olleen varsin pessimistinen. Unkarin ja Neuvostoliiton välisistä neuvotteluista ei lehdillä ollut juurikaan tietoa. Daily Express mainitsi Nagyn lähettäneen sähkeen Neuvostoliiton presidentti Voroshiloville, mutta neuvotteluiden käynnistymisestä tai edistymisestä ei ollut tietoa, vaan niiden käynnistymistä arvuuteltiin marraskuun kolmannen päivän lehdessä.²⁴² Daily Mirror, Daily Herald ja Daily Telegraph eivät kirjoittaneet neuvotteluista tai niiden yrityksistä mitään. Manchester Guardianin mukaan Unkarin ja Neuvostoliiton neuvottelut ovat "yksisuuntaista noottien

²⁴⁰Times 3.11.1956.

²⁴¹Daily Express 2.11.1956.

²⁴²Ibid.

vaihtoa”.²⁴³ Lehdellä oli siis linjalleen tyypillinen pessimistinen suhtautuminen neuvotteluihin Neuvostoliiton kanssa. Times kertoo Nagyn informoimien diplomaatteja neuvotteluistaan Neuvostoliiton suurlähettilään kanssa, mutta antaa itse neuvotteluista sellaisen kuvan, että Nagy on vain tiedottanut suurlähettiläs Andropoville Unkarin eroamisesta Varsovan Liitosta ja protestoinut lisäjoukkojen tuloa Unkariin. Varsinaisista Neuvostoliiton vetäytymistä koskevista neuvotteluista Times ei kertonut muuta kuin aikeista perustaa kaksi asiasta neuvottelevaa komissiota, jotka neuvottelisivat vetäytymisen poliittisista ja teknisistä järjestelyistä.²⁴⁴

Lehdet kertoivat siis neuvotteluista kovin niukasti. Niillä ei ilmeisesti ollut asiasta paljon tietoa, mutta toisaalta niissä muuten kirjoitettiin Unkarista kohtuullisen paljon, joten ilmeisesti niitä eivät mahdolliset neuvottelut kovin paljoa kiinnostaneetkaan. Syynä tähän saattaa olla se, että ne eivät odottaneet mitään myönteistä tulosta, vaikka neuvotteluihin ryhdyttäisiinkin, koska yleinen tulkinta Neuvostoliiton tuomien lisäjoukkojen tehtävästä oli, että ne oli tuotu maahan Unkarin kansannousun kukistamiseksi. Asianosaisten maiden neuvotteluja enemmän lehdissä pohdiskeltiin länsimaiden vaikutusmahdollisuuksia. Esimerkiksi Manchester Guardianin pääkirjoituksessa marraskuun kolmantena päivänä todettiin, että Iso-Britannian ja Ranskan sotkeuduttua Suezin kriisiin Yhdysvallat oli Unkarin ainoa toivo. Tätä taustaa vasten voi ajatella, että kahdenvälisen neuvottelujen ylenkatseeseen olisi ollut osasyynä jonkinlainen länsimainen ylimielisyys, jonka pohjalta Unkaria yksinään olisi pidetty mitättömänä neuvottelukumppanina Neuvostoliitolle.

Kaikista kysymyksistä keskeisin oli kuitenkin Neuvostoliiton aiomukset ja sen asevoimien maahan tuomisen motiivi. Voi sanoa, että lehdistön yleisnäkemys Unkarin tilanteen kehityksestä oli synkkä, ja Neuvostoliiton asevoimien maassaolon syynä pidettiin kansannousun ja sen aikana luodun hallinnon musertamista. Tiedot neuvostojoukkojen liikkeistä olivat lehdistöllä varsin hyvät ja yksityiskohtaiset. Unkaria koskeva kirjoittelu keskittyikin varsin pitkälle juuri armeijoiden liikkeistä kertovien raporttien ympärille marraskuun ensimmäisinä päivinä.

Timesin marraskuun kolmannen päivän pääkirjoituksen päätelmien mukaan Unkariin tulleet neuvostojoukot eivät olleet vetäytymistä turvaamassa vaan kukistamassa mahdollista aseellista vastarintaa, koska Unkarista olisi muutoin todennäköisesti tulossa läntisen mallin mukainen demokratia, jota Neuvostoliitto ei voisi hyväksyä. Neuvostoliiton suhtautumista pidettiin kuitenkin virheellisenä sillä perusteella, että toisin kuin vuonna 1919, nyt ei ollut odotettavissa mitään ”valkoista terroria” tai siirtymistä takaisin feodaaliseen maanomistukseen.²⁴⁵ Mitä valkoiseen terroriin tulee, Timesin näkemys tuntuu esimerkiksi esimerkiksi entisten AVH-poliisien saaman kohtelun muistaen hivenen liian optimistiselta.

Manchester Guardianin Victor Zorza oli Budapestissa laatimassaan artikkelissa

²⁴³ Manchester Guardian 3.11.1956.

²⁴⁴ Times 2.-3. 11. 1956.

²⁴⁵ Times 3.11.1956.

päätynyt jokseenkin samaan johtopäätökseen kuin Timesin pääkirjoituksessa. Kysymys ei ollut hänen mukaansa enää siitä, tulisiko taisteluja, vaan siitä, missä muodossa niitä käytäisiin. Zorzan mukaan näyttää siltä, että massiivisella joukkojen keskittämällä Neuvostoliitto yrittää pelotella unkarilaiset luovuttamaan Budapest taistelutta, mutta ennustaa, että näin ei tapahtuisi. Manchester Guardianin kirjoittelulle hieman epätyypillisesti kirjoituksessa esitetään kuitenkin myös Neuvostoliiton virallinen selitys joukkojen evakuoinnin turvaamisesta positiivisessa valossa, eikä siihen suhtauduta yhtä epäuskoisesti kuin lehdessä tavallisesti suhtauduttiin. Todennäköisempänä pidettiin kuitenkin aseellista yhteenottoa kuin muuta vaihtoehtoa. Tämä käy ilmi selkeästi marraskuun toisena päivänä Manchester Guardianin pääkirjoituksesta, jossa todetaan, että neuvostojoukkojen maahantuomiselle on vain yksi syy: Maan alistaminen ja miehittäminen voimankäytöllä.²⁴⁶ Sekä Timesissa että Manchester Guardianissa mainittiin Neuvostoliiton aloittama Unkarin johtavien kommunistien evakuointi, jota pidettiin todisteena aikeista aloittaa sotatoimet.

Daily Telegraphissa niin ikään oltiin vakuuttuneita, että Neuvostoliitto ei hyväksyisi "murskatappiotaan", vaan palauttaisi Unkariin mieleisensä hallinnon. Kommunistien evakuoimiselle lehti löysi kaksi perustelua: Joko Neuvostoliitto halusi varmistaa heidän vaitiolonsa tai se halusi ottaa Unkarin kommunistisen hallintokoneiston talteen myöhempää käyttöä varten. Daily Telegraph kiinnitti huomiota myös Neuvostoliiton joukkojen liikehdintään Puolassa, jossa pelättiin väkivaltaisuuksia. Puolalaisten kerrottiin kiireellä vaihtavan talletuksiaan koruihin ja muuhun kiinteään omaisuuteen.²⁴⁷ Mistään yhteydestä Unkarin tilanteen kiristymiseen ei kuitenkaan mainittu, vaikka lienee selvää, että Neuvostoliitto vahvisti asemiaan Puolassa siltä varalta, että aseelliset toimet Unkarissa synnyttäisivät siellä mellakoita.

Daily Expressillä oli puna-armeijan liikkeistä tarkkoja tietoja, jotka perustuivat lehden kirjeenvaihtajien silminnäkijähavaintoihin. Esimerkiksi lehdessä mainittiin, että Ferihegyn lentokenttää Budapestissa piiritti 160 panssarivaunua, ja käytännössä kaikki lentokentät maassa olivat Neuvostoliiton joukkojen valvonnassa. Daily Expressin mukaan Neuvostoliitto järjestäisi lopulta olot Unkarissa mieleisikseen, koska jos neuvottelujen kulku ei sitä miellyttäisi, se voisi maahan tuodulla ylivoimaisella asevoimallaan joka tapauksessa saada tahtonsa läpi. Lehdessä esitetyn arvion mukaan unkarilaisten vastarinta tuolla hetkellä maassa olevia neuvostojoukkoja vastaan kestäisi parhaimmillaankin vain muutamia tunteja.²⁴⁸

Daily Mirror kertoo joukkojen liikkeistä ylimalkaisesti ja lyhyehkösti. Neuvostoliiton selitykseen suhtaudutaan epäluuloisesti ja todetaan, että unkarilaiset eivät ota sitä todesta, vaan valmistautuvat taisteluihin.²⁴⁹ Daily Heraldin mukaan joukkojen liikkeet maassa vaikuttivat "pahaenteisiltä", eivätkä Neuvostoliitosta tulleet sotilaita

²⁴⁶ Manchester Guardian 2.-3.11.1956.

²⁴⁷ Daily Telegraph 2.-3.11.1956.

²⁴⁸ Daily Express 2.-3.11.1956.

²⁴⁹ Daily Mirror 3.11.1956.

kuljettaneet junat olleet piitanneet unkarilaisten pysähtymiskäskeistä vaan pysähtyivät vasta 140 mailin mailin päässä maan pääkaupungista.²⁵⁰ Kirjoituksessa käytetystä ilmauksesta syntyy kuva Unkarin sydämeen jyskyttävistä sotilasjunista. Budapestista ei kuitenkaan ole Neuvostoliiton rajalle kuin noin 170 mailia, joten Daily Heraldin antamaa kuvaa voi pitää vähintäänkin harhaanjohtavana, koska matkaa Budapestista rajalle ei kirjoituksessa mainittu eikä lehden lukijoilla varmasti ollut etäisyyksistä tarkkaa käsitystä. Todennäköisesti mainitut junat pysähtyivät Unkarin Itä-osassa sijaitsevaan Nyiregyházaan, joka sijaitsee rautateiden risteyksessä noin 140 mailin etäisyydellä Budapestista.

Suezin selkkauksen alkamisen myötä Iso-Britannian lehdistön mielenkiinto suuntautui ymmärrettävästi Lähi-idän suunnalle 30. lokakuuta alkaen, olihan Suezilla maan omia sotilaita. Varsinkin Daily Mirrorin ja Daily Heraldin raportointi Unkarista oli aiempaa niukempaa, ja etusivut täytti Suez. Muissa lehdissä seurattiin kuitenkin Suezin tilanteen ohella Unkarin tapahtumia, ja lehdillä voi sanoa olleen varsin hyvät tiedot sen jälkeen, kun yhteydet Unkarin alkoivat toimia lokakuun 28. päivän tienoilla, jolloin tarkemman informaation lisäksi myös kuvamateriaalia alkoi ilmestyä lehtien sivuille.

Tarkasteltaessa muutoksia lehtien linjauksissa ja tulkinnoissa Unkarin tapahtumien luonteesta nousee päällimmäisenä esiin Daily Heraldin linjan muutos lokakuun 27. päivän tienoilla. Vielä kansannousun alkuvaiheessa Daily Heraldin kirjoittelu oli ollut varovaista ja sävyllään selkkausta vähättelevää, mutta juuri 27. lokakuuta Labourin puoluejohdon julkistettua kantansa Gaitskellin pitämässä puheessa se otti kirjoitteluunsa selkeän kapinallisia tukevan linjan, joka oli Iso-Britannian lehdistön yleinen tapa suhtautua kansannousuun. Muiden lehtien linjoissa ei suuria muutoksia ollut, lukuunottamatta joitain yksittäisiä artikkeleita. Esimerkkinä yksittäisestä sivuaskeleesta lehden johdonmukaisesta linjasta voisi mainita kansannousua tukeneen Daily Expressin paheksunnan kapinallisten Budapestin kaduille levittämää anarkiaa kohtaan heidän ollessaan voitolla lokakuun viimeisinä päivinä.

Lehdistössä kansannousun suhteen vallinneet mielialat tekivät nyt tarkastelussa olleena ajanjaksona täyskäännöksen kaksikin kertaa. Kansannousun alkuvaiheessa näkemykset kansannousun menestyksestä olivat pessimistisiä, koska kapinallisten menestymistä taistelussa neuvostojoukkoja vastaan pidettiin mahdottomana. Lisäksi tarkkoja tietoja maan tilanteesta ei ollut saatavissa. Kun alkoi näyttää siltä, että kapinalliset eivät taipuneet, vaan Neuvostoliitto alkoi valmistautua vetäytymiseen ainakin Budapestista, ensimmäinen reaktio lehdistössä oli hämmennys ja ihmetys kapinallisten mahdottomana pidetyn menestyksen johdosta. Lokakuun 29. päivä lehdet jo julistivat kapinallisten saavuttaneen merkittävän voiton, ja lehdistön antaman kuvan mukaan näytti siltä, että Neuvostoliitto myöntyy otteensa heikentymiseen satelliittivaltioistaan.

Jakson loppupuolella eli marraskuun alkupäivinä kuitenkin lehdistön arviot tilanteesta muuttuivat neuvostojoukkojen liikehdinnän myötä jälleen synkemmiksi,

²⁵⁰ Daily Herald 3.11.1956.

ja kuten kansannousun alkuvaiheessakin, neuvostojoukkojen arvioitiin olevan täysin ylivoimainen vastus unkarilaisille. Uuden aseellisen yhteenoton todennäköisyydestä vallitsi lehdistössä lopulta laaja yksimielisyys marraskuun alkupäivinä.

5. KANSANNOUSUN KUKISTUMINEN

5.1 Neuvostoliiton toinen interventio

Samana päivänä kuin neuvottelut aloitettiin, tuli myös Unkarin kannalta negatiivisia uutisia. 200 neuvostopanssaria oli lähtenyt Budapestista kaakkoon sijaitsevasta Szolnokista liikkeelle kohti länttä. Lounaaseen Budapestista sijaitsevassa Kaposvarissa oli havaittu neuvostojoukkoja ja 20 kuorma-autollista jalkaväkeä oli tullut maahan Neuvostoliiton rajalla sijaitsevan Zahonyn kautta. Toisen rajakaupungin Beregsurányin kautta oli tullut moottoroitua tykistöä.²⁵¹ Lauantai-iltana 3.11 Budapest oli jo käytännössä piirretty.²⁵²

Unkarin neuvotteluvaltuuskunta lähti lauantai-iltana noin 20 kilometriä Budapestista lounaaseen sijaitsevaan Tököliin Neuvostoliiton sotilastukikohtaan ratkaisemaan vielä avoinna olevia kysymyksiä. NKVD:n johtaja kenraali Serov keskeytti kokouksen puolenyön tietämissä ja Unkarin valtuuskunta pidätettiin. Samalla katkesi Nagyn hallituksen yhteys neuvottelijoihinsa. Neuvostoliiton neuvottelijoiden johtaja kenraali Malinin oli hämmästynyt neuvotteluiden keskeytymisestä, mutta ei kuitenkaan vastustellut pidätystä, vaan käski omien neuvottelijoidensa poistua.²⁵³

Hyökkäys Budapestiin alkoi lauantain ja sunnuntain välisenä yönä 4.11. Unkarilaisia joukkoja kiellettiin ensin avaamasta tulta, koska neuvottelujen tulosta odotettiin eikä niitä haluttu vaarantaa. Noin kello 03 panssarivaunut eristivät kaupungin eteläpuolella sijaitsevan Csepelin teollisuusalueen ja tykkituloa kuului eri puolilta kaupunkia kello 04:n jälkeen.²⁵⁴

Kello 04 Neuvostoliitto esitti Nagyn hallitukselle uhkavaatimuksen, jossa vaadittiin antautumista puoleen päivään mennessä Budapestin pommittamisen uhalla. Tästä kahden tunnin kuluttua Nagy piti radiossa puheen, jossa hän kertoi hyökkäyksestä pääkaupunkiin ja kertoi Unkarin armeijan puolustautuvan. Valtakunnallisen radion lähetykset loppuivat kello 08 avunpyyntöihin.²⁵⁵ Muut radioasemat jatkoivat lähetystä ja lähettivät avunpyyntöjä ja vetoamuksia "kaikille sivistyneille kansoille". Myös YK:n toimia kyseltiin. Osa vapaista radioasemista pysyi äänessä 9.11. saakka.²⁵⁶ Unkarin tietotoimisto lähetti tietoja ja avunpyyntöjä kello 10.50:een saakka Associate Pressin Wienin toimistoon lennättimellä. Niiden mukaan hyökkäys Budapestissa oli

²⁵¹ Lasky 1957, s. 201.

²⁵² United Nations report 1957, s. 29.

²⁵³ United Nations report 1957, s. 9, 45; Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15192.

²⁵⁴ United Nations report 1957, s. 29, 9; Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15192.

²⁵⁵ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15192.

²⁵⁶ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15193.

alkanut noin kello 04, mutta Pecsissa jo kello 02. Viestien mukaan Neuvostoliiton hävittäjät lensivät Budapestin yllä ja panssarivaunuja oli joka puolella.²⁵⁷

Taisteluja oli syttynyt eri puolilla Budapestia. Corvinin elokuvateatteri ja Kiliánin kasarmi, joissa oli taisteltu kiivaasti ensimmäisenkin intervention aikana, olivat nytkin taisteluiden näyttämönä. Katutaistelut olivat samankaltaisia kuin pari viikkoa aiemmin käydyt. Kaupungin organisoitu puolustus oli romahtanut jo kello 08 joitain yksittäisiä kohteita lukuunottamatta. Budapestissa Kilianin puolustus kesti kolme päivää ja taistelut jatkuivat pitkään myös Csepelissa. Unkarilaiset pitivät paikoin pintansa sissimenetelmiin turvautuen, vastustus oli sitkeintä teollisuus- ja työväenalueilla kuten Csepelissa. Yleislakko levisi myös koko maahan. Aluksi neuvostojoukot keskittyivät linnoitettuihin kohteisiin, mutta muutaman päivän kuluttua ne alkoivat tulittaa muitakin rakennuksia.²⁵⁸

Myös muualla maassa taisteltiin. Erityisen raskaiksi taistelut kiihtyivät Pecsissa ja Dunapentelessa eli Sztálinvárosissa. Neuvostojoukot ilmeisesti kuitenkin välttivät taisteluja, jos se oli mahdollista. Maaseudulla taistelujen vähäisyyteen vaikutti se, ettei suurella osalla unkarilaisista ollut aseita. Marraskuun kymmenenteen päivään mennessä vastarinta oli tosiasiallisesti murrettu koko maassa.²⁵⁹ Neuvostojoukot julistivat olevansa maassa ystävinä, joiden tarkoituksena oli murskata vastavallankumoukselliset ja "estää fasisin diktatuurin vakiintuminen". Manchester Guardianin kirjeenvaihtajan Terence Prittien mukaan Neuvostoliitolla oli Unkarissa 200 000 miestä, 4600 panssarivaunua ja 2000 lentokonetta,²⁶⁰ joista ainakin lentokoneiden määrä tuntuu yliammutulta. Kuitenkin luvuista voi päätellä sen, että mitenkään vähäisellä sotajoukolla ei Neuvostoliitto liikkeellä ollut.

Monet päättivät paeta Unkarista länteen, jotkut menivät myös Jugoslaviaan. Itävaltaan paenneita oli huhtikuun 1957 loppuun mennessä noin 193 000, joista 70% oli alle 30-vuotiaita. Suurin osa paenneista jäi ainakin aluksi Itävaltaan, muualle lähteneet menivät Yhdysvaltoihin, Iso-Britanniaan, Länsi-Saksaan ja niin edelleen. Karkoitusten määrästä ei ole kuin karkeita arvioita. Todennäköisesti karkoitettuja oli tuhansia, mahdollisesti kymmeniä tuhansia. Myöskään kuolleista ei ole tarkkoja lukuja. Kádárin hallituksen tammikuussa 1957 ilmoittama 2500-3000 on selkeästi aliarvioitu. Intian suurlähettilään arvio oli 25000 kuollutta unkarilaista ja 7000 venäläistä pelkästään Budapestissa.²⁶¹ Myös Keesing's contemporary archives esittää suunnilleen samanlaisia lukuja unkarilaisten osalta, mutta kertoo venäläisten menehtyneiden määräksi 3500.²⁶² Joka tapauksessa kuolleita oli tuhansia.

²⁵⁷ Lasky 1957, s. 230-231.

²⁵⁸ United Nations report 1957, s 29-30; Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15192.

²⁵⁹ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15193; United Nations report 1957, s. 31.

²⁶⁰ Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15193.

²⁶¹ Buhlar, Neal V. : The Hungarian revolution. Helmreich, Ernst (ed.): Hungary, East-central Europe under the communists. USA 1957. s. 374-375.

²⁶² Keesing's contemporary archives, volume X, s. 15193.

5.2 Kádárin hallituksen valtaannousu

János Kádárin johdolla perustettiin uusi Unkarin sosialistinen työväenpuolue entisen sosialistisen puolueen raunioille. Radiopuheessa ilmoitettiin puolueen toimivan patrioottisessa hengessä stalinismia vastaan. Puolue hyväksyi kansannousun ja tuomitsi Rákosin hallinnon. Lisäksi se vannoi Unkarin riippumattomuuden nimiin.²⁶³ Puolueen johtoon valittiin tilapäinen valmisteleva toimikunta, johon kuului Kádár, Nagy, Géza Losonczy, György Lukács, Sándor Kopácsi, Ferenc Donáth ja Zoltán Szántó. Puolueen perustamisesta ilmoitti Kádár marraskuun ensimmäisenä päivänä.²⁶⁴

Yöllä 4.11 kello kolmen ja neljän välillä Nagy sai viestin, jossa kerrottiin Kádárin perustaneen uuden neuvostomyönteisen hallituksen. Nagy kutsui oman hallituksena koolle, ja paikalle saapuivat Tildy, Bibó ja Szabó. Osa ministereistä oli liittynyt Kádárin hallitukseen ja osa oli vankina Tökölissä. Radiossa luettiin uuden hallituksen avoin kirje "Unkarin työtätekeväälle kansakunnalle", jossa Ferenc Münnich kertoi Antal Aprón, János Kádárin, István Kossan ja itsensä eronneen Nagyn hallituksesta, joka ei pystynyt vastustamaan "vastavallankumousta". Nagyn hallituksen jäsenet hajaantuvat eri tahoille. Parlamenttitalossa olivat vain edellämainitut Tildy, Szabó ja Bibó, kun neuvostojoukot piirittivät sen. Nagy ja Losonczy pyysivät turvapaikkoja Jugoslavian lähetystöstä.²⁶⁵

Aamulla kello 06 Kádár ilmoitti toimistaan radiossa. Uuden hallituksen ydin oli pääministeri Kádár, varapääministeri ja puolustusministeri Münnich, talousministeri Kossa, ulkoministeri Imre Horváth, teollisuusministeri Apró, maatalousministeri Imre Dögei, kauppaministeri Sándor Rónai ja salkuton ministeri György Marosán. Järjestyksen palattua luvattiin ottaa mukaan myös kommunistiseen puolueeseen kuulumattomia henkilöitä, jotka "puolustavat sosialismin saavutuksia". Puheessa syytettiin Rákosin ja Gerön hallintoa virheistä ja kutsuttiin kansannousua fasistien yritykseksi hyötyä virheistä. Hallituksen ilmoitettiin kutsuneen neuvostojoukot maahan järjestyksen palauttamiseksi. Hallituksen muodollinen ohjelma poikkesi vain kahdessa kohdassa Nagyn hallituksen ohjelmasta, siinä ei mainittu vapaita vaaleja eikä puolueettomuusjulistusta.²⁶⁶

Kádárin hallitus katosi kuvasta kahdeksi päiväksi ja ilmestyi uudelleen vasta illalla 6.11. Virkavalan se vannoi 7.11. Muodollisesti Nagyn hallitus oli yhä vallassa, koska Nagya ei ollut parlamentti erottanut eikä hän ollut itse eronnut tehtävästään. Lisäksi Kádárin YK:lle toimittaman Unkarin perustuslain tulkinnan mukaan vala on virkaan astumisen edellytys, joten siitäkään näkökulmasta Kádárin hallitus ei ollut laillinen kuin vasta 7.11.²⁶⁷ Näin ollen, jos neuvostojoukkojen toimintaa perusteltiin Unkarin hallituksen kutsulla, niin ainakaan Kádárin hallituksen kutsu ei ollut muodollisesti

²⁶³ Meray, Tibor: The sources of power, the origin and developments of the party. Teoksessa Aczel, Tamas (ed.): Ten years after: A commemoration of the tenth anniversary of the Hungarian revolution. Lontoo 1966. s. 123-125.

²⁶⁴ Zinner P. 1962, s. 303.

²⁶⁵ United Nations report 1957, s. 45-46; Lasky 1957, s. 237.

²⁶⁶ United Nations report 1957, s. 46; Lasky 1957, s. 236.

²⁶⁷ United Nations report 1957, s. 47.

pätevä, tosiasiallisesti kylläkin. Käytännössä Unkarissa ei ollut hallitusta 4.- 6.11, koska Kádárin hallitus oli olemassa vain paperilla, se ei hallinnut hallintokoneistoa eikä sillä ollut henkilöstöä hallinnon virkoihin. Valtaa pitivät Neuvostoliiton sotajoukot, joilla ei ollut järjestäytyntä vastusta.²⁶⁸

Kádárin hallituksen alkutaival ei ollut helppo. Se ei nauttinut kansalaisten luottamusta, koska sen valtaan pääsyn ja siinä pysymisen takeena olivat Neuvostoliiton sotilaat, joiden poistuminen maasta oli yksi kansannousun keskeisimpiä vaatimuksia.²⁶⁹ Kommunismin arvostuksen laskua kuvaa myös puolueen jäsenmäärän romahdus. Lokakuussa 1956, ennen kansannousua kommunistisessa puolueessa oli jäseniä 900 000, joulukuussa enää 108 000.²⁷⁰

Imre Nagy oli Jugoslavian suurlähetystössä Budapestissa 22.11 saakka. Jugoslavian ulkoministeriön edustaja Dobrovojc Vidicin ja pääministeri Kádárin välillä keskusteltiin kolmesta vaihtoehdosta. Jugoslavia ehdotti, että joko lähetystössä olevien henkilöiden annetaan palata koteihinsa tai matkustaa häiriöttä Jugoslaviaan, Kádár ehdotti turvapaikaksi Romaniaa, jota Nagy ei hyväksynyt. Kádár vaati myös Nagya ja hänen kumppaneitaan luopumaan virallisesti viroistaan ja tunnustamaan uuden hallituksen, johon myöskään ei suostuttu. 21.11 Kádár lupasi kirjallisesti, että Nagy ja muut lähetystössä oleilevat saavat vapaasti palata koteihinsa.

Seuraavana päivänä 22.11 Unkarin hallitus antoi linja-auton Nagyn ja hänen kumppaneidensa käyttöön. Kun seurue oli nousemassa autoon, Neuvostoliittolaisia sotilashenkilöitä astui myös siihen. Jugoslavian lähetystöstä mukaan tuli kaksi virkailijaa valvomaan, että Nagy ja muut lähetystössä olleet todella pääsevät koteihinsa. Linja-auto ajoi neuvostojoukkojen päämajan luokse, jossa jugoslavialaiset virkailijat poistettiin autosta. Tämän jälkeen linja-auto matkustajineen jatkoi matkaansa tuntemattomaan päämäärään.²⁷¹

Nagy joutui oikeuden eteen kesäkuussa 1958 kansannousun aikaisista toimistaan. Hänet tuomittiin kuolemaan samoin kuin monia muitakin, kuten esimerkiksi hänen hallituksensa puolustusministeri Maléter, ja teloitettiin 16.6.1958.²⁷²

5.3 Lehdistön välittömät reaktiot

Neuvostoliitto siis aloitti toisen interventionsa varhain aamuyön tunteina sunnuntaina, marraskuun neljäntenä päivänä. Tiedot tapahtumien saamasta käänteestä ehtivät hyvin seuraavan päivän lehtiin. Tässä kappaleessa tarkastellaan lehdistön välittömiä reaktioita tapahtumien saamaan käänteeseen, käsittelyssä on

²⁶⁸ Zinner P. 1962, s. 338-339.

²⁶⁹ Zinner P. 1962. s. 339.

²⁷⁰ Toma ja Volgyes 1977, s. 21.

²⁷¹ United Nations report 1957, s. 106-107.

²⁷² Zinner P. 1962 s. 352 sekä Balogh ja Jakab 1986, s. 265.

siis lähinnä maanantain, marraskuun viidennen päivän lehdet. Vastarinta ei toki loppunut näin lyhyeen. Vaikka kapinallisten järjestäytynyt vastarinta romahti esimerkiksi Budapestissa jo muutamassa tunnissa, se jatkui sissi-iskuina ja yksittäisten joukkojen taisteluina vielä useita päiviä varsinaisen toisen interventio alkamisen jälkeenkin. Esimerkiksi Csepelin teollisuusalueella käytiin kiivaita taisteluja usean päivän ajan.

Tämän kappaleen tarkoituksena on tarkastella lehtien reagoimista Neuvostoliiton voimankäyttöön, jota ne olivat jo edellisinä päivinä pitäneet todennäköisenä. Muuttuuko lehdistön suhtautuminen toisaalta Neuvostoliittoon ja toisaalta tappiolle joutuneisiin kapinallisiin? Vaikuttaako Imre Nagyn kärsimä tappio ja pako Jugoslavian lähetystöön lehdistön näkemykseen hänen roolistaan? Miten kansannousun karu kohtalo nähtiin Iso-Britannian kannalta, erityisesti suhteessa Suezin kriisiin? Mielenkiintoinen seikka on myös lehdistön suhtautuminen Unkarin uuteen pääministeriin János Kádáriin. Siinä muutamia olennaisia kysymyksiä tähän ajanjaksoon liittyen.

Lehdistön tiedonsaantia vaikeutti se, että yhteydet Unkariin katkesivat uudelleen sunnuntaina, marraskuun neljäntenä päivänä. Daily Telegraphin mukaan puhelinyhteys katkesi jo ennen kello yhdeksää aamulla, jolloin radion lähetykset loppuivat. Lennätinyhteys Unkarista toimi kello 11:sta saakka.²⁷³

Maanantaina, marraskuun viidentenä päivänä sotatoimet olivat näkyvästi esillä lehdistössä. Eri lehtien otsikot olivat linjaltaan varsin yhtenäisiä. Ehkä hieman yllättäen laatulehtien otsikoissa²⁷⁴ Neuvostoliitto kohosi näkyvämmiin esille kuin populaarilehdissä. Populaarilehtien otsikointi oli runollisempaa ja vetosi tunteisiin.²⁷⁵ Lehtien kirjoittelun yleissävy ei ollut mitenkään yllättynyt, vaan ennemminkin siitä välitty tunnelma, että väistämätön oli nyt tapahtunut. Tämä on tietysti johdonmukaista ajatellen lehtien aiempien päivien arvioita tapahtumien kehityksestä.

Kaikissa laatulehdissä puututtiin pääkirjoituksessa Unkarin kansannousun saamaan käännteeseen. Kuten arvata saattaa, kaikissa pääkirjoituksissa tuomittiin Neuvostoliiton sotatoimet selkeästi. Kaikkein kärkkäintä kieltä käytettiin Manchester Guardianin yksinkertaisen "Hungary" -otsikon alla olleessa pääkirjoituksessa. Siinä todettiin niin Unkarin kuin Suezinkin kriisiin viitaten, että "voima näyttää jälleen kerran olevan ajan tapa" ongelmien ratkomiseen ja että Neuvostoliitto liittyy tekojensa ansiosta "historian suurten despotismien joukkoon". Unkarin kansannousua verrattiin Neuvostoliiton synnyttäneeseen Lokakuun vallankumoukseen, ja todettiin että sen jälkeläiset kukistivat nykyajan vastineensa tukahduttaessaan unkarilaisten oikeuden määrätä omista asioistaan. Manchester Guardianin näkemyksen mukaan kyseessä olivat kuitenkin tyrannian kuolinkouristukset, koska kaikki historian hirmuvallat olivat menettäneet

²⁷³ Daily Telegraph 5.11.1956.

²⁷⁴ Times 5.11.1956: "Soviet forces bomb Budapest", Daily Telegraph 5.11.1956: "Soviet tanks crush Hungarian rising", Manchester Guardian 5.11.1956: "Soviet tanks crush resistance".

²⁷⁵ Daily Express 5.11.1956: "Hungary's agony", Daily Mirror 5.11.1956: "Red dawn brings the death to the nation", Daily Herald 5.11.1956: "Budapest is blasted into silence".

pyrkimyksensä hyvään ja tästä syystä ennen pitkää tuhoutuneet. Sosialistit olivat pääkirjoituksen mukaan menettäneet ihanteensa, ja heidän luomansa valtio ei pysyisi pakkokeinoin koossa pitkään.²⁷⁶ Manchester Guardianin pääkirjoitus siis nivoutuu johdonmukaisesti lehden pasifistiseen perinteeseen, ja jatkaa lehden jyrkkää linjaa suhteessa Neuvostoliittoon.

Daily Mirror oli Manchester Guardianin kanssa samoilla linjoilla Suezin tapahtumien merkityksen suhteen. Daily Mirrorin sivulla kaksi "Mirror comment" palstalla, joka oli pääkirjoituksen kaltainen lehden kannanotto tapahtumiin, pidettiin selvänä, että Unkarin kohtalo sinetöityi Britannian pommien pudotessa Egyptiin. Sama viesti sisältyy Cassandran palstan kirjoitukseen otsikolla "Green light- Red army". Cassandran mukaan Iso-Britannian pääministeri Eden oli näyttänyt Suezin operaation myötä vihreää valoa neuvostoarmeijalle ja vienyt maansa "viikossa maailmanlaajuisesta kunnioituksesta maailmanlaajuiseen inhoon".²⁷⁷

Myös Daily Telegraphin pääkirjoituksessa sivuttiin Unkarin ja Suezin tapahtumien suhdetta. Daily Telegraph oli Suezin tapahtumien suhteen eri kannalla kuin Manchester Guardian ja Daily Mirror, ja pääkirjoituksessa otetaankin se kanta, että Britannian ja Ranskan toimet Suezilla olivat oikeutettuja, koska YK oli ollut kyvytön turvaamaan rauhan Lähi-Idän alueella siitä huolimatta, että asia oli yhdeksän vuotta aiemmin nimenomaan annettu YK:n hoidettavaksi. Näin Britannialla ja Ranskalla ei muuta mahdollisuutta ollut kuin puuttua tilanteeseen itse. YK:ta moitittiin tehostomuudesta ja Neuvostoliittoa YK:n toiminnan vesittämisestä ainaisilla vetoillaan, ja kysyttiin, oliko Neuvostoliitto koskaan antanut mitään asiaa YK:n hoidettavaksi kuten Iso-Britannia oli antanut Lähi-Idän alueen. Toisessa artikkelissa saman lehden sivulla 11 kerrottiin, että Unkarin asian käsittelemisen turvallisuusneuvostossa tyrmännyt veto oli jo 79. kerta kun Neuvostoliitto käytti veto-oikeuttaan. Edelleen pääkirjoituksessa Neuvostoliiton toimintaa Unkarissa pidettiin tasavertaisena Stalinin pahimpien rikkomusten kanssa, joita ei kuitenkaan mitenkään yksilöity. Daily Telegraph ei ollut vakuuttunut Suezin kriisin vaikutuksesta Unkarin tapahtumien kehitykseen, mutta oli kuitenkin sitä mieltä, että se helpotti Neuvostoliiton kannettavaksi tulevan yleisen tuomion taakkaa.²⁷⁸

Timeskin setvi Unkarin ja Suezin tapahtumien mielestään erilaista luonnetta pääkirjoituksessaan. Timesin kirjoitus lähti liikkeelle interventioiden motiiveista, jotka olivat sen mukaan aivan erilaiset Unkarissa ja Suezilla. Timesin mukaan Iso-Britannia ja Ranska menivät Suezilla sotivien osapuolten väliin ja taistelemaan sotilasdiktatuuria eli Egyptiä vastaan kun taas Neuvostoliitto tukahdutti unkarilaisten kansallisen itsemääräämisoikeuden omien etujensa turvaamiseksi, jota kuvaa kirjoituksen "Repression" -otsikkokin. Kirjoituksessa muistutettiin, että Neuvostoliitto toimi pidättämiensä unkarilaisten neuvottelijoiden kanssa samalla tavalla kuin se oli toiminut Puolan johdon kanssa vuonna 1945. Pääosan Timesin pääkirjoituksessa otti kuitenkin Nagyn ja Neuvostoliiton roolien tulkinta kansannousun tapahtumissa. Timesin mukaan Nagy yritti alkuvaiheessa ohjata Unkaria Puolan jäljille, mutta kun

²⁷⁶ Manchester Guardian 5.11. 1956.

²⁷⁷ Daily Mirror 5.11. 1956

²⁷⁸ Daily Telegraph 5.11. 1956.

tämä ei onnistunut, hän teki parhaansa erilaisten vaatimusten ristipaineessa. Tästä seurasi kuitenkin se, että Nagyn puoluetoverit hylkäsivät hänet liian pitkälle menevien uudistusten takia, jotka samalla antoivat Neuvostoliitolle aiheen puuttua tapahtumiin. Timesin näkemys Nagyn toiminnasta oli siis selkeästi positiivinen ja toisaalla lehdessä todettiin Nagyn saavuttaneen myös unkarilaisten luottamuksen. Neuvostoliiton toiminta sen sijaan herätti ristiriitaisempia ajatuksia. Timesin mukaan Neuvostoliitto oli aluksi päättämätön, ja sen antamat myönnytykset olivat hämäystä ja ajanpeluuta sopivan toimintamallin löytämiseksi. Timesin mukaan Neuvostoliitto ei kuitenkaan voinut jättää Unkarin kansannousua kukistamatta, koska se pelkäsi "todellisen demokratian" leviämistä Itä-Eurooppaan. Timesin pääkirjoituksen mukaan kansannousun kukistamisesta ei todennäköisesti ollut Kremlissä suurempaa valtataistelua tai erimielisyyttä, vaan vapaamielisemmätkin neuvostojohtajat suostuivat sotatoimiin.²⁷⁹

Useissa lehdissä julkaistiin maanantaina "viimeinen viesti Budapestista". Sen oli laatinut unkarilainen toimittaja, joka kirjoitti raporttia tapahtumista Szabad Nepin toimistosta taistelujen keskeltä ja lähetti kuvausta tapahtumista lennättimellä Associate Pressin Wienin toimistoon aina siihen saakka, kunnes linjat katkesivat. Samainen raportti löytyy kaikista muista lehdistä paitsi Timesista ja Manchester Guardianista. Koska kysymyksessä on sama perusteksti, voi helposti todeta, ovatko lehdet muunnelleet sitä jostain syystä. Teksti sinänsä on sama kaikissa lehdissä, mutta jokainen lehti on tietysti otsikoinut sen omalla tavallaan. Näiden otsikoiden tarkastelu antaa kuvaa lehtien erilaisista painotuksista. Daily Telegraphissa otsikko on asiallinen "Russian guns and jets blast Budapest". Sen sijaan populaarilehdet olivat sorvanneet paljon dramaattisempia otsikoita samaan artikkeliin, esimerkiksi Daily Heraldissa "I watch murder of my country" ja Daily Expressissä "Hold on - I'm going off to shoot at a Russian".²⁸⁰ Daily Telegraphin otsikko oli persoonaton ja kohdisti huomion siihen mitä tapahtui, kun taas Daily Heraldissa ja Daily Expressissä otsikot olivat "minä"-muodossa. Kahdessa viimeksi mainitussa on mielenkiintoinen ero. Daily Heraldin "I watch murder of my country" on passiivinen, se toteaa ehkä hieman surumielisesti, mitä tapahtuu. Otsikon voi katsoa kuvastavan epäsuorasti toisaalta tuomiota "murhaajia", siis neuvostoarmeijaa kohtaan, mutta samalla Britanniassa vallinnutta voimattomuutta tilanteen edessä. Daily Expressin otsikon venäläistä lauseiden välillä ampumaan poikkeava "minä" on toiminnallinen ja sankarillinen, ja hänen toimintansa, siis ampuminen, tuodaan esille hätkähdyttävästi muttei missään nimessä kielteisesti. Otsikko sisältää Neuvostoliiton toiminnan tuomitsemisen lisäksi ajatuksen sen sotilaiden ansaitsemasta kostosta, jota raportin kirjoittaja venäläisiä ampuessaan omalta pieneltä osaltaan toteuttaa.

Toinen maanantain lehdissä yleistä huomiota herättänyt seikka oli Yhdysvaltain presidentti Eisenhowerin marsalkka Bulganinille lähettämä vetoamus, jossa toivottiin neuvostojoukkojen vetäytymistä Unkarista. Laatulehdissä esitystapa oli asiallinen ja neutraali²⁸¹. Populaarilehdissä Eisenhowerista käytettiin tuttavallisesti lempinimeä Ike. Daily Herald esitti vetoamuksen positiivisessa valossa, Daily

²⁷⁹ Times 5.11.1956.

²⁸⁰ Daily Telegraph 5.11.1956, Daily Herald 5.11.1956 ja Daily Express 5.11.1956.

²⁸¹ Daily Telegraph 5.11.1956, The Times 5.11.1956 ja Manchester Guardian 5.11.1956.

Express neutraalisti mainiten. Kaikkein värikkäin otsikko asian tiimoilta oli Daily Mirrorin "Ike pleads as Hungary dies", josta käy ilmi lehden mielipide toimien riittämättömyydestä.²⁸²

Brittejä luonnollisesti kiinnosti heidän maanmiestensä kohtalo Unkarin kiihkeiden tapahtumien keskellä. Timesissa julkaistiin lista toimittajista, jotka olivat turvassa Iso-Britannian Budapestin suurlähetystössä. Lehden tietojen mukaan lähetystössä oli 24 länsimaisten lehtien palveluksessa olevaa toimittajaa, lähinnä brittejä ja kanadalaisia.²⁸³ Kaikkein mittavin tätä teemaa sivuava kirjoitus löytyy kuitenkin Daily Expressistä, jonka tähtireportteri Sefton Delmer oli laatinut vauhdikkaan raportin paostaan Budapestista Itävaltaan Daily Mailin toimittajan Noel Barberin kanssa. Teksti oli kuin agenttiromaanista, ja dramatiikkaa lisäsi se, että Barber oli haavoittunut Budapestissa. Kirjoitus korosti juuri Delmerin persoonaa, sen otsikkonakin oli "SEFTON DELMER'S STORY - The chief foreign reporter of the Express escapes by night the Betrayed City to telephone this most moving dispatch"²⁸⁴. Sefton Delmer oli Daily Expressille jonkinlainen sankarihahmo, seikkaileva reportteri, jonka nimellä myytiin lehteä, koska hänen nimeään ja meriittejään johdonmukaisesti korostettiin kaikissa hänen laatimissaan artikkeleissa. Menettely oli siis täysin päinvastainen kuin esimerkiksi Timesissa, jossa ei edes mainittu kirjoittajan nimeä, sen korostamisesta puhumattakaan.

Unkarin uudeksi pääministeriksi julistautunut János Kádár esiteltiin lehdistössä "ex-Titoistina". Hänen toimintaansa ei suoralta kädeltä tuomittu, koska hän oli Nagyn hallituksen riveissä saanut uskottavuutta länsimaiden näkökulmasta. Timesissa häntä pidettiin suorastaan patrioottina ja ilmoitukseen uuden hallituksen perustamisesta ei uskottu Wienissä laaditussa artikkelissa, vaan sitä pidettiin Neuvostoliiton juonena unkarilaisten yhtenäisyyden murtamiseksi, koska "kumpaakin miestä (Nagy ja Kádár) pidettiin patrioottisina unkarilaisina".²⁸⁵

Suhtautuminen Kádáriin kuitenkin muuttui jo muutaman päivän kuluessa selkeästi negatiiviseen suuntaan. Jo kansannousun kukistamista seuranneen viikon loppupuolella Kádárin hallituksesta käytettiin yleisesti termiä "puppet regime", ja Kádárin asemaa pidettiin horjuvana. Muutos näkyy varsinkin Manchester Guardianissa selkeästi. Tiistaina, kuudes marraskuuta lehdessä kerrottiin uuden hallituksen suunnitelmista ja lupauksista varsin neutraaliin sävyyn ja ilmeisesti oletettiin Kádárin hallituksen jatkavan Nagyn luomilla linjoilla. Perjantaina, yhdeksäs marraskuuta oletettiin Neuvostoliiton syrjäyttävän Kádárin, koska taistelut Unkarissa olivat pitkittyneet. Kádárin hallintoa pidettiin kyvyttömänä ja todellista valtaa maassa sanottiin olevan vain Neuvostoliiton asevoimilla, koska sisäministeri Münnich oli määrännyt Unkarin armeijan pysymään kasarmeissaan.²⁸⁶

Lehdistö oli täysin yksimielinen Unkarin kansannousun luonteesta. Sen mukaan

²⁸² Daily Mirror 5.11.1956, Daily Herald 5.11.1956 ja Daily Express 5.11.1956.

²⁸³ Times 5.11.1956.

²⁸⁴ Daily Express 5.11.1956.

²⁸⁵ Times 5.11.1956.

²⁸⁶ Manchester Guardian 6.11.1956 ja 9.11.1956.

kyseessä oli kansan valtaosan oikeutettu kapina kohtuuttomia vallanpitäjiä vastaan. Lehdistön käsityksen mukaan unkarilaiset taistelivat kansallisen itsenäisyytensä puolesta, eikä kukaan voinut kiistää heidän oikeuttaan siihen. Tapahtumien syiksi oli yleensä löydetty poliittisia tai taloudellisia tekijöitä. Uskonto sen sijaan ei ollut juuri mitenkään esillä kansannousun aikana, paitsi kardinaali Mindszentyn vapauttamisesta kertovien uutisten yhteydessä. Hänestä kertovissa kirjoituksissa kuitenkin uskonto sinänsä ei noussut esille, vaan ennemminkin hänen vapauttamisensa nähtiin kapinallisten voiton symbolina. Häntä pidettiin maan tulevaisuuden kannalta keskeisenä henkilönä, koska hänestä laajan kansansuosionsa ansiosta olisi voinut tulla kansaa yhdistävä figuuri.²⁸⁷

Daily Telegraphissa kuitenkin otettiin uskonto esille eräänä kansannousun perimmäisten syiden ulottuvuutena. Gordon Shepherd esitti laatimassaan kirjoituksessa, joka oli otsikoitu "Communism reviled by its children", näkemyksen, jonka mukaan unkarilaiset eivät taistelleet vain oman itsemääräämisoikeutensa puolesta, vaan "koko kristityn maailman puolesta".²⁸⁸ Kokonaisuutena voi kuitenkin todeta, että lehdistö ei pitänyt uskontoa merkittävänä tekijänä kansannousussa, vaikka sen merkityksen tulevaisuudessa ennakoitiinkin kasvavan. Lehdistö näki ilmeisesti poliittisten esteiden raivaamisen ehdoksi uskonnon ja kirkon merkityksen kasvulle. Samalla kun tämä kertoo lehdistön näkemyksestä uskonnon roolista Unkarin kansannousussa, se kertoo myös siitä, että Iso-Britannian lehdistössä tai laajemmin yleisessä keskustelussa uskontoon liittyvät kysymykset eivät näyttäneet olevan mitenkään pinnalla tai erityisen ajankohtaisia.

Neuvostoliiton marraskuun neljännen päivän ensimmäisten tuntien aikana alkanut hyökkäys toteutti lehdistön edellisinä päivinä esittämät pahaenteiset aavistukset. Iso-Britannian lehdistö katsoi yhtenäisenä rintamana Neuvostoliiton aseelliset toimet Unkarissa tuomittaviksi. Suhtautuminen voimankäyttöön oli yksiselitteisen kielteistä. Lehtien kirjoittelussa Unkarin kansannousun kukistaminen nähtiin hyvin pitkälle osana suurempaa maailmanpoliittista kokonaisuutta, mitä ilmentää lehtien pääkirjoituksista löytyvät pohdiskelut Suezin ja Unkarin tapahtumien yhteyksistä toisiinsa. Toisten lehtien mukaan niiden välillä vallitsi suora syy-seuraus -suhde, toisten mielestä suhde oli väliillisempi. Joka tapauksessa näiden kahden varsin mittavan kansainvälisen kriisin nähtiin olevan jonkinlaisessa, joko vahvemmassa tai heikommassa vaikutussuhteessa keskenään. Imre Nagy, johon oli kansannousun kuluessa suhtauduttu hieman vaihtelevasti, sai lopulta lehdistön varovaisen hyväksynnän toimilleen pääministerinä. Ilmeisesti toimittajat alkoivat hiljalleen ymmärtää hänen asemansa tukaluuden ja hänen valtansa varsin ahtaat rajat. Sen sijaan János Kádár sai pian Quislingin statuksen, ja häntä alettiin pitää Moskovan asettamana nukkehallitsijana, joka saisi pitää asemansa juuri niin kauan kuin se Neuvostoliiton näkökulmasta olisi tarkoituksenmukaista. Mitättömiksi paljastuneet vaikuttamisen mahdollisuudet ja YK:n tehoton toiminta alkoivat kylvää siemeniä syyllisyydelle, josta oli tulossa pääällimmäinen aines reaktioon, jonka kansannousun kukistaminen saarivaltakunnassa synnytti.

²⁸⁷Manchester Guardian 1.11.1956 ja Daily Telegraph 1.11.1956.

²⁸⁸Daily Telegraph 7.11.1956.

5.4 Kukistumisen jälkeen

Lehdistön tiedonsaantiväylät Unkarista olivat jälleen kerran tukossa kansannousun kukistamista seuranneen viikon ajan. Lähinnä tietoja herui ajoittain toimivista kapinallisradioista ja pakolaisilta. Viikon kuluttua Neuvostoliiton toisen intervention alkamisesta maassa loukussa olleet länsimaiset toimittajat pääsivät pois Unkarista, ja heidän kirjoituksiaan alkoi ilmestyä lehtien sivuille. Tässä kappaleessa luodaan katsaus lehdistön välittämään kuvaan Unkarin tilanteen yleiskehityksestä kansannousun kukistumisen jälkeen sekä joistain siihen liittyvistä seikoista. Tällaisia seikkoja ovat Unkarin väestön karkoitukset ja Imre Nagyn kohtalo. Mielenkiintoinen kuriositeetti on kommunistilehti Daily Workerin toimittajan Peter Fryerin ero, joka sai aikaan keskustelua lehdistössä. Unkarin kansannousu sai lehdistössä myös kaksitahoisen sisäpoliittisen roolin, jota tarkastellaan tämän osion loppupuolella.

Marraskuun 12. päivänä oli useissa lehdissä mittavia kirjoituksia Unkarista. Kuten jo edellä mainittiin, suuri joukko toimittajia oli päässyt pois Unkarista viikon odottelun jälkeen. Daily Heraldin kirjoituksen oli laatinut Basil Davidson, Daily Expressin Sydney Smith ja Colin Lawson. Timesin artikkelin kirjoittajaa ei lehden tavan mukaan ilmoitettu. Heidän antamansa kuva matkastaan ulos maasta oli pääpiirteissään seuraavanlainen. Budapestissa tilanne oli sen verran rauhoittunut, että saattoi kuvitella lähtevänsä matkaan. Neuvostoliittolaiset viranomaiset eivät kuitenkaan antaneet mitään dokumentteja matkan turvaamiseksi eivätkä unkarilaisten, edes sisäministeri Münnichin antamat luvat kelvanneet venäläisille. Neuvostojoukot, eivätkä toisaalta kapinallisetkaan kuitenkaan estäneet heidän matkaansa. Győrissä heidät oli kuitenkin käytännöllisesti katsoen pidätetty neuvostojoukkojen toimesta, osa useiksi päiviksi. Heidän autonsa ja muistiinpanonsa oli takavarikoitu ja tutkittu. Heidän kuitenkin lopulta annettiin jatkaa matkaansa Itävaltaan allekirjoitettuaan paperin, jossa he vakuuttivat, että heitä oli kohdeltu hyvin.²⁸⁹

Näiden lisäksi Manchester Guardianissa oli raportti tilanteesta Budapestissa. Yhtäpitävästi edellisten kanssa kerrottiin unkarilaisten passiivisen vastarinnan olevan yhä voimissaan, ja vielä aseissa olevien kapinallisten uskovan yhä voiton mahdollisuuteen. Artikkelin otsikkokin oli "Visions of victory yet in Hungary". Manchester Guardianissa oltiin siis varsin optimistisella kannalla.²⁹⁰ Tämä oli lehdistössä yleinen tulkinta tilanteesta vielä pitkälle marraskuuhun.

Tämä optimismi ilmeni esimerkiksi seuraavilla tavoilla. Marraskuun puolessa välissä Timesissa kerrottiin uusista hallitukselle esitetyistä vaatimuslistoista ja kerrottiin lähinnä yleislakkona ilmentyvän passiivisen vastarinnan jatkuvan.²⁹¹ Manchester Guardian kertoi julisteista, joissa pilkattiin etenkin pääministeri Kadaria. Niitä liimattiin hallituksen virallisten julisteiden ja tiedotteiden päälle, ja niissä

²⁸⁹ Times 12.11.1956, Daily Express 12.11.1956 ja Daily Herald 12.11.1956.

²⁹⁰ Manchester Guardian 12.11.1956.

²⁹¹ Times 15.11.1956.

saattoi lukea esimerkiksi seuraavaa:”Palvelukseen halutaan pääministeri, vaatimukset: Ei selkeää vakaumusta, ei selkärankaa; luku- ja kirjoitustaito ei välttämätön, pystyttävä kuitenkin allekirjoittamaan muiden laatimia dokumentteja; hakemukset voi osoittaa herroille Hrustsev ja Bulganin, Moskova”. Toinen versio samasta aiheesta: “Kadonnut: Kansan luottamus. Löydettyessä voi palauttaa pääministeri János Kádárille osoitteeseen 10000 soviet tanks street.”²⁹² Kádárin lisäksi myös kommunistinen puolue oli huumorin kohteena.” Uudet kommunistisen puolueen jäsenhakemukset lähetettävä osoitteeseen... jos ilmaantuu yli 10 hakemusta, järjestetään joukkokokous”. Daily Heraldissa kerrottiin myös kapinallisten suunnittelevan uutta hyökkäystä. Alfred Richmanin laatimassa artikkelissa pidettiin kasvanutta pakolaisvirtaa todisteena tästä. Sen mukaan taisteluun kykenemättömät siirtyivät pois tieltä.²⁹³

On selvää, ettei unkarilaisten, jotka vasta äskettäin olivat olleet suurin joukoin taistelemassa Neuvostoliittoa vastaan, mieli ollut näin lyhyessä ajassa muuttunut Neuvostoliittoa myönteiseksi. Neuvostoliittoon kohdistui sama vihamielisyys kuin koko kansannousun ajan oli kohdistunut. Tässä mielessä lehdistön antama kuva oli varmasti pitkälle paikkansapitävä. Voi kuitenkin sanoa, että lehdistö piti perusteettomasti jonkinlaista toivon kipinää unkarilaisten uudesta kapinasta kytemässä, sillä realistisesti tilannetta arvioiden olisi ollut vaikea kuvitella, että Neuvostoliitto olisi perääntynyt tavoitteistaan Unkarissa toisen intervention kaltaisen massiivisen sotilasoperaation jälkeen. Lehdistön tulkinnan voi tässä suhteessa sanoa olleen enemmän toiveajattelua kuin realismia.

Sama peruslähtökohta, eli Neuvostoliiton tavoitteet oli ratkaiseva myös kysymässä Imre Nagyn asemasta. Lehdistössä spekuloihin hänen palaamisellaan pääministeriksi ja kerrottiin Kádárin olleen häneen neuvotteluyhteydessä. Manchester Guardianissa kuitenkin todettiin realistisesti, että palatessaan pääministeriksi Nagy joutuisi luopumaan periaatteistaan, kuten lupaamistaan vapaista vaaleista. Neuvostoliitto ei tulisi sellaisia hyväksymään, koska Kádárkin myönsi, että kommunistit häviäisivät vapaissa vaaleissa.²⁹⁴ On hyvin epätodennäköistä, että Neuvostoliitto olisi päästänyt juuri kukistamansa kansannousun suosituksen johtajan toimimaan maan poliittisella kentällä millään tasolla. Näin ollen myös Nagyn paluuta koskevat arviot olivat vain katteetonta optimismia.

Neuvostoliiton toimia seurattiin varsin tarkoin. Niinpä lehdistön huomio kiinnittyi sen aloittamiin väestön karkoituksiin. Asia nousi näkyvästi esille marraskuun 14. päivän lehdissä. Unkarilaiskapinalliset olivat onnistuneet pysäyttämään unkarilaisia Neuvostoliittoon viemässä olleen junan räjäyttämällä kiskot ja hyökkäämällä junaan. Lehtien tietojen mukaan noin tuhat unkarilaista oli saatu vapautettua. Populaarilehdet sorvasivat tapauksesta etusivuilleen suurikokoiset ja näyttävät otsikot.²⁹⁵

²⁹² Manchester Guardian 15.11.1956.

²⁹³ Daily Herald 15.11.1956.

²⁹⁴ Times 12.11.1956 ja Manchester Guardian 16.11.1956.

²⁹⁵ Daily Express 14.11.1956: “Now - off to Siberia”, Daily Mirror 14.11.1956: “Swoop on the red slave train” ja Daily Herald 15.11.1956: “Slave-trains carry off the wives”.

Laatulehdet arvailivat myös Neuvostoliiton päämääriä. Manchester Guardian nosti esille väestönsiirron mahdollisuuden, eli Stalinin aikaisen käytännön jossa tässä tapauksessa unkarilaiset siirrettäisiin johonkin muualle Neuvostoliittoon ja heidän tilalleen tuotaisiin väestöä esimerkiksi Neuvostoliiton Aasian puoleisesta osasta. Vaikka Manchester Guardianin pohdiskeluja voi pitää hieman yliampuvina, se kuvastaa lehden asennetta Neuvostoliittoon. Manchester Guardianin näkökulmasta Neuvostoliitolta saattoi odottaa mitä tahansa. Seuraavana päivänä lehti kuitenkin esitti hieman maltillisemman teorian karkoitusten päämäärästä, jonka sanottiin olevan pelon kylväminen vielä taistelevien keskuuteen.²⁹⁶ Daily Telegraphin mukaan Neuvostoliiton toiminta oli "brutaalia ja epätoivoista". Sen mukaan karkoitusten tarkoituksena oli murtaa vastarinta, joka ei aseellisesta tappiosta huolimatta ollut murtunut. Karkoituksilla siirrettäisiin vastarinnan kannalta keskeinen väestönosa riittävän pitkän matkan päähän kotimaastaan.²⁹⁷

Daily Telegraphin mukaan Neuvostoliitto oli joutunut turvautumaan näihin "brutaaleihin ja epätoivoisiin" karkoituksiin siksi, että muilla tavoilla ei näyttänyt olevan mahdollista lopullisesti murtaa unkarilaisten vastarintaa. Sama ajatus sisältyi Daily Heraldin pääkirjoitukseen, jossa karkoituksiin turvautumista pidettiin yhtenä osoituksena siitä, että "venäläisillä ei mene hyvin". Karkoituksia pidettiin yhtenä ilmentymänä pakkovallasta, jolla neuvostoimperiumia pidettiin koossa.²⁹⁸ Oleellista tässä ajatuskulussa on se, että annettiin ymmärtää Neuvostoliitolla olevan vaikeuksia, sillä sen vaikeudet olisivat osaltaan perustelemassa lehtien välittämää kapinallisten kannalta optimistista kuvaa Unkarista.

Karkoitusten lisäksi Neuvostoliiton viranomaiset pitivät vankeja Unkarin alueella sijaitsevissa vankiloissa. Yksi tällainen oli Budapestin liepeillä sijaitseva Fo-utca, joka oli ennen kansannousua ollut turvallisuuspoliisin vankila. Sándor Kopácsin mukaan hänen itsensä lisäksi myös esimerkiksi kansannousun aikaisen hallituksen jäseniä pidettiin vankina kyseisessä vankilassa.²⁹⁹ Tällaisesta toiminnasta lehdistöllä ei kuitenkaan näytä olleen tietoa.

Yksi Iso-Britannian lehdistössä huomiota herättänyt seikka oli kommunistilehti Daily Workerin reportterina Budapestissa olleen Peter Fryerin ero. Fryer kertoi eron syyksi Daily Workerille toimittamassaan ja siinä julkaistussa selvityksessä lehden päätöksen olla julkaisematta hänen Unkarista lähettämiään artikkeleita. Daily Worker puolestaan perusteli julkaisematta jättämistä sillä, että Fryerin artikkelit eivät olleet objektiivisia vaan poliittisesti yksipuolisia.³⁰⁰

Manchester Guardianin mukaan Fryerin, jota oli Daily Workerissa pidetty kokeneena ja mahdollisimman pätevänä reportterina kirjoittamaan Unkarista, ero

²⁹⁶ Manchester Guardian 14.11.1956 ja 15.11.1956.

²⁹⁷ Daily Telegraph 14.11.1956.

²⁹⁸ Daily Herald 16.11.1956.

²⁹⁹ Kopácsi 1982, s. 265.

³⁰⁰ Daily Worker 16.11.1956.

oli tärkein todiste Iso-Britannian kommunistien hajaannuksesta.³⁰¹ Daily Express julkaisi koko sivun haastattelun Fryeristä. Haastattelussa selvitettiin Fryerin eron syitä, ja toisaalta hänen näkemyksiään Neuvostoliiton toimista ja Itä-Euroopan tilanteesta yleensä. Haastattelija nähtävästi yritti saada Fryerin tuomitsemaan Neuvostoliitossa ja sen satelliittivaltioissa vallinneen poliittisen järjestelmän, mihin Fryer ei kuitenkaan ryhtynyt, eikä hän liioin aikonut erota kommunistisesta puolueesta.³⁰² Fryerin ero voitiin kuitenkin nähdä kommunistileirin sisältä tullessa todisteena kommunismin tuomittavuudesta, mutta hänen maltillisesta esiintymisestään johtuen tapauksen käsittely säilyi asiallisilla linjoilla, vaikka se ilman muuta olikin takaisku Iso-Britannian kommunisteille.

Kirjoittelu Unkarista hiipui hiljalleen. Vielä yksi tapaus marraskuun lopulla kuitenkin antoi aihetta kohahdukseen ja suuriin otsikoihin. Tämä oli pääministeri Nagyn poistuminen Jugoslavian lähetystöstä, jonka seurauksena hän lopulta päätyi ensin Romaniaan ja myöhemmin hirsipuuhun. Nagyn oleskelu Jugoslavian lähetystössä oli ollut yleisessä tiedossa, kerrottiinhan siitä esimerkiksi Timesissa 13. marraskuuta.³⁰³ Marraskuun 22. päivänä Nagy poistui lähetystöstä. Hänen ja muiden lähetystössä piileskelleiden piti päästä Kádárin antamien takeiden turvin palaamaan koteihinsa häiriöttä. Kotiensa sijaan he viettivät seuraavan yönä KGB:n suojissa Mátyásföldissä, Budapestin laidalla. Seuraavana päivänä heidät kuljetettiin lentokoneella Romaniaan, jossa Nagya ja muuta seuruetta pidettiin eristyksissä ulkomaailmasta Snagovissa Bukarestin lähistöllä.³⁰⁴ Kaappausta seuranneen päivän Timesissa ja Daily Heraldissa kerrottiin asiasta virallisten jugoslavialaislähteiden antamien tietojen pohjalta. Kummassakin uutisessa mainittiin Unkarin hallituksen, siis Kádárin hallituksen antaneen takeet Jugoslavialle siitä, että Nagy ei joutuisi oikeustoimien kohteeksi. Budapestin radio oli ilmoittanut Nagyn menneen Romaniaan omasta tahdostaan.³⁰⁵

Tietoja Nagyn ja hänen seurueensa kohtalosta saatiin Unkarin radiosta sekä jugoslavialaisista lähteistä. Kaikki lehdet julkaisivat marraskuun 24. päivä tietoja Nagyn sieppauksesta näihin lähteisiin perustuen. Jugoslavian kommunistisen puolueen lehdessä Borbassa sekä maan hallituksen lehdessä Politikassa oli julkaistu Daily Heraldin mukaan ”yksityiskohtainen selonteko” tapahtumista. Joukko jugoslavialaistoimittajia oli nähnyt Nagyn seurueen auton kaappaamisen, ja näin tieto tapahtuneesta pääsi leviämään.³⁰⁶

Kaikilla lehdillä oli yhtäpitävät tiedot tapahtuneesta, mutta niihin suhtauduttiin hieman eri tavoin eri lehdissä. Lehtien tulkinnassa oli kaksi päälinjaa: Populaarilehdet julistivat siekailematta tapauksen kidnappaukseksi, ja niiden artikkelit käyttivät estoitta hyväkseen jugoslavialaislehtien antamaa informaatiota.³⁰⁷

³⁰¹ Manchester Guardian 16.11.1956.

³⁰² Daily Express 17.11.1956.

³⁰³ Times 13.11.1956.

³⁰⁴ Litván 1996. s.107-108.

³⁰⁵ Daily Herald 23.11.1956 ja Times 23.11.1956.

³⁰⁶ Daily Herald 24.11.1956.

³⁰⁷ Otsikot: Daily Herald 24.11.1956:”Nagy kidnapped”, Daily Mirror 24.11.1956:” Mr. Nagy is seized by the reds” ja Daily Express 24.11.1956:” Red troops grab Nagy”.

Laatulehdissä suhtauduttiin epäilevämmiin jugoslaviaislähteisiin, ja niiden otsikot olivat maltillisemmat.³⁰⁸ Timesin mukaan oli olemassa "vahvoja epäilyksiä" Nagyn tahdosta mennä Romaniaan, ja lehden artikkelissa katsottiin tapauksen rasittavan jo ennestään kireitä Neuvostoliiton ja Jugoslavian suhteita. Manchester Guardian esittää tiedot Nagyn kaappauksesta epävarmoina. Lehden artikkelissa uskotaan sekä turvallisuustakeet antaneen Kadarin että Nagyn vilpittömyyteen, mutta epäiltiin Neuvostoliiton käyttäneen tilaisuutta hyväkseen Kadarin tietämättä.³⁰⁹ Lehden aiemmin varsin kielteisen suhtautumisen Kádáriin huomioonottaen kirjoituksen johtopäätökset ovat tässä asiassa epäjohdonmukaisia. Asian todellisesta laidasta ei ole tietoa, mutta mielenkiintoisia kysymyksiä tilanne herättää. Kádária pidettiin täysin Neuvostoliiton vaikutusvallassa olevana nukkehallitsijana, joten oliko hän todella tietämätön Neuvostoliiton aikeista? Toisaalta Nagy, joka oli ollut kommunisti jo 40 vuotta ja toiminut aiemminkin neuvostoliittolaisten kanssa, todennäköisesti tiesi Neuvostoliiton vallan ulottuvan myös Unkarin maaperälle. Uskoiko hän todella pääsevänsä seuraamuksitta, kuten Kádár oli vakuuttanut? Varmaa vastausta näihin kysymyksiin ei ole tarjolla, mutta näyttää siltä, että Neuvostoliiton väliintulo yllätti niin Kádárin, jugoslaviaalaiset kuin Nagyn itsensäkin.

Kuten jo kappaleen alussa todettiin, Unkarin kansannousu sai lehdistössä kahtalaisen roolin suhteessa Iso-Britannian sisäpolitiikkaan. Oppositiolehdet eli Labouria kannattaneet Daily Mirror ja Daily Herald käyttivät Suezin kriisiä sisäpoliittisena aseena kammetakseen konservatiivihallitusta pois vallasta. Unkarin kansannousu liittyy tähän siten, että näissä lehdissä katsottiin Iso-Britannian hallituksen olevan Suezin interventionsa takia vastuussa Unkarin kansannousun väkivaltaisesta kukistamisesta. Ne katsoivat Iso-Britannian ja Ranskan toimien antaneen Neuvostoliitolle mahdollisuudet häikäilemättömään väkivallan käyttöön ilman pelkoa seuraamuksista, ja vaativat, että maan hallitus oli vaihdettava kansainvälisen arvovallan palauttamiseksi.³¹⁰ Vaikka Manchester Guardian vastusti Suezin operaatiota, se ei liittynyt siihen Daily Mirrorin ja Daily Heraldin kaltaista sisäpoliittista painostusta.

Toinen ulottuvuus koski Britannian kommunistisen puolueen ja muun poliittisen kentän suhdetta. Unkarin kansannousu aiheutti kriisin Iso-Britannian äärivasemmistossa, ja monia vaikutusvaltaisia ja pitkäaikaisia puolueen jäseniä erosi kommunistisesta puolueesta. Osa heistä muodosti uuden vasemmistolaisen poliittisen ryhmittymän New Left Review -lehden ympärille.³¹¹ Lehdistöstä löytyykin kymmeniä uutisia kommunistien eroamisista. Esimerkiksi Timesissa julkaistiin kolmena peräkkäisenä päivänä uutisia lähinnä ammattiyhdistysjohtajien puolueesta eroamisista.³¹² Eroamisten syynä oli juuri Neuvostoliiton toiminta Unkarissa. Tästä hyvä esimerkki on Fire Brigades Unionin pääsihteeri John Hornerin kirje kommunistisen puolueen pääsihteeri John Gollanille, jossa hän

³⁰⁸ Times 24.11.1956: "Abduction of Mr. Nagy by russians suspected", Daily Telegraph 24.11.1956: "Nagy goes to Rumania" ja Manchester Guardian 24.11.1956: "Nagy reported in Rumania-story of Soviet "kidnapping" in Budapest".

³⁰⁹ Times 24.11.1956 ja Manchester Guardian 24.11.1956.

³¹⁰ Daily Mirror 5.11.1956 ja Daily Herald 10.11.1956.

³¹¹ Morgan, Kenneth O. : The people's peace. British history 1945-1989. New York 1990. s. 140.

³¹² Times 14.-16.11.1956.

selvittää eroamisensa syitä. Kirje julkaistiin sekä Timesissa että Manchester Guardianissa. Horner vakuuttaa harkinneensa asiaa tarkoin ja tulleensa sinänsä vakuuttuneeksi sosialismin hyödyllisyydestä, mutta ei uskonut puolueensa edistävän sosialismin asiaa Britanniassa. Horner katsoi aikaisemman toimintansa perusteella olevansa vastuussa "sen kaltaisen politiikan propagoimisesta, joka aiheutti tragedian Unkarissa." Kysymys siis ei ollut siitä, etteikö hän uskonut vaikutusmahdollisuuksiin puolueessa, vaan täydellisestä uskon menettämisestä puolueen hyödyllisyyteen.³¹³

Lehdistössä Britannian kommunistisen puolueen katsottiin olevan hajaannuksen tilassa. Daily Telegraphin pääkirjoituksessa "Communism lies bleeding" katsottiin Euroopan eri maiden kommunistisilla puolueilla olevan suuntautumisongelma. Jos ne seuraavat Moskovan linjaa ja hyväksyvät Neuvostoliiton toiminnan Unkarissa ne menettävät suuren osan kannattajistaan. Jos ne taas haluavat säilyttää kannatuksensa ja tuomitsevat Neuvostoliiton toimet, ne menettävät yhteyden Moskovaan. Daily Telegraphin mukaan ensimmäinen vaihtoehto on todennäköinen, eikä kommunismi Euroopasta katoa, mutta siitä jää jäljelle vain kova ydin.³¹⁴ Euroopan kommunististen puolueiden tulkintavaikeuksiin kiinnitti myös Times huomionsa pääkirjoituksessa "The contortionists". Sen mukaan puolueiden johtajat yrittivät selittää asioita parhain päin, mutta protestit ja eroamiset todistivat, että myös eriäviä näkemyksiä puolueiden sisällä oli.³¹⁵ Daily Mirrorin Cassandra totesi, että "onneksi on näkyvissä merkkejä, jotka osoittavat kommunistisen puolueen ratkeilevan saumoistaan."³¹⁶ Daily Heraldissa erotettiin kommunismi ja sosialismi toisistaan. Sen mukaan kommunistisen puolueen johto toisti kritiikittömästi Neuvostoliiton kantaa ja oli näin diktatuurille alistettuna. Daily Heraldin johtopäätös oli, että sosialismin edellytys on demokratia, kun taas Neuvostoliiton järjestelmän ydin oli diktatuuri. Daily Herald oli siis muun lehdistön kanssa samassa Neuvostoliiton ja kommunismin vastaisessa rintamassa, mutta poliittisella kartalla se sijoittui kauimmaksi vasemmalle, sillä se oli koko ajan puolustanut sosialismia sinänsä.³¹⁷

Sisäpoliittisen asetelman voisi kiteyttää seuraavasti: Konservatiivipuolue ja työväenpuolue taistelivat linnan herruudesta, mutta eivät olleet valmiita päästämään kommunisteja edes vallihaudan sisäpuolelle. Kommunismi oli maan valtalehdistön yhteinen vihollinen siitä riippumatta, kannattiko lehti oppositiota vai hallitusta, mutta toisiaan vastaan hallitusta ja oppositiota kannattavat lehdet käyttivät esimerkiksi Unkarin kansannousua sisäpoliittisena aseena omista lähtökohdistaan.

Iso-Britannian lehtien kirjoittelua kansannousun kukistumisen jälkeen siis leimasi välittömän tyrmistyksen jälkeen optimismi ja toivo kapinallisten uudesta noususta, joka olisi lehdistön kapinallisille osoittaman tuen perusteella ollut sen näkökulmasta

³¹³ Manchester Guardian 14.11.1956 ja Times 14.11.1956.

³¹⁴ Daily Telegraph 14.11.1956.

³¹⁵ Times 6.11.1956.

³¹⁶ Daily Mirror 16.11.1956.

³¹⁷ Daily Herald 13.11.1956.

myönteinen asia. Kun tilanne Unkarissa kuitenkin luisui koko marraskuun ajan kapinallisten kannalta ei-toivottuun suuntaan, Iso-Britanniassa kapinallisia kohtaan tunnettu sympatia ruokki myös toisenlaisia tunteita, nimittäin avuttomuutta ja syyllisyyttä.

6. UNKARIN KANSANNOUSU JA KYLMÄ SOTA LEHDISTÖSSÄ

Unkarin kansannousua tarkastellessa ei voi sivuuttaa maailmanpoliittista kokonaistilannetta kylmän sodan asetelmineen. Ensimmäinen ja laajempi kansainvälinen viitekehys muodostuu 1950-luvulla vallinneesta kylmän sodan tilanteesta, jossa maailma oli jakaantuneena kahteen blokkiin, jotka olivat muodostuneet Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain ympärille. Kummankin suurvallan valtapiirit olivat jo vakiintuneet niin, että Yhdysvaltain johto näki mahdottomaksi tehokkaan vaikuttamisen Unkarin kysymyksessä, koska se katsoi Unkarin kuuluvan Neuvostoliiton valtapiiriin. Myös sekä Ranska että Iso-Britannia vakuuttivat Neuvostoliitolle lokakuun 1956 lopulla, että ne tunnustavat Neuvostoliiton turvallisuusintressit Itä-Euroopassa eivätkä pyri hyötymään levottomuuksista poliittisesti tai sotilaallisesti.³¹⁸

Eurooppaan oli siis piirtynyt raja, jota kumpikaan osapuolista ei voisi ylittää ilman toisen osapuolen vastatoimia. Unkari sijaitsi Neuvostoliiton valtapiirin sisällä, ja Yhdysvaltain ei ollut mahdollista puuttua maan tapahtumiin ilman Neuvostoliiton todennäköisesti aseellisia vastatoimia. Esimerkin vuoksi voi mainita Suomen statuksen olleen tässä suhteessa saman kaltainen kuin Unkarin, nimittäin Yhdysvaltain tiedustelupalvelun CIA:n raporteissa 1950-luvulla todettiin, että Neuvostoliiton aseellinen hyökkäys Suomeen ei aiheuttaisi aseellisia vastatoimia USA:n taholta.³¹⁹

Iso-Britannian lehdistössä epäilemättä tunnettiin ja tunnustettiin valtapiirien rajat. Tämä käy ilmi useammastakin kirjoituksesta. Timesin pääkirjoituksessa "A blank wall of defiance" todetaan selkeästi: "Karu tosiasia on, että Itä-Eurooppa on katsottu alueeksi, jolla Neuvostoliitto voi toimia pelkäämättä sotilaallisia seuraamuksia."³²⁰ Asiaa pohdiskelleiden laatulehtien yhteinen näkemys oli, että Neuvostoliiton politiikka oli koventumassa ja lähentymässä Stalinin aikaisia linjauksia. Daily Telegraphin mukaan Neuvostoliiton viimeaikainen toiminta osoitti selvästi, että se pitää tiukasti kiinni satelliiteistaan.³²¹ Manchester Guardianin pääkirjoituksessa "Russia's crime" todettiin niin ikään, että Neuvostoliitto pitäisi kiinni suojavyöhykkeestään hinnalla millä hyvänsä. Manchester Guardianissa puettiin myös sanoiksi tosiasia, että lännen aseellinen puuttuminen Unkarin tapahtumiin sisältäisi vakavan mahdollisesti ydinasein käytävän suursodan riskin, jonka vuoksi

³¹⁸ Litván 1996. s. 94-95. Katso myös McCauley, Brian: Hungary and Suez, 1956: The limits of Soviet and American power. Journal of contemporary history. October 1981, s. 777-778.

³¹⁹ Hanhimäki, Jussi M. : Rinnakkaiseloja patoamassa.Saarijärvi 1996. s. 54.

³²⁰ Times 13.11.1956.

³²¹ Daily Telegraph 15.11.1956.

sotilaallinen puuttuminen oli mahdotonta.³²² Times piti pääkirjoituksessa "Molotov the barometer" Neuvostoliiton koventuneen politiikan merkkinä Vjatsheslav Molotovin paluuta näkyvälle paikalle ulkoasiain komissaariksi. Timesin mukaan tämä on merkki Stalinin aikaisten johtajien vallan kasvusta ja sen myötä politiikan koventumisesta.³²³ Lehdistössä siis vallitsi varsin yksimielinen näkemys sen hetkisestä suurvaltapoliittisesta tilanteesta ja Neuvostoliiton tavoitteista.

Jos lehdistössä osattiin sijoittaa Unkari Neuvostoliiton valtapiirin sisään, niin toisaalta myös sen vallan rajat tiedettiin. Berliini mainittiin Timesissa esimerkkinä johon kohdistuva Neuvostoliiton sotilaallinen toiminta johtaisi NATO:n vastatoimiin. Myös Saksassa tämä oli tiedossa, koska puolustusministeri Strauss kertoi tiedotustilaisuudessaan kuulleensa "korkealta NATO-upseerilta, että hyökkäys Saksaan tulkittaisiin NATO:ssa aggressioksi". Vaikka Saksan avoin turvautuminen NATO:n kautta myös edellisen suursodan aikaiseen viholliseensa Iso-Britanniaan herättikin ristiriitaisia tunteita, ei asetelman olemassaoloa kuitenkaan kiistetty.³²⁴

Itävalta oli kuitenkin poikkeus tässä suhteessa. Itävalta oli saavuttanut vasta edellisenä vuonna puolueettomuutensa ja vieraat sotajoukot olivat poistuneet sen maaperältä. Niinpä lehdistössä nousi esille Itävallan asema Unkarin puolueettomana naapurimaana ja sen asemaan kohdistuneet uhkakuvat. Neuvostoliitto ja Kádárin hallitus syyttivät Itävaltaa kapinallisten tukemisesta, ja väittivät esimerkiksi aseita salakuljetetun Unkariin Itävallasta tulleiden Punaisen Ristin saattueiden mukana. Lisäksi Itävaltaa syytettiin unkarilaisen äärioikeiston suojelemisesta ja päästämisestä Unkariin. Itävalta oli ottanut vastaan useita nootteja sosialistimailta, jotka kertoivat Itävallan asettavan puolueettomuutensa vaaraan.³²⁵

Times julkaisi Itävallan hallituksen Kádárin hallitukselle antaman vastineen, jossa Itävallan hallitus totesi unkarilaisten väitteiden olevan "silkkää valehtelua" ja Itävallan olevan tietoinen puolueettomuuden aiheuttamista velvoitteista. Samassa Itävallan puolelta todettiin pakolaisten avustamiseen viitaten, että he "eivät tiedä mitään fasistisista joukkioista, mutta tietävät paljonkin suuresta avustusohjelmasta kärsivän kansan auttamiseksi".³²⁶ Manchester Guardianin pääkirjoituksessa "Where they stand" pidettiin Itävaltaan kohdistunutta hyökkäystä vain Neuvostoliiton yrityksenä saada syntipukki kommunistileirin ulkopuolelta, jota se voi esitellä koko maailman kommunisteille yhteisenä vihollisena ja ohjata huomion omasta järjestelmästäan ulkopuolisiin vihollisiin.³²⁷ Itävallan tapauksessa kylmän sodan asetelmien rajat olivat vielä sen verran vakiintumattomat, että Yhdysvaltain State Department julkaisi tiedotteen, jossa kerrottiin USA:n pitävän kaikkia Neuvostoliiton yrityksiä vaikuttaa Itävallan asioihin niin alueen kuin itsemääräämisoikeuden osalta

³²² Manchester Guardian 14.11.1956 ja 15.11.1956.

³²³ Times 24.11.1956.

³²⁴ Times 13.11.1956 ja 15.11.1956.

³²⁵ Daily Express 10.11.1956.

³²⁶ Times 17.11.1956.

³²⁷ Manchester Guardian 10.11.1956.

“vakavaksi uhaksi rauhalle”.³²⁸ Yhdysvallat halusi näin piirtää valtapiirien rajan Itävallan ja Unkarin rajalle. Vaikka Yhdysvallat periaatteessa piti puolueettomuutta Neuvostoliiton tavoitteiden mukaisena ja katsoi puolueettomuuden leviämisen palvelevan enemmän Neuvostoliiton etuja kuin omia etujaan, sen näkökulmasta Itävallan (niinkuin Suomenkin) tapauksessa puolueettomuus oli parempi vaihtoehto kuin maan joutuminen Neuvostoliiton satelliitin asemaan.³²⁹

Toinen kansainvälispoliittinen taustatekijä Unkarin kansannousulle on kahden mittavan kansainvälisen kriisin eli Suezin ja Unkarin selkkausten puhkeaminen samaan aikaan. Varsinkin kansannousun kukistumisen jälkeen nämä kaksi kriisiä alkoivat kietoutua lehdistössä yhä tiiviimmin toisiinsa samalla kun kansannousua alettiin enemmän ja enemmän tarkastella kansainvälisestä näkökulmasta.

Lehdistön näkemyksiä Suezin ja Unkarin kriisien suhteesta käsiteltiin lehdistön kukistumisen jälkeisiä reaktioita käsittelevässä kappaleessa, joten tässä yhteydessä voidaan todeta lehdistön jakautuneen kahtia kysymyksen suhteen. Manchester Guardian sekä työväenpuoluetta eli oppositiota kannattaneet Daily Mirror ja Daily Herald tuomitsivat Iso-Britannian ja Ranskan sotilaalliset toimet Lähi-Idässä. Samalla ne katsoivat, että Iso-Britannia oli hyökkäyksellään mahdollistanut Neuvostoliiton toisen intervention Unkariin ja katsoivat maansa olevan pitkälle vastuussa Unkarin alistamisesta. Daily Heraldin ja Daily Mirrorin vaikuttimien voi katsoa olleen hyvin pitkälle sisäpoliittisia, kun taas Manchester Guardianin linjanvalinta pohjautui lehden pasifistiseen perinteeseen. Manchester Guardian ei mainittujen populaarilehtien tapaan käyttänyt Unkarin kansannousua eikä Suezin kriisiä aseena pääministeri Edeniä vastaan kuten Daily Mirror ja Daily Herald, jotka näkyvästi vaativat pääministerin eroa Iso-Britannian kansainvälisen arvovallan paluttamiseksi.³³⁰

Times, Daily Express ja Daily Telegraph sen sijaan katsoivat, että Iso-Britannian ja Ranskan operaatio Suezilla oli perusteltu. Ne pitivät maansa kohtaamaa arvostelua kohtuuttomana. Varsinkin YK:n toiminta koettiin näiden lehtien piirissä epätasapuolisena, koska Iso-Britannia ja Ranska olivat saaneet todellisen ryöpytyksen YK:ssa, mutta Neuvostoliittoon järjestö ei tuntunut saavan minkäänlaista otetta. Timesin, Daily Telegraphin ja Daily Expressin edustaman näkemyksen mukaan Suezin ja Unkarin kriiseillä ei ollut suoranaista vaikutussuhdetta keskenään, vaan ne katsoivat, että Neuvostoliitto olisi joka tapauksessa päätynyt kukistamaan kansannousun, jonka tavoitteet olisivat olleet sille epäedulliset. Tätäkin kantaa edustavat kuitenkin myönsivät Suezin operaation antaneen Neuvostoliitolle arvokkaan propaganda-aseen ja hajottaneen lännen rivejä huonontamalla Yhdysvaltain ja sen eurooppalaisten liittolaisten välejä.³³¹

Tämä suhteiden huononeminen otettiin esille Daily Telegraphin pääkirjoituksessa “America and Britain” marraskuun kahdeksantena päivänä. Kirjoituksessa

³²⁸ Daily Herald 7.11.1956, Daily Express 7.11.1956 ja Manchester Guardian 7.11.1956.

³²⁹ Hanhimäki 1996, s. 153-154.

³³⁰ Esim. Daily Herald 10.11.1956.

³³¹ Times 6.11.1956 ja 8.11.1956 sekä Daily Telegraph 5.11.1956.

myönnettiin, että Suezin tapahtumat olivat repäisseet "ammottavan aukon"³³² USA:n ja Iso-Britannian suhteisiin. Samassa kuitenkin vaadittiin aukon paikkaamista ja katsottiin, ettei paikkaustarvikkeista ollut pulaa. Daily Telegraphin pääkirjoituksen mukaan paras pohja suhteiden parantamiselle olisi yhteistoiminta Unkarin kysymyksessä.³³³

Kylmän sodan taisteluja käytiin paitsi poliittisilla manöövereillä, myös sanan säilällä. Marraskuun 1956 aikana Neuvostoliiton ja Iso-Britannian välisessä diplomaattisessa sananvaihdossa nousi kaksi kuohahdusta. Tapauksien käsittelystä lehdistössä löytyy yhtäläisyyksiä, jotka kertovat lehdistön suhtautumisesta Neuvostoliittoon josta puolestaan voi päätellä jotain maassa laajemmin vallinneesta ilmapiiristä.

Ensimmäinen mainituista tapauksista oli marsalkka Bulganinin viesti Iso-Britannian pääministeri Anthony Edenille. Viestissä arvosteltiin voimakkaasti Iso-Britannian ja Ranskan toimia Suezilla. Viestin alkuosassa suomitaan toimia yleensä ja moititaan asianosaisia maita YK:n julkilausuman huomiotta jättämisestä. Länsivaltojen toimia pidetään kolonialismina ja vakuutetaan Egyptin pystyvän turvaamaan liikenteen Suezin kanavassa. Syy siihen, miksi Bulganinin nootti sai runsaasti huomiota ja julkisuutta, löytyy viestin loppupuolelta. Nootissa esitetyn näkemyksen mukaan suurvallat ("two Great Powers") Iso-Britannia ja Ranska olivat hyökänneet juuri itsenäistyneen kehitysmaan eli Egyptin kimppuun, jolla ei ollut mitään mahdollisuuksia puolustautua suurvaltoja vastaan. Tähän viitaten viestissä kysyttiin, millaisesta asemasta Iso-Britannia löytäisi itsensä, jos joku sitä voimakkaampi valtio päättäisi hyökätä sen kimppuun "kaikilla moderneilla tuhovälineillä". Viestin mukaan "rakettiasein" tehtävä hyökkäys Iso-Britanniaan vastaisi hyökkäystä, jonka Egypti oli joutunut kokemaan, ja että Iso-Britannia pitäisi tällaista hyökkäystä varmasti "barbaarisena tekona".³³⁴

Viestissä ei siis suoranaisesti uhattu Iso-Britanniaa "rakettiaseilla" tai ydinaseilla. Se kuitenkin sisälsi selvän vihjauksen ydinaseisiin (every kind of modern destructive weapon) sekä siihen, että Neuvostoliitolla oli valmius niiden toimittamiseen kohteeseensa kauempaakin (rocket weapons). Tästä on kuitenkin vielä pitkä matka varsinaiseen aseiden käyttöön tai edes sillä uhkaamiseen. Joka tapauksessa juuri maininta rakettiaseista nosti varsinkin populaarilehdistössä hälyn, jolle on vankka perusta toisen maailmansodan tapahtumissa. Olihan varsinkin Lontoo ollut saksalaisten V-rakettiaseiden maalina sodan loppuvaiheessa. Lehdistö suhtautui viestiin kuin suoraan uhkaukseen. Esimerkiksi Daily Heraldissa todetaan: "There is no mistaking the menacing tone".³³⁵

Times huomioi asian pääkirjoituksessaan "A rocket from Moscow". Myös Timesissa noottia pidettiin uhkailuna niin aseilla kuin kolmannella maailmansodalla. Sen päällimmäiseksi motiiviksi nähtiin Neuvostoliiton halu asettua rauhan puolustajaksi

³³² "open breach over the Anglo-French action"

³³³ Daily Telegraph 8.11.1956.

³³⁴ Bulganinin viesti julkaistiin esimerkiksi Manchester Guardianissa 7.11.1956.

³³⁵ Daily Herald 6.11.1956.

ja ohjata mielenkiintoa pois toimistaan Unkarissa. Toiseksi vaikuttimeksi nähtiin Neuvostoliiton halu osoittaa Egyptille tukea, josta se voisi hyötyä konfliktin todennäköisesti nopeasti ratkettua. Näiden ohella motiiveiksi Timesin pääkirjoituksessa nähtiin Edeenin vastaisen opposition vahvistaminen ja pyrkimys iskeä kiilaa Yhdysvaltain ja sen eurooppalaisten liittolaisten väliin. Toisin sanoen nootti nähtiin Neuvostoliiton opportunistisena ilmauksena, sen katsottiin pyrkivän hyötymään tilanteesta nootin avulla.³³⁶ Asiaa puitiin vielä 15. marraskuuta Daily Telegraphissa, jossa oli perusteellinen selvitys ohjusaseiden sen hetkisestä kehitystasosta ja niiden kehittelyyn vielä tuolloin liittyneistä ongelmista. Artikkelissa väitettiin Neuvostoliitolla olleen tuolloin valmius rakentaa ohjuksia, joiden kantomatkat olisivat 1500 mailia, ja että Neuvostoliitolla olisi tällä alalla hienoinen etulyöntiasema sen ansiosta, että se sai edellisen sodan päätyttyä haltuunsa Peenemündessä sijainneen tehtaan, jossa saksalaiset valmistivat V-aseitaan.³³⁷

Toinen runsaasti julkisuutta saanut samankaltainen tapaus oli Hrustsevin kuuluisa "we will bury you" -puhe kansainväliselle diplomaattijoukolle Puolan Moskovan suurlähetystössä sunnuntaina 18. marraskuuta. Vastalauseeksi Hrustsevin puheelle joukko diplomaatteja marssi ulos salista ennen sen päättymistä. Hrustsevin pitkistä ja rönsyilevästä puheesta nousi esille juuri jonkinlaiseksi lentäväksi lauseeksi myöhemmin muodostunut toteamus "we will bury you". Britanniassa tämä lehdistön reaktioista päätellen ymmärrettiin kirjaimellisesti, eli että mahdollisen sodan jälkeen Neuvostoliitto voittajana hautaisi vihollisensa. Jo mainittua lausahdusta käytettiin otsikkona Daily Telegraphissa, Daily Heraldissa ja Daily Expressissä. Manchester Guardian on ainoa lehti, joka ei mainitse tapauksesta.

Ilmeisesti rautaesiripun länsipuolella Hrustsevin värikäs kielenkäyttö ymmärrettiin väärin. Puheensa osassa, johon kyseinen lausahdus kuului, Hrustsev käsitteli sosialistisen ja kapitalistisen järjestelmän eroja, ja totesi, että sosialistimaiden ja sosialismin selviytyminen tai olemassaolo ei riipu kapitalististen maiden toimista, vaan koska Hrustsevin sanoin "historia on meidän puolellamme", sosialismi kukoistaa, kun kapitalistinen järjestelmä on jo romahtanut.³³⁸ Daily Heraldissa haastateltu parlamenttiedustaja K. Zilliacus kiinnitti huomion samaan seikkaan. Hänen mukaansa ilmaisu, joita Hrustsev käytti, ei ollut "we will bury you" vaan "we will live to bury you", jolla neuvostojohtaja tarkoitti sosialistisen järjestelmän elävän pitempään kuin kapitalistisen, eikä tekevänsä länsimaista hautausmaan.³³⁹ Itse asiassa tämä oikaisu osoittaa, että yleinen tulkinta oli kirjaimellinen.

Yhteistä näille kahdelle tapaukselle on lehdistön tulkinta. Kummassakin tapauksessa lehdistö tulkitsi viestin huonoimman mahdollisen vaihtoehdon mukaan. Bulganinin nootin vihjailu ymmärrettiin suoranaisesti ydinaseella uhkailuksi ja Hrustsevin lennokas kuvakieli ymmärrettiin kirjaimellisesti. Tähän on löydettävissä kaksi syytä. Ensimmäistä voisi luonnehtia lähinnä kaupalliseksi. Hieman liioittelemalla otsikoista saatiin huomiota herättäviä ja näin enemmän lehtiä

³³⁶ Times 6.11.1956.

³³⁷ Daily Telegraph 15.11.1956.

³³⁸ Times 19.11.1956.

³³⁹ Daily Herald 22.11.1956.

myytyä. Toisen syyn juuret olivat toisen maailmansodan läheisyydessä. Edellinen suursota oli niin läheistä menneisyyttä, että sodan mahdollisuutta pidettiin todellisena, ja toisaalta uskottiin, että Neuvostoliitto saattaisi olla valmis sopivassa tilanteessa käyttämään asevoimiaan.

Kylmä sota maailmanpoliittisena tilanteena loi Iso-Britannian lehdistölle sen toiminnan raamit. Lehdistö tunsii valtapiirien rajat, ja otti niiden asettamat rajoitukset huomioon. Näin voi sanoa esimerkiksi sillä perusteella, ettei lehdistössä missään vaiheessa vaadittu suoranaista länsivaltojen aseellista interventiota Unkariin, vaan useampaan otteeseen todettiin se mahdottomaksi suursodan riskin vuoksi. Itävalta oli poikkeus muuten selkeässä kuviossa, sillä sen asema ei ollut ehtinyt vielä vakiintua. Lehdistö asettui puolustamaan Itävallan itsenäisyyttä ja puolueettomuutta. Kylmän sodan ilmapiiri näkyi lehdistössä kautta linjan yleisenä kommunisminvastaisuutena, mutta myös edellä kuvatun kaltaisina tulkintaongelmina, jotka toisaalta kuvastavat kireää ilmapiiriä, mutta toisaalta ovat johtamassa sen kiristymiseen samalla muovaten yleistä mielipidettä omaan suuntaansa.

7. SYYLLISYYS

Neuvostoliiton sotilaiden toiminnan häikäilemättömyyttä kuvattiin lehdistössä kansannousun kukistamista seuranneella viikolla eri tavoin. Lähes jokaiselle päivälle löytyi raakuuksista esimerkki, joka löysi tiensä käytännössä kaikkien lehtien sivuille. Tiistaina, kuudes marraskuuta tällainen tapaus oli Baross-lastenklänne, jota neuvostojoukot olivat tulittaneet.³⁴⁰ Seuraavana päivänä eli keskiviikkona kauhistusta herättivät neuvostoarmeijan mongolisotilaiden Tonavan siltoihin kaiken kansan nähtävälle hirttämät unkarilaiskapinalliset ja antautuneiden Unkarin armeijan sotilaiden teloitukset. Myönnytyksenä antautumisen ansiosta sotilaat oli teloitettu ampumalla hirttämisen sijasta.³⁴¹ Viikon lopulla vastaanlaisia reaktioita herätti tapaus, jossa neuvostopanssari oli tulittanut leipäjonossa seiskeitä naisia.³⁴²

Neuvostoliiton sotatoimien kohteena näissä esimerkeissä oli puolustuskyvyttömiä naisia, lapsia ja antautuneita sotilaita. Tapaukset tukevat ja perustelevat lehdistön näkemystä Neuvostoliiton toimien täydellisestä tuomittavuudesta. Vaikka lehdistössä oli osattu odottaa Neuvostoliiton aseellista puuttumista, näyttää siltä, että Unkarin kapinallisten tappion väistämättömyys ja edellä kuvatut väkivallanteot tuntuivat tyrmistyttäviltä ja käsittämättömiltä. Ne kuitenkin vahvistivat jo ennestään voimakasta myötätuntoa kapinallisia kohtaan samalla kun ne aiheuttivat avuttomuuden ja syyllisyyden tunteita, koska koetun epäoikeudenmukaisuuden uhrien auttamiseksi ei käytännössä ollut juuri mitään keinoja. Kuten Manchester Guardianin pääkirjoitus asian ilmaisi: "Idea that nothing can be done is bitter to

³⁴⁰ esim. Daily Mirror 6.11.1956.

³⁴¹ esim. Daily Telegraph 7.11.1956.

³⁴² esim. Daily Herald 10.11.1956.

swallow”³⁴³.

Unkarin kapinallisten auttamisen mahdottomuutta pohdiskeltiin lehdistössä useaan otteeseen ja se ilmeni monella eri tavalla lehtien sivuilla. Manchester Guardianin pääkirjoituksessa marraskuun yhdeksäntenä päivänä vaadittiin tekemään kaikki mahdollinen sen hyväksi, että Neuvostoliitto tulisi tietämään toimiansa tuomittavuuden. Neuvostoliiton sanottiin helposti väistävän YK:n julkilausumat ja jättävän maailman yleisen mielipiteen omaan arvoonsa. Se ei Manchester Guardianin mukaan kuitenkaan saanut olla estämässä niitä toimia, joihin oli mahdollisuus ryhtyä. Esimerkkinä mainittiin, että Neuvostoliiton estäessä YK:n tarkkailijoiden pääsyn Unkariin, tarkkailijoiden olisi joka tapauksessa mentävä niin pitkälle, kuin he suinkin pääsevät. YK:n tulisi myös antaa julkilausumia, ja Neuvostoliittoa olisi joka käänteessä muistutettava, että se toimii tavalla, jota YK ei hyväksy.³⁴⁴ Timesin pääkirjoituksessa niin ikään todettiin, että keinoja unkarilaisten auttamiseksi on käytännössä vähän, ja ne rajoittuvat lähinnä maasta paenneista huolehtimiseen.³⁴⁵ Daily Telegraphin pääkirjoituksen mukaan Unkarin tapahtumien seuraaminen on synnyttänyt koko kansassa sääliä ja vihaa, mutta ennen kaikkea kyvyttömyyden tunteen (“sense of impotence”).³⁴⁶

USA:n presidentti Eisenhower ja ulkoministeri Dulles olivat päättäneet keskittyä Suezin kriisin ratkaisemiseen, koska Yhdysvalloilla ei ollut heidän mielestään mahdollisuuksia vaikuttaa tehokkaasti asioihin Neuvostoliiton valtapiirin sisäpuolella. Niin Yhdysvaltain johto kuin Hänen Majesteettinsa hallituskin olivat hyvin tietoisia siitä, että Unkarin kansannousuun puuttuminen toisi riskin joutua Neuvostoliiton kanssa sotaan, jossa saatettaisiin käyttää myös ydinaseita. Yksikään hallitus ei ollut valmis ottamaan moista riskiä, vaikka ne eivät mielellään katselleetkaan sivusta Unkarin alistamista. Lehdistön ja yleisen mielipiteen myötätunto unkarilaisia kohtaan ei muuttanut näitä tosiasioita miksiäkään.³⁴⁷ Samaan johtopäätökseen oli päädytty myös Manchester Guardianin artikkelissa 14. marraskuuta. Siinä todettiin, että aseellinen puuttuminen Unkarin tilanteeseen sisältäisi kolmannen maailmansodan syttymisen mahdollisuuden, eivätkä edes itse unkarilaiset toivo sitä. Toisaalta ilman aseellista uhkaa Neuvostoliitto ei varmasti luovuttaisi Unkaria lännen vaikutuspiiriin.³⁴⁸ Kylmän sodan asetelmat ja valtapiirijattelu olivat siis jo vakiintuneet niin, että ne poliittisina realiteetteina vaikuttivat päätöksentekoon.

Yksi turhautumisen aiheuttajista ja kohteista oli YK. Britanniassa sen toimintaa ei pidetty tasapuolisena, vaan sen katsottiin toimineen paljon tarmokkaammin Suezin kriisin kuin Unkarin kansannousun tiimoilta. Ensisijaisesti turhautumista aiheutti se, että Iso-Britannia ja Ranska olivat luovuttaneet Lähi-Idän asioiden hoitamisen YK:lle ja joutuneet kuitenkin varsin kärkeään arvostelun kohteeksi, kun taas Neuvostoliitto

³⁴³ Manchester Guardian 9.11.1956

³⁴⁴ Ibid.

³⁴⁵ Times 8.11.1956.

³⁴⁶ Daily Telegraph 8.11.1956.

³⁴⁷ Békés, Csaba: The 1956 revolution and world politics. Hungarian Quarterly no. 138, vol. 36/summer 1995. s. 114-116.

³⁴⁸ Manchester Guardian 14.11.1956.

ei lehdistön mukaan ollut koskaan antanut mitään YK:n hoidettavaksi, vaan päinvastoin vaikeuttanut sen työskentelyä ainaisilla vetoillaan.³⁴⁹ Tämä käsitys vallitsi myös poliittisen eliitin keskuudessa, mikä käy ilmi ministeri Maudlingin pitämästä puheesta, jossa kysyttiin, uskooko kukaan vakavissaan Neuvostoliiton kutsuvan YK:n joukkoja Unkariin. Ministeri Maudling katsoi, että YK:n julkilausumista ei ollut mitään hyötyä, koska ne eivät Neuvostoliiton päätä kääntäisi. Hänen mielestään YK oli kuin ilman poliisivoimien tukea oleva tuomioistuin, jonka päätöksillä ei ollut käytännössä merkitystä.³⁵⁰ Timesin pääkirjoituksessa 13. marraskuuta eriteltiin varsin osuvasti YK:n keinot puuttua Neuvostoliiton toimintaan. Ensimmäinen keino oli lehden mukaan moraalinen tuomio, joka ei Neuvostoliittoon tehoaisi, koska sen johdon ei tarvitse välittää yleisestä mielipiteestä samalla tavalla kuin esimerkiksi Iso-Britannian hallituksen. Toisena keinona mainitaan taloudelliset pakotteet, jotka nekään eivät Neuvostoliittoon purisi, koska se ja sen satelliittivaltiot muodostivat oman taloudellisen kokonaisuutensa, johon lännen oli vaikea vaikuttaa. Sotilaallisiin toimiin taas kytkeytyisi liian suuri konfliktin laajenemisen riski. Näin YK:lle ei käytännössä jäänyt muita keinoja kuin varsin tehoton moraalinen vetoaminen.³⁵¹

Yksi keino käsitellä auttamisen mahdollisuutta ja syyllisyyttä olivat aiemmin kuvatut pohdiskelut Suezin ja Unkarin tapahtumien vaikutuksesta toisiinsa. Tässä asiassa lehdistö jakautui kahtia. Daily Mirror, Daily Herald ja Manchester Guardian olivat selkeästi sitä mieltä, että Iso-Britannian ja Ranskan sotatoimet Suezilla olivat saaneet Neuvostoliitonkin turvautumaan aseisiin Unkarin kukistamisessa. Ne kirjoittivat kantavansa huolta maansa maineesta, ja vaativat hallituksen vaihtoa kansainvälisen arvovallan palauttamiseksi.³⁵² Nämä lehdet eivät epäröineet julistaa Iso-Britannian syyllisyyttä Unkarin kohtaloon. Tämä oli myös työväenpuolueen kanta, joka käy ilmi Daily Heraldin julkaisemasta puolueen johtajan Hugh Gaitskellin puheesta, jossa hän toteaa, että Britannia otti ensimmäisenä käyttöön "viidakon lain".³⁵³ Ainakin Daily Heraldin ja Daily Mirrorin motiivit olivat varsin pitkälle sisäpoliittisia, ja niiden voi katsoa pyrkineen saamaan hyötyä itselleen ja kannattamalleen puolueelle korostamalla ja ruokkimalla tilanteen aiheuttamaa avuttomuutta ja syyllisyyttä.

Daily Express, Daily Telegraph ja Times kannattivat Edenin konservatiivista hallitusta. Niiden näkemyksen mukaan Suezin tapahtumat eivät olleet syynä Unkarin kovaan kohtaloon, vaan Neuvostoliitto olisi joka tapauksessa kukistanut kansannousun tavalla tai toisella, koska se ei olisi voinut sallia länsimallisen demokratian syntyä Itä-Eurooppaan omien satelliittiensä keskelle. Tämä kanta esitetään selkeästi esimerkiksi Timesin pääkirjoituksessa "No liberty" marraskuun kahdeksantena päivänä.³⁵⁴ Tämän näkemyksen kannalla olevien oli kuitenkin myönnettävä, että Iso-Britannian ja Ranskan sotilaallinen toiminta vaikutti ainakin

³⁴⁹ Daily Telegraph 5.11.1956.

³⁵⁰ Times 7.11.1956.

³⁵¹ Times 13.11.1956.

³⁵² Daily Mirror 5.11.1956 ja Daily Herald 10.11.1956.

³⁵³ Daily Herald 7.11.1956.

³⁵⁴ Times 8.11.1956.

kahdella tavalla. Ensinnäkin se murensi länsivaltojen, siis tässä tapauksessa Yhdysvaltojen ja sen eurooppalaisten liittolaisten suhteita, kuten Daily Telegraphin pääkirjoituksessa todetaan, eivätkä ne päässeet muodostamaan tiivistä Neuvostoliiton vastaista rintamaa.³⁵⁵ Toiseksi sekä Timesin että Daily Telegraphin pääkirjoituksissa myönnettiin se ilmiselvä tosiasia, että Suez tarjosi verrattoman propaganda-aseen Neuvostoliitolle, jota sen myös epäiltiin estoitta hyödyntävän ohjataksaan kansainvälistä mielenkiintoa pois Unkarista.³⁵⁶ Ne eivät kuitenkaan Daily Mirrorin, Daily Heraldin ja Manchester Guardianin tavoin rykeneet syyllisyydessä.

Iso-Britannian lehdistössä julkaistiin erittäin runsaasti raportteja erilaisista Neuvostoliiton ja ylipäätään kommunismin vastaisista mielenilmauksista. Raportteja löytyi koko kansannousun ajalta, mutta niitä alkoi luonnollisesti ilmestyä enemmän sen kukistumisen jälkeen. Nämä mielenilmaukset voidaan jakaa kahteen pääryhmään. Ensinnäkin voidaan eritellä erilaisten virallisten tahojen esittämät protestit ja vetoomukset, ja toisena ryhmänä olivat epävirallisemmat kansankokoukset ja mielenosoitukset, jotka useissa tapauksissa kärjistyivät eriasteisiksi mellakoiksi.

Viralliset tahot protesteina saattoivat olla esimerkiksi valtioita. Timesin otsikon mukaan oli "Russia denounced by more than 30 countries". Artikkelissa kerrottiin YK:ssa asian tiimoilta käydystä keskustelusta.³⁵⁷ Hyvänä esimerkkinä hieman toisenlaisen virallisuonteisen organisaation protestista käy Labour-puolueen vetoomus, joka toimitettiin yhdeksäs marraskuuta Neuvostoliiton suurlähettiläs Malikille. Työväenpuolue vetosi Neuvostoliiton Bandungin konferenssissa edellisenä vuonna antaman julistuksen periaatteisiin, joihin kuuluivat esimerkiksi ihmisoikeuksien kunnioittaminen, valtioiden tasa-arvo, alueellinen koskemattomuus ja itsemääräämisoikeus sekä oikeuden kunnioittaminen.³⁵⁸ Myös ammattiyhdistykset esittivät protestejaan. YK:n yleiskokouksen marraskuun yhdeksäntenä päivänä antama neuvostojoukkojen vetäytymistä vaativa julkilausuma oli myös näkyvästi esillä. Se oli ikäänkuin lisätodiste Neuvostoliiton vääryyksistä, jos sellaista joku vielä kaipasi.³⁵⁹ Varsinkin populaarilehdissä koettiin kuitenkin erityisen painavaksi Jugoslavian vetoomus neuvostojoukkojen vetäytymiseksi YK:ssa.³⁶⁰ Tässä tilanteessa tuli esille lehdistön hieman omituinen suhtautuminen Titoon. Siitä huolimatta, että hän oli kommunisti, häneen suhtauduttiin varsin suopeasti Iso-Britannian lehdistössä. Näyttää siltä, että Titon maine kommunistileirin kapinallisena ja toisinajattelijana antoi hänen sanomisilleen suuren painoarvon, ja etenkin hänen Neuvostoliiton vastaiset kommenttinsa julkaistiin halukkaasti, koska ne kommunistileirin sisältä tulevana koettiin erityisen raskauttavina todisteina Neuvostoliittoa vastaan.

³⁵⁵ Daily Telegraph 8.11.1956.

³⁵⁶ Times 6.11.1956 ja 8.11.1956 sekä Daily Telegraph 5.11.1956.

³⁵⁷ Times 9.11.1956.

³⁵⁸ Daily Herald 10.11.1956, Daily Telegraph 10.11.1956 ja Times 10.11.1956.

³⁵⁹ esim. Daily Express 10.11.1956, Daily Mirror 10.11.1956.

³⁶⁰ Daily Express 9.11.1956 ja Daily Mirror 9.11.1956.

Erilaisista mielenosoituksista ja mellakoista oli lehdissä tietoja ympäri maailmaa. Eräs yleinen mellakoiden laji oli Neuvostoliiton lähetystöihin kohdistuneet hyökkäykset. Lehdistä löytyy mainintoja hyökkäyksistä muiden muassa Lontoosta, Italiasta ja Espanjasta. Muita kuin lähetystöihin kohdistuneista mellakoista tai mielenosoituksista mainittiin esimerkiksi Saksassa, Belgiassa, Luxemburgissa, Sveitsissä, Ruotsissa, Hollannissa ja Islannissa.³⁶¹ Hieman omalaatuinen mellakka syntyi Ranskan parlamentissa, jossa käsiteltiin Unkarin tilannetta. Erimielisyydet alkoivat, kun kommunistit kieltäytyivät nousemaan seisaalleen Unkarin kansannousun uhrien muistoksi pidetyn hiljaisen hetken aikana, ja lopulta koko istunto jouduttiin keskeyttämään.³⁶² Myös kommunistilehti Daily Workerin toimitus Lontoossa joutui hyökkäyksen kohteeksi. Lähinnä opiskelijoista koostunut opiskelijajoukko oli uhonnut polttavansa toimituksen, mutta tyytyi heittelemään ikkunoita maitopulloilla.³⁶³

Onko lukuisilla uutisilla erilaisista Neuvostoliiton vastaisista mielenilmauksista jonkinlainen rooli suhteessa syyllisyydentunteeseen? Ainakin ne tukevat näkemystä Neuvostoliiton toimien tuomittavuudesta, ja muista maista kantautuneet uutiset todistavat, etteivät britit olleet yksin avuttomuutensa kanssa. Näiden artikkelien tehtävä oli todistaa, että koko läntinen eli niin sanottu vapaa maailma oli Neuvostoliittoa vastassa. Timesin pääkirjoituksessa puetaan sama sanoiksi: "Hungary's cause is the cause of all Europe. The horror, the shame and the wish to help have everywhere been spontaneously expressed".³⁶⁴

Pakolaiset olivat kuitenkin se asia, johon kysymys syyllisyydestä ja sen käsittelemisestä lopulta kiteytyy. He eivät olleet painomustetta paperilla, persoonaton organisaatio tai karttaan piirretty viiva, vaan samanlaisia ihmisiä kuin heistä artikkeleita laativat toimittajat tai lehtien lukijat. Pakolaiset aiheena oli lehdille kiinnostava suuren human interest -arvonsa ansiosta, joka vain kasvoi, kun pakolaisia tuli myös Iso-Britanniaan. Tällöin asia muuttui entistä konkreettisemmaksi. Unkarista lähtemään joutuneet eivät tuijotelleet enää vain lehtien sivuilta, vaan muuttivat jonkun naapuriin asumaan, katsoivat kadulla jotakuta silmiin. Kaiken kaikkiaan kansannousun ja sitä seuranneen kuukauden aikana noin 180 000 ihmistä pakeni Itävallan rajan yli länteen. Suurin joukko, eli noin 80 000 pakolaista löysi turvapaikan Yhdysvalloista, Iso-Britannia otti vastaan 22 000 pakolaista ollen toiseksi suurin vastaanottaja.³⁶⁵

Pakolaisvirta Unkarista Itävaltaan sai paljon huomiota lehdistössä jo maanantaina, viides marraskuuta. Sefton Delmer kertoi omassa artikkelissaan Daily Expressin sivulla kolme, kuinka "rautaesirippu oli taas laskeutunut" ja rajat oli suljettu. Tästä huolimatta Daily Expressin etusivulla kerrottiin, kuinka yksi liikkeelle lähteneestä kymmenestä tuhannesta pakolaisesta otti rajalta mukaansa kourallisen unkarilaista

³⁶¹ Daily Express 6.11.1956.

³⁶² Daily Telegraph 6.-8.11.1956.

³⁶³ Manchester Guardian 12.11.1956.

³⁶⁴ Times 15.11.1956.

³⁶⁵ Litván 1996, 152-153.

maata.³⁶⁶ Daily Heraldin mukaan Itävaltaan tulleita pakolaisia oli 6000.³⁶⁷ Manchester Guardianin mukaan Itävallan viranomaiset olivat Klingenbachin kylässä Itävallan ja Unkarin rajalla kertoneet, että maahan oli tullut jo 5000 pakolaista, ja paikalla olleen uutistoimisto Reuterin reportterin Peter Howardin mukaan pakolaiset muodostivat "loppumattoman virran".³⁶⁸ Timesin mukaan Klingenbachissa oli kerrottu kymmenen tuhannen ihmisen tulleen maahan, ja että pakolaisia virtasi koko ajan rajan yli.³⁶⁹ Viikon loppupuolella pakolaisia ei juuri enää päässyt maasta ulos, kuten käy ilmi esimerkiksi Manchester Guardianin artikkelista, jossa todetaan, että raja-alueita vartioidaan niin tiukasti, että Unkarista on lähes mahdotonta päästä pois. Samassa artikkelissa kerrotaan pakolaisten määrän olevan tuolla hetkellä noin 25 000.³⁷⁰

Pakolaistilanteen kehityksen seuraaminen jatkui myös marraskuun edetessä. Etenkin Times oli tässä suhteessa varsin aktiivinen. Timesin mukaan marraskuun puolivälissä Itävaltaan oli tullut 27 000 ja 20. marraskuuta 33 000 unkarilaispakolaista. Marraskuun lopussa Times luonnehti tilannetta sanoilla "great exodus". Sen mukaan Itävallan viranomaiset olivat ilmoittaneet maahan tulleiden pakolaisten kokonaismääräksi 93 500, joka vastasi noin yhtä prosenttia Unkarin koko väestöstä. Artikkelissa todettiin pakolaisten suuren määrän kuvastavan "unkarilaisten epätoivoa venäläisten alistamina". Lisätodisteena pidettiin sitä, että suuret joukot näyttelijöitä oli paennut maasta, vaikka näyttelijät lehden mukaan olivat kommunistisissa maissa varsin hyvässä asemassa ("in communist countries actors are among those most pampered by the regime").³⁷¹ Vaikka tässä yhteydessä Times onkin esimerkkinä aktiivisuutensa ansiosta, myös muu lehdistö seurasi pakolaistilanteen kehitystä. Kaikista lehdistä löytyi lukuisia pakolaisasiaa käsitteleviä artikkeleja, ja lehdistön kokonaisuutena voi sanoa seuranneen asiaa tarkoin.

Pakolaisia kohtaan tunnettiin kiistatonta myötätuntoa lehdistössä. Näyttää siltä, että myös yleinen mielipide oli hyvin suopea pakolaisia kohtaan, koska missään vaiheessa ei syntynyt minkäänlaista debattia siitä, tulisiko pakolaisia ottaa maahan, toisin kuin esimerkiksi 1930-luvulla, jolloin lehdistössä kiisteltiin Saksan liikkeelle ajamien pakolaisten vastaanottamisesta. Kun alkoi näyttää siltä, että Unkarin kansannousun päivät olisivat pian luetut, alkoi syntyä runsaasti erilaisia avustusorganisaatioita, ja tiedot niistä saivat runsaasti tilaa lehtien sivuilla.

Manchester Guardianissa todettiin marraskuun kahdeksannen päivän olleen kiihkeä mutta sekava päivä, jona polkaistiin käyntiin monia avustusorganisaatioita. Lehti julkaisi tilanteen selkeyttämiseksi yhteenvedon Britanniassa avustustyötä harjoittavista ja apua välittävistä järjestöistä. Manchester Guardianin listalla olivat seuraavat: British Red Cross, Save the children fund, Central committee of

³⁶⁶ Daily Express 5.11.1956.

³⁶⁷ Daily Herald 5.11.1956.

³⁶⁸ Manchester Guardian 5.11.1956.

³⁶⁹ Times 5.11.1956.

³⁷⁰ Manchester Guardian 9.11.1956.

³⁷¹ Times 16.11.1956, 21.11.1956 ja 29.11.1956.

Hungarian exiles in Britain, United Nations association refugee fund, Women's voluntary services, Oxford committee for famine relief, Labour Party's Help Hungary fund, Inter-Church aid refugee service, Trades Union Congress Solidarity fund, British-Hungarian cultural fellowship. Edellä mainitut ottivat vastaan joko rahallista tai tavara-apua. British council for aid to refugees huolehti Iso-Britanniaan tulevien pakolaisten avustamisesta ja majoittamisesta. Lisäksi neuvottiin henkilöitä, jotka haluavat antaa "militantimpaa tukea" ("more militant support") unkarilaisille ottamaan yhteyttä Committee of assistance of Hungarian freedom fighters -nimiseen järjestöön, joka oli ottanut tehtäväkseen vapaaehtoisiksi sotilaisiksi haluavien ohjaamisen.³⁷²

Näiden valtakunnallisiksi järjestöiksi katsottavien lisäksi eri puolilla maata oli erilaisia paikallisia ja yksityishenkilöiden järjestämiä keräyksiä, joista näkyvin oli Lontoon pormestarin sir Cullum Welchin marraskuun yhdeksäs päivä käynnistämä Lord Mayor's fund. Bank of England lainasi sille työntekijöitään, jotka olivat jo kolmen päivän kuluttua ottaneet vastaan lahjoituksia 12 000 punnan arvosta. Lord Mayor's fundin tavoitteena oli kerätä miljoona puntaa kahdesssa viikossa.³⁷³ Kaikkien edellämainittujen lisäksi Save the children fund tarjosi vielä mahdollisuutta eräänlaiseen kummitoimintaan. Monet olivat sen mukaan tiedustelleet mahdollisuutta adoptoida unkarilaislapsia, mutta koska vain harvat pakolaislapsista olivat kokonaan orpoja, adoptoiminen oli harvinainen mahdollisuus. Sen sijaan Save the children fund tarjosi mahdollisuutta "sponsoroida" pakolaislasta kymmenellä punnalla viikossa ja saada näin henkilökohtainen kontakti autettavaan lapseen.³⁷⁴

Tässä vaiheessa oli olemassa siis jo ainakin 12 valtakunnallista avustusorganisaatiota lukuisten paikallisten lisäksi, joten ainakaan kanavien puutteesta auttaminen ei ollut kiinni. Pelkät organisaatiot eivät kuitenkaan hyödytä mitään, ellei niillä ole mitään eteenpäin toimitettavaa. Miten siis oli brittien avustushalukkuuden laita?

Halua pakolaisten auttamiseen näyttää löytyneen runsaasti. Tämä ilmenee hyvin monista erilaisista avustuskeinoista, joista osan voi sanoa olleen varsin luovia. Lontoon Sohossa ravintolat perivät asiakkailtaan laskun yhteydessä pienen "unkarilisan", jonka ne toimittivat edelleen avustusjärjestöille. Warwickshiressä annettiin uusi talo ilmaiseksi pakolaisperheen käyttöön.³⁷⁵ Eräs farmari tarjosi tuhat joulukuusta myytäväksi Lord Mayor's fundin hyväksi. Peterboroughissa työläisten vaimot olivat lämmintä vaatetta pyydettyäessä lahjoittaneet muun ohella turkistakkejaan, ja Whitstablesissa, Kentissä joukko opettajia oli lopettanut tupakoinnin ja antoi säästyneet rahat pakolaisten auttamiseen.³⁷⁶ British council for aid to refugees joutui vuokraamaan toimistoonsa lisätilaa ja ottamaan yhden työntekijän lisää, jotta se saisi käsiteltyä kaikki avuntarjoukset. Daily Telegraphissa

³⁷² Manchester Guardian 9.11.1956.

³⁷³ Times 10.11.1956 ja 13.11.1956.

³⁷⁴ Daily Telegraph 14.11.1956.

³⁷⁵ Daily Mirror 12.11.1956.

³⁷⁶ Daily Herald 16.11.1956.

kiiteltiin pormestari Welchin käynnistämää keräystä sanoilla "brilliant appeal" ja ennustettiin sen häivyttävän avustustyön rahahuolet.³⁷⁷

Ainakin osa avustusjärjestöistä sai kerätyksi varoja. Kuten edellä mainittiin, Lord Mayor's fund sai kolmessa päivässä 12 000 punttaa, ja kuudessa päivässä eli marraskuun viidentenätoista se oli kerännyt jo 120 000 punttaa. Samaan aikaan British Red Crossin kassaan oli neljässä päivässä kertynyt 50 000 punttaa, ja kokonaissaldo oli lähes 100 000. Timesin mukaan avuntarjoajia tuli vyörymällä niin ammattiyhdistyksiltä kuin urheiluseuroilta, niin julkisuuden henkilöitä kuin tavallisilta kansalaisiltakin. Julkisuuden henkilöistä mainittiin muiden muassa sir Winston Churchill. Päivää myöhemmin eli 16. marraskuuta Lord Mayor's fundilla oli koossa 150 000, Punaisella Ristillä 124 000 ja United Nations association's fundilla 50 000 punttaa.³⁷⁸ 20. marraskuuta British Red Cross oli kerännyt 159 000 ja Lord Mayor's fund 265 000 punttaa. Kaiken kaikkiaan summia voi pitää merkittävinä, vaikka Lord Mayor's fund ei miljoonan tavoitettaan saavuttanutkaan. Kansainvälinen Punainen Risti oli arvioinut rahantarpeekseen unkarilaisten huolehtimisessa noin 2,4 miljoonaa punttaa, josta summasta British Red Crossin ja Lord Mayor's fundin marraskuun 20. päivään mennessä keräämät rahat kattoivat yli 17 prosenttia.³⁷⁹

Ensimmäiset unkarilaispakolaiset saapuivat Lontooseen 16. marraskuuta. Kuten jo edellä todettiin, heidän vastaanottamisestaan ei syntynyt kiistelyä. Millaisena heidän asemansa nähtiin? Ensinnäkin on todettava, että heillä oli lehdistön ja tässä tapauksessa voisi sanoa myös yleisen mielipiteen käytännössä jakamaton tuki ja myötätunto puolellaan. Lehdistöstä välittyvän näkemyksen heidän asemastaan voisi kiteyttää seuraavalla tavalla: Kylmän sodan ilmapiirissä koettiin, että Unkarin kohtalo saattaisi kohdata myös muuta Eurooppaa, jos kommunismia vastaan ei taisteltaisi. Unkarilaisten katsottiin tehneensä kaikkensa tässä taistelussa, mikä ei kuitenkaan ollut riittänyt ylivoimaisen vihollisen edessä. Näin ollen katsottiin lännen velvollisuudeksi huolehtia niistä, jotka sentään onnistuivat pakenemaan, olivathan he taistelleet ikäänkuin auttajiensa puolesta. Kaiken taustalla häilyi synkkänä varjona yhteiseksi koettu vihollinen kommunismi ja sen reaalinen ilmentymä, Neuvostoliitto.

Pakolaiset ja heidän auttamisensa iskee suoraan ytimeen kysymyksessä syyllisyydestä. Syyllisyydentunteitahan aiheutti juuri se, että käytännöllisesti katsoen juuri mitään ei ollut tehtävissä unkarilaisten tukemiseksi heidän sankarilliseksi katsotussa taistelussa. Näin ollen auttamisen mahdollisuuden avautuessa sen käyttämättä jättäminen olisi ollut mahdotonta perustella. Pakolaisia auttamalla saattoi keventää omantunnon taakkaa, kun taas auttamatta jättäminen olisi lisännyt sitä entisestään. Ehkä myös Suezin kriisi näytteli tässä suhteessa pientä roolia siinä mielessä, että Iso-Britannia saattoi hieman kiillottaa esimerkiksi YK:ssa tahrittua kilpeään suhtautumalla mahdollisimman myötämieleisesti pakolaisiin. Lehdistössä tämä aspekti ei kuitenkaan noussut esille, vaan kirjoittelu

³⁷⁷ Daily Telegraph 12.11.1956.

³⁷⁸ Daily Herald 16.11.1956 sekä Times 12.11.1956 ja 17.11.1956.

³⁷⁹ Times 21.11.1956.

liikkui käytännöllisemmällä tasolla.

8. YHTEENVETO

1. Kansannousun luonne ja tapahtumat

Lokakuussa 1956 kansannousuksi kiteytyneeseen unkarilaisten tyytymättömyyteen johti pitkäaikainen kehitys. Rákosin johtama kommunistihallinto oli vaientanut vastustajansa salaisen poliisin avulla. Sosiaalisen tyytymättömyyden ilmaisun kanavien tukkiminen turhautti kansalaisia samalla kun vaikutusmahdollisuudet hallintoon koettiin mitättömiksi. Rákosin ja myöhemmin Gerön mahdollisuudet käyttää AVH:ta vastustajiensa vaientamiseen kuitenkin vähenivät 1950-luvun kuluessa Stalinin kuoleman aiheuttamien muutosten myötä.

Talouspolitiikassa korostettiin raskasta teollisuutta päivittäistavaroiden kustannuksella, joten tuotantolukujen parantuminen ei merkinnyt elintason eikä elämänlaadun parantumista, varsinkin kun maatalouden tuotanto samalla laski. Neuvostoliiton ohjailu koettiin samoin kuin hallinnonkin puolella myös talusasioissa nöyryyttävänä, ja Neuvostoliiton uskottiin hyötyvän esimerkiksi Unkarin uraanivaroista.

Neuvostoliiton käytäntöjen siirtäminen suoraan satelliittivaltioihin esimerkiksi armeijoiden yhtenäistettyjen univormujen muodossa koettiin Unkarissa nöyryyttävänä. Unkarin historian sankaritarinoiden ja nykytilanteen ristiriita sai aikaan häpeää ja neuvostovastaisuutta, ja neuvostojoukkojen poistuminen Unkarista olikin yksi kansannousun päävaatimuksista.

Välitön syy väkivaltaisuuksien puhkeamiseen oli radiotalolla syntynyt yhteenotto ja pettymys Gerön radiopuheen sisältöön. Väkijoukot, jotka olivat saaneet äänensä lopultakin kuuluville, eivät voineet hyväksyä Gerön pitäytymistä vanhoissa käytännöissä. Ehkä juuri Jugoslaviasta palannut Gerö ei ollut tietoinen kansalaisten mielialoista, eikä aistinut ilmapiirin muutosta. Kansalaiset kokivat viimeinkin voivansa vaikuttaa asioihin, ja vuosien vaikeneminen tehosti vallan tunnetta. Näin ollen Gerön retoriikka ei enää riittänyt rauhoittamaan tilannetta, vaan se ennemminkin puhalsi kansan keskuudessa kyteneen tyytymättömyyden ilmieliekkiiin. Merkittävä väkivaltaisuuksien puhkeamiseen vaikuttava tekijä oli myös se seikka, että radiotaloa oli vartioimassa juuri salaisen poliisin eli AVH:n miehiä. Yhtäältä AVH oli valmis käyttämään kovempia keinoja kuin tavallinen poliisi ja toisaalta paikalle kokoontunut väkijoukko oli valmis käyttämään voimakeinoja vanhan hallinnon vertauskuvaa AVH:ta vastaan.

Kansannousu ei lähtenyt liikkeelle keskitetysti organisoituna, vaan pikemminkin se oli monien toisistaan riippumattomien tahojen toiminnan summa. Esimerkiksi eri puolilla maata toimivilla työläisneuvostoilla ei ollut kuin enintään hyvin löyhää yhteistyötä keskenään. Käytävissä olevista lähteistä ei löydy tukea esimerkiksi Neuvostoliitossa esitetyille väitteille, joiden mukaan kansannousua olisi pitkään

valmisteltu lännessä ja sen takana olisi Itävaltaan pesiytynyttä Unkarin oikeistoa. Ennemminkin vaikuttaa siltä, että kansalaiset tarttuivat tilaisuuteen huomattavasti saavansa äänensä kuuluville.

Aseistautuneiden kansanjoukkojen vihamielisyys kohdistui ennen kaikkea AVH:hon ja puna-armeijaan. Varsinaiset taistelut keskittyivät kaupunkeihin pitkälti siitä syystä, että maaseuduilla ei ollut aseita. Neuvostojoukot myös ilmeisesti välttivät yhteenottoja, jos se oli mahdollista. Raskaimmat taistelut käytiin Budapestissa, Pecsissa ja Sztálinvárosissa. Kaupunkien puolustuksen romahdettua vastarinta jatkui vielä hajanaisten sissiosastojen toimesta.

Kansannousun valtaannostama Imre Nagyn hallitus ja muutoksia kokenut hallinto ei ehtinyt vakiintua, vaikka tilanne alkoi jo marraskuun alkupäivinä rauhoittua. Maanantaina 5. marraskuuta töiden oli tarkoitus alkaa normaalisti. Unkari joutui kokemaan kuitenkin vielä yhden mullistuksen, kun Neuvostoliitto aloitti lauantain ja sunnuntain välisenä yönä 4. marraskuuta toisen sotilaallisen intervention Unkariin, ja palautti János Kádárin johtamat kommunistit valtaan. Imre Nagyn hallitus hajaantui, Nagy itse etsi turvapaikan Jugoslavian suurlähetystöstä.

Unkarilaiset odottivat saavansa apua lännestä, mutta kylmän sodan asetelmat olivat jo lukkiutuneet niin, ettei länsivaltojen aseellinen väliintulo tullut kysymykseen. Yhdysvallat katsoi, ettei sillä ollut mahdollisuutta vaikuttaa tehokkaasti kehitykseen Neuvostoliiton valtapiirin sisällä. Suezin kriisi halvaannutti länsiliittouman eli Yhdysvaltain sekä Ranskan ja Iso-Britannian yhteistyön YK:ssa, ja näin maailmanjärjestön rooli Unkarin kriisissä jäi kovin vähäiseksi varsinkin, kun Kádárin hallitus ja Neuvostoliitto katsoivat tilanteen Unkarin sisäiseksi asiaksi, johon YK:lla ei ollut oikeutta puuttua.

Mielenkiintoinen mutta toistaiseksi vaille vastausta jäävä kysymys on, millaisia käännteitä Neuvostoliitossa tapahtui Unkarin asian suhteen kansannousun aikana. Oliko Neuvostoliitto tosimelellä neuvottelemassa Tököllissä vetäytymisestä? Kuka päätti Unkarin kansannousun sotilaallisesta kukistamisesta? Näihin kysymyksiin pystytään toivottavasti löytämään vastauksia lähitulevaisuudessa entisen Neuvostoliiton arkistoista.

Marraskuun lopulla Nagyn ja muiden lähetystössä piileskelleiden luvattiin palata häiriöttä koteihinsa, mutta kuljetusta tarkkailemassa olleet jugoslavalaiset virkailijat poistettiin autosta ja Nagy seurueineen kuljetettiin Snagoviin, Romaniaan. Nagy kuten moni muukin kansannousuun osallistunut tuomittiin kuolemaan ja teloitettiin 16.6.1958.

2. Lehdistön erilaiset linjat

Aivan ensimmäiseksi on syytä todeta, että Unkarin kansannoususta kirjoitettiin paljon Iso-Britannian lehdistössä. Kaikki tarkastelussa mukana olleet lehdet seurasivat tarkasti tilanteen kehittymistä. Aivan kansannousun alussa ne tosin tulivat yllätetyiksi, sillä nähtävästi ne odottivat levottomuuksien laajenevan Puolan

lähialueille ennemmin kuin Unkarin suuntaan. Varsinkin Timesin verkkaisuus Unkarin tapahtumien noteeraamisessa oli silmiinpistävä, kun taas ripeimmin liikkeellä olivat Daily Express ja Daily Telegraph. Suezin kriisi sai puhjettuaan osakseen lehdistön päällimmäisen mielenkiinnon, mutta Unkarin kansannousua seurattiin toki sen ohella, olivathan kummatkin tapaukset tuona hetkenä merkittäviä osatekijöitä maailmanpoliittisessa kokonaistilanteessa ja kietoutuivat lehdistössä toisiinsa yhä tiiviimmin marraskuun edetessä. Kansannousun kukistuttua marraskuun alussa lehdistön mielenkiinto ei suinkaan lopahtanut välittömästi, vaan varsinkin laatulehdissä Unkarin kansannousuun liittyen kirjoiteltiin vielä marraskuun lopullakin, jonne tämän työn tarkastelu aika ulottuu. Etenkin avustustyö ja diplomaattiset sanasodat pitivät asian lehtien palstoilla.

Lehdistöstä kokonaisuutena puhuttaessa sen tiedot kansannoususta olivat varsin hyvät ja kuten jo mainittiin, Unkarin tilannetta seurattiin tarkoin. Lehdistön aktiivisuuden perusteella voi päätellä, että sen näkemyksen mukaan Unkarin kansannousu kiinnosti lukijoita. Kun kansannousu Suezin kriisin myötä kietoutui entistä enemmän maailmanpoliittiseen kokonaisasetelmaan, mielenkiinnon sitä kohtaan voi sanoa vain kasvaneen, vaikka Suezin kriisi veikin siltä palstatilaa. Tämä johtui pitkälti siitä, että Iso-Britannia sai ottaa vastaan Suezin toimiensa johdosta arvosteluryöpyn, jota pidettiin kohtuuttomana samalla, kun Neuvostoliitto näytti selviävän Unkarin kukistamisesta kuin koira veräjältä. Unkarin kansannousuun tuli näin briteille omakohtainen ulottuvuus jo aiemmin tunnetun myötätunnon vahvistajaksi.

Lehdistöllä oli ongelmiakin tietojen hankkimisessa Unkarista. Kansannousun alkuvaiheessa ja toisaalta Neuvostoliiton toisen intervention jälkeen yhteydet Unkariin olivat päiväkausia poikki. Tällöin tietoja saatiin Unkarin radiosta sekä maasta poistuneilta ihmisiltä, ja artikkelit laadittiin lähinnä Wienissä. Muina aikoina raportoinnista huolehtivat lukuisat Unkariin lähetetyt kirjeenvaihtajat. Vaikkakaan ei voi sanoa, että lehdistö olisi pyrkinyt salailemaan tietoja tai vääristellyt niitä, niin kokonaisuutena tarkasteltuna kapinallisille myötämielinen painotus muovasi kokonaiskuvaa, joka lehdistöstä piiryy. Tämä käy ilmi esimerkiksi tarkasteltaessa uutisia, jotka käsittelevät Neuvostoliittoa. Kielteiset uutiset Neuvostoliitosta saivat huomattavasti enemmän huomiota kuin myönteiset. Tämä kävi ilmi esimerkiksi Neuvostoliiton 30. lokakuuta antaman julistuksen yhteydessä, jossa se lupaili vetäytymistä satelliittivaltioistaan. Julistus sai varsin vaisun vastaanoton lehdistössä, toisin kuin päivää aiemmin marsalkka Shepilovin lausunto neuvostojoukkojen pysymisestä Unkarissa. Lehdistö siis tarjoili hanakammin lukijoilleen negatiivisia kuin positiivisia uutisia Neuvostoliitosta, eli katsoi kielteisten uutisten olevan parempaa kauppatavaraa kuin myönteisten.

Minkäänlaista epäselvyyttä lehdistön näkemyksestä kansannousun luonteesta ei jää. Kansannousu nähtiin Unkarin kansan tahdon ilmauksena ja vapauden kaipuun osoituksena, johon sillä katsottiin olevan täysi oikeus. Neuvostoliitto sen sijaan nähtiin alistajana ja valloittajana, joka puuttui Unkarin kansan itsemääräämisoikeuteen. Varsin laajalti oli esillä myös näkemys, jonka mukaan kansannousu oli nimenomaan kommunisminvastainen. Tämä aspekti korostui

kansannousun kukistumisen jälkeen, ja näkyi toisaalta suhtautumisessa Neuvostoliittoon, mutta myös suhtautumisessa kommunisteihin Britanniassa. Jyrkkä suhtautuminen kylmän sodan vastapuoleen näkyi selkeästi esimerkiksi marsalkka Bulganinin "Rocket weapons" -nootin ja Hrustsevin "We will bury you" -puheen viestien kirjaimellisissa tulkinnoissa. Niin Britannian kuin muidenkin länsimaiden kommunististen puolueiden katsottiin joutuneen kriisiin ja hajaannuksen tilaan, mutta niiden häviämiseen ei uskottu, rivien harvenemiseen kylläkin. Selvää joka tapauksessa on, että niin lehdistössä kuin lehdistön yksimielisyydestä päätellen laajemminkin Britanniassa myötätunto oli Unkarin kapinallisten puolella ja unkarilaisten lännen näkökulmasta katsottuna taistelua vapauden puolesta pidettiin myönteisenä asiana.

Suezin kriisin myötä Unkarin kansannousulle muodostui eräänlainen sisäpoliittinen rooli Iso-Britanniassa. Suezin ja Unkarin tapahtumien keskinäinen vaikutussuhde jakoi lehdistön selkeästi kahteen leiriin. Työväenpuoluetta kannattaneet Daily Mirror ja Daily Herald sekä Manchester Guardian tuomitsivat Iso-Britannian ja Ranskan sotilaalliset toimet Suezilla. Times, Daily Telegraph ja Daily Express puolestaan pitivät maiden toimia oikeutettuina. Daily Mirror ja Daily Herald yrittivät käyttää Unkarin kansannousua sisäpoliittisena aseena konservatiivihallitusta vastaan väittämällä, että Iso-Britannian ja Ranskan aseellinen puuttuminen Suezilla suoranaisesti aiheutti neuvostoliiton hyökkäyksen Unkariin, ja näin ollen Britannian kansainvälisen arvovalan palauttamiseksi Edenin hallituksen olisi tullut erota. Toisaalta kumpikin leiri koki kommunistit viholliseksi, ja Unkarin kansannousun väkivaltaista kukistamista käytettiin kommunisminvastaisena argumenttina riippumatta siitä, kannattiko lehti hallitusta vai oppositiota.

Populaari- ja laatulehtien erot piirtyvät esille myös niiden tavoissa käsitellä Unkarin kansannousua. Populaarilehtien tiedonvälitys oli selkeästi pinnallisempaa kuin laatulehtien. Niiden kirjoitusten teho perustui hyvin pitkälle sensaatioarvoon ja tunteisiin vetoamiseen. Niinpä populaarilehdet olivat aktiivisimpia silloin, kun toiminta Unkarissa oli aktiivisimmillaan. Huomioarvoa pyrittiin saamaan suurilla ja hätkähdyttävillä otsikoilla, kun taas itse artikkelin teksti oli varsinkin päivittäisistä tapahtumista kerrottaessa varsin ylimalkaista. Populaarilehdet ottivat myös selkeästi kantaa. On kuitenkin sanottava, ettei populaarilehdistön voida katsoa ryhtyneen tietojen vääristelyyn, vaan ne esittivät asiat omasta näkökulmastaan tavalla, joka oli niille ominainen ja jonka ne ajattelivat vetoavan lukijoihinsa. Laatulehtien kirjoittelu oli monipuolista, ja ne käsittelivät Itä-Eurooppaa laajasti, ja niiden voi katsoa yleisesti ottaen ainakin pyrkineen objektiivisuuteen. Vaikka niiden yleensä neutraalihkoista artikkeleista oli implisiittisesti havaittavissa, mikä niiden käsitys tapahtumien luonteesta oli, ne pääsääntöisesti säästivät selkeämmät kannanotot pääkirjoituksiin. Kiteyttäen voidaan sanoa, että yleisesti populaari- ja laatulehdistöä erottavat seikat näkyivät myös tässä yhteydessä.

Tähän saakka on puhuttu lehdistöstä kokonaisuutena. Iso-Britannian lehdistön pitkälle menevä yksituumaisuus Unkarin kansannousun suhteen mahdollistaa laajahkot yleistyksset, mitä lehdistön edustamiin näkemyksiin tulee. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö jokaisella lehdellä olisi ollut omat erityispiirteensä

ja painotuksensa.

Daily Herald haki pitkään linjaansa kansannousun alkuvaiheessa. Aluksi sen kirjoittelua leimasi varovaisuus, eikä se ottanut voimakkaasti kantaa suuntaan tai toiseen. Vasta kun Labourin johtaja Gaitskell kertoi julkisesti puolueensa kannan lokakuun viimeisenä viikonloppuna, Daily Herald alkoi avoimemmin ja voimakkaammin ottaa kantaa tapahtumiin. Näin ollen voi sanoa, että kritiikitön pitäytyminen Labour-puolueen kannoissa, josta Daily Heraldia arvosteltiin ja jonka on katsottu olleen osasyynä sen katoamiseen markkinoilta, näkyy tässäkin yhteydessä. Linjan muutos Gaitskellin puheen jälkeen on niin ilmiselvää, ettei ole epäilystäkään puolueen linjauksen ja Daily Heraldin linjan muutoksen keskinäisestä yhteydestä. Daily Heraldin linjan peruspilareiksi paalutettiin sosialismi ja demokratia. Sen kritiikin kärki kohdistui nimenomaan Neuvostoliittoon. Lehti piti Neuvostoliittoa diktatuurina ja diktatuuria aidon sosialismin vihollisena, koska aitoon sosialismiin kuului Daily Heraldin näkemyksen mukaan erottamattomasti demokratia. Kuten muukin lehdistö, Daily Herald antoi myötätuntonsa kapinallisille, mutta sen omaleimainen piirre oli juuri demokraattisen sosialismin korostaminen.

Daily Mirrorin kirjoittelu oli näistä lehdistä eniten otsikoiden varassa. Kuvaavaa Daily Mirrorille oli esimerkiksi se, että 24. lokakuuta lehden etusivulla kerrottiin ravintolassa tappeluun joutuneesta entisestä nyrkkeilijästä, ja takasivulla, kuinka "200 000 kapinallista marssii Unkarissa". Daily Mirror oli selkeästi enemmän viihdekuin uutislehti, ja se valikoi uutisensa pitkälle niiden viihdearvon perusteella. Tämän takia Unkarin kansannousukin näkyi lehden sivuilla lähinnä suurina otsikoina, ja sai enemmän tilaa silloin, kun jotain huomiota herättävää oli tapahtunut. Tietopuolisesti pinnallisesta kirjoittelustaan huolimatta Daily Mirror epäilemättä kuitenkin tulkitsi suuren lukijakuntansa tunteja, ja sen sivuilla esitetyistä näkemyksistä, joista esimerkkinä voi mainita nimimerkki Cassandran kannatot, saa epäilemättä osviittaa siitä, miten lehden lukija koki Unkarin kansannousun. Daily Mirrorilla oli ollut omalaatuinen, vihamielinen suhde Neuvostoliittoon. Unkarin kansannousun yhteydessä neuvostovihamielisyys ei lopulta korostu kovinkaan näkyvästi verrattuna muihin lehtiin, vaikka siitä onkin nähtävissä viitteitä jo aivan kansannousun alussa. Daily Mirrorissa esitettiin kyllä rajua kritiikkiä Neuvostoliittoa kohtaan, mutta se ei poikennut suuresti muun lehdistön kirjoituksista. Todennäköisesti kysymys on siitä, että muut lehdet lähenivät Daily Mirroria asenteessaan Neuvostoliittoa kohtaan, ja näin Daily Mirror ei tässä mielessä erotu joukosta.

Daily Express panosti paljon Unkarin tilanteesta raportoimiseen. Jo 24. lokakuuta lehti saattoi julkaista oman reportterinsa Unkarissa laaditun selostuksen tilanteesta. Myöhemmin lehdellä oli useampiakin kirjeenvaihtajia Unkarissa. Daily Express tuki selkeästi kapinallisia. Myös Daily Express käytti suuria ja huomiota herättäviä otsikoita Daily Mirrorin tapaan, mutta sen artikkelien sisältö oli astetta vankempi. Huolimatta siitä, että kaksi muuta populaarilehteä kannatti työväenpuoluetta ja Daily Express konservatiiveja, niiden perusnäkemys Unkarin kansannoususta oli sama ja ne antoivat tukensa kapinallisille. Daily Expressin kritiikin kärjen voi katsoa

kohdistuneen muita populaarilehtiä voimakkaammin nimenomaan kommunismiin aatteena ja yhteiskuntajärjestelmänä. Daily Expressin kirjoittelun omalaatuinen piirre oli tietynlainen kaupallisuus. Varsinkin Sefton Delmerin artikkeleissa korostettiin toimittajan persoonaa, ja useat paikan päällä laaditut artikkelit olivat kuin seikkailuromaanista, ja antoivat varsin romantisoidun kuvan taisteluista ja kapinallisista. Sefton Delmer oli Daily Expressille tavaramerkki, jota käytettiin myyinnedistämiseen. Muista lehdistä vastaavaa toimittajan persoonan korostamista ei tapaa.

Daily Telegraphilla ja Timesilla oli Unkarin kansannousun suhteen paljon yhteistä. Kummankin lehden kirjoittelun pääpiirre oli neutraalius. Uutisten käsittelyssä ja esittämisessä kumpikin lehti pyrki pääsääntöisesti olemaan ottamatta kantaa, vaikka ne pääkirjoituksissa tekivätkin mielipiteensä selviksi. Tässä mielessä kumpikin onnistuneesti noudatti omia perinteitään. Neutraalius ilmeni yksittäistapauksissa yllättävinä kantoina. Esimerkkinä voisi mainita Daily Telegraphin esittämän näkemyksen kansannousun keskitetystä organisoinnista, joka oli kapinallisia vastustaneen Unkarin hallituksen kanta. Yhteistä Timesille ja Daily Telegraphille oli myös niiden näkemys Suezin ja Unkarin kriisien suhteesta. Kumpikin lehti kartoitti laajahkosti Itä-Euroopan tilannetta yleensä, ja varsinkin Times seurasi YK:n toimia ja keskusteluja tarkasti. Timesin erityispiirre oli tapahtumien hidas noteeraaminen, kun taas Daily Telegraph oli liikkeellä ensimmäisten joukossa. Edellä mainittu neutraalius oli ilmeisesti osasyynä Timesin hitauteen siinä mielessä, että Timesissa ei pidetty kansannousun alkupäivinä Unkarista tihkuneita tietoja luotettavina, yhteydet Unkariinhan olivat pitkään poikki eikä lehdellä ollut paikan päällä omaa reportteria. Yleisesti luonnehtien Times jätti paljon lukijan pääteltäväksi, sillä se esitti myös kommunistien näkemyksiä ottamatta niihin kantaa suuntaan tai toiseen. Timesissa esimerkiksi kerrottiin italialaisen kommunistilehti Unitán esittäneen näkemyksen, jonka mukaan kansannousu olisi ollut keskitetysti organisoitu.

Jos Timesin ja Daily Telegraphin lähtökohta uutisten käsittelyssä oli neutraalius, niin Manchester Guardianin lähtökohtaa voitaisiin kuvailla tulkitseväksi. Manchester Guardianin toimi omien perinteidensä mukaan, jos pidetään mielessä C.P. Scottin lausahdus "tosiasiat ovat pyhiä, mutta kommentit vapaita". Ero kahteen muuhun laatulehteen oli selkeä ja ilmeni siten, että kun Daily Telegraph ja Times asettivat neutraalisti tarjolle saamansa tiedot, niin Manchester Guardianissa yritettiin näiden tietojen pohjalta muodostaa oma näkemys tapahtumista. Manchester Guardianissa siis ei edes pyritty neutraaliuteen samassa mielessä kuin Timesissa ja Daily Telegraphissa. Manchester Guardianin kirjoittelua leimasi koko kansannousun ajan äärimmäinen kriittisyys ja epäluulo kommunisteja kohtaan, oli sitten kyse unkarilaisista tai Neuvostoliitosta. Tämä näkyi esimerkiksi lehden suhtautumisessa Imre Nagyyn, jota Manchester Guardianissa pidettiin esimerkiksi vastuussa neuvostojoukkojen kutsumisesta. Vaikka myös Times ja Daily Telegraph selkeästi tuomitsivat Neuvostoliiton toimet Unkarissa, oli Manchester Guardianin kärkevyys Neuvostoliittoa vastaan omaa luokkaansa. Manchester Guardian esimerkiksi katsoi Unkarin kansannousun kukistamisen enteilevän koko neuvostoimperiumin romahtamista.

3. Sympatiasta syyllisyyteen

Lehdistön reaktioiden emotionaalinen peruslähtökohta oli myötätunto eli sympatia kapinallisia kohtaan, joka käy kiistatta ilmi lehdistön kirjoittelusta. Kuten on jo todettu, Iso-Britannian lehdistö näki Unkarin kansannousun oikeutettuna taisteluna itsemääräämisoikeuden puolesta. Toisaalta lehdistöstä välittyy kuva Neuvostoliitosta täysin ylivoimaisena vastustajana Unkarille. Näistä seikoista johtuen kansannousun alkupäivinä lehdistössä vallitsi hämmästyksellinen unkarilaisten menestyksestä. Iso-Britannian lehdistö oli yllätynyt niin kansannousun puhkeamisesta kuin sen menestyksellisyydestäkin. Lehdistön myötätunto oli niin yksimielisesti kapinallisten puolella, että sen perusteella voi päätellä myös yleisen mielipiteen maassa olleen selkeästi kapinallisille myötämielinen ja yleisen käsityksen kansannoususta samansuuntainen kuin lehdistöstä piirtyvä kuva oikeutetusta itsenäisyystaistelusta.

Lehdistöstä ilmenevästä Iso-Britanniassa tunnetusta myötätunnosta huolimatta maassa saatettiin vain sivusta seurata tapahtumien kehitystä. Kylmän sodan asetelmat olivat Euroopassa jo vakiintuneet niin, että länsivaltojen aseellinen puuttuminen tilanteeseen oli mahdoton ajatus. Lisäksi Iso-Britannian ja Ranskan käsiä sitoi Suezin kriisi, joka vei niiltä mahdollisuuksia vaikuttaa Unkarin kansannousun käsittelemiseen kansainvälisellä tasolla esimerkiksi YK:ssa. Yhdysvallat ei katsonut voivansa vaikuttaa tehokkaasti Neuvostoliiton valtapiirin sisäpuolella, eikä ollut valmis aseellisiin toimiin. Koko asetelman taustalla leijui ydinasein käytävän suursodan riski, jota länsivallat eivät olleet valmiit ottamaan tässä tapauksessa. Näin unkarilaiset olivat oman onnensa varassa.

Lokakuun viimeisinä päivinä, kun Neuvostoliitto vetäytyi Budapestista ja kapinalliset näyttivät varmistavan voittonsa, myötätunto ilmeni ensinnäkin helpotuksena ja toisaalta voitonriemuna. Neuvostoliiton katsottiin suostuvan otteensa hölymiseen satelliiteistaan ja näin ottavan huomioon niiden kansalaisten toiveet. Helpotus ilmensi ajatusta oikeudenmukaisuuden voitosta. Oikeudenmukaisuuden ja unkarilaisten saavuttaman voiton lisäksi saatettiin katsoa Iso-Britannian edustaman kylmän sodan osapuolen saavuttaneen erävoiton vastustajastaan. Voitonriemua ei kuitenkaan kestänyt pitkään. Jo marraskuun ensimmäisinä päivinä lehdistön näkemys tulevasta kehityksestä alkoi muuttua synkemmäksi, kun saatiin tietoja Neuvostoliiton Unkariin tuomista lisäjoukoista. Neuvostoliiton virallisen selityksen mukaan lisäjoukot olivat turvaamassa vetäytymistä, mutta selitys ei saanut luottamusta lehdistössä, vaan varsin yksituumaisesti lehdistössä odoteltiin uutta aseellista yhteenottoa marraskuun alkupäivinä.

Kun Neuvostoliitto sitten lehdistön odotusten mukaisesti kukisti kansannousun, lehdistöstä ei heijastu yllättyneisyyttä, vaan pikemminkin katsottiin väistämättömän tapahtuneen. Lehdistössä tuomittiin selväsanaisesti Neuvostoliiton interventio, mutta samalla todettiin, ettei mitään asian auttamiseksi ollut tehtävissä. Kansannousun kukistumisen jälkeen lehdistössä pidettiin yllä toivoa kapinallisten uudesta noususta, ja lehdistön suhtautumista voisi sanoa jopa ylioptimistiseksi,

koska arvioissa kapinallisten mahdollisuuksista aloittaa taistelut uudelleen puuttui Neuvostoliiton vaikutusmahdollisuuksien ja tavoitteiden realistinen huomioonottaminen. Voi sanoa, ettei lehdistön antama kuva vastannut tilannetta ja realistisia kehitysmahdollisuuksia Unkarissa, vaan ennemminkin lehdistön toiveita tilanteen kehityksestä. Optimismi voidaan nähdä peruslähtökohdan eli myötätunnon ilmentymänä, jolla pyrittiin ilmaisemaan tuki kapinallisille todellisten vaikutusmahdollisuuksien puuttuessa.

Myötätunnosta ja maailmanpoliittisesta tilanteesta sikisi myös avuttomuuden tunne, jota vielä tehosti varsinkin Daily Mirrorin ja Daily Heraldin voimakkaasti korostama käsitys siitä, että Iso-Britannian ja Ranskan hyökkäys Suezille oli sinetöinyt myös Unkarin kohtalon. Avuttomuuden tunnetta lisäsi myös YK:n tehottomuus Unkarin kysymyksessä. Kiistattomasta myötätunnosta huolimatta ei ollut minkäänlaista keinoa ohjata tilanteen kehitystä toivotuksi nähtyyn suuntaan, vaikka unkarilaisten kova kohtalo soti rajusti yleistä oikeudenmukaisuuskäsitystä vastaan. Unkarin kansannousu nähtiin taisteluna demokratian ja itsemääräämisoikeuden puolesta, ja kansannousun kukistuminen näiden arvojen tappiona. Tältä perustalta voidaan katsoa, että perustava arvo, jonka pohjalta kansannousua Britanniassa arvioitiin ja siitä kirjoitettiin, oli demokratia länsimaisessa mielessä. Avuttomuus ja optimismi voidaan nähdä käänteisiksi reaktioiksi lokakuun viimeisinä päivinä vallinneisiin helpottuneisuuteen ja voitonriemuun nähden. Helpottuneisuus kääntyi avuttomuudeksi ja haluksi auttaa, voitonriemu uskoksi uuteen nousuun.

Tämän kehityksen seurauksena Britanniassa syntyi syyllisyyden tunne, jonka sai aikaan ensisijaisesti voimakkaan myötätunnon ja olemattomien vaikutusmahdollisuuksien ristiriita. Auttamisen mahdottomuus ja kyvyttömyyden tunne todettiin lehtien sivuilla selväsanaisesti. Toisen ulottuvuuden syyllisyyteen loi Suezin kriisi, jonka oikeutus ja samalla yhteys Unkarin kansannousun kukistamiseen jakoi lehdistön kahtia. Oppositiota kannattavat lehdet lietsoivat syyllisyyttä ja suorastaan rypivät siinä yrittäen käyttää Suezia sisäpoliittisena aseena hallitusta vastaan. Suezin intervention hyväksyneet lehdetkin myönsivät Neuvostoliiton saaneen siitä käyttökelpoisen propaganda-aseen.

Kysymys ei kuitenkaan ollut hallituksen tai opposition eikä lehdistön tai puolueen syyllisyydestä, vaan kokonaisen kansakunnan laajasta yhdensuuntaisesta emotionaalisesta reaktiosta asiaan, jonka se koki epäoikeudenmukaisena. Jos kansannousun alkupuolella kirjoittelun emotionaalinen lähtökohta tai pohjavire oli ollut myötätunto, niin kansannousun kukistuttua sellaiseksi kehittyi syyllisyys. Tämä näkyy ennen kaikkea suhtautumisessa avustustyöhön ja pakolaisiin. Pakolaisten vastaanottamisesta ei syntynyt minkäänlaista erimielisyyttä, ja lehdistä välittyvän kuvan perusteella voi sanoa Iso-Britanniassa syntyneen suoranaisten innostuksen avustustyöhön ja lahjoitusten antamiseen. Syyllisyydentunteitahan aiheutti juuri se, että käytännöllisesti katsoen juuri mitään ei ollut tehtävissä unkarilaisten tukemiseksi heidän sankarilliseksi katsotussa taistelussaan. Näin ollen auttamisen mahdollisuuden avautuessa sen käyttämättä jättämistä olisi ollut mahdotonta perustella. Pakolaisia auttamalla saattoi keventää omantunnon taakkaa, kun taas auttamatta jättäminen olisi lisännyt sitä entisestään.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Alkuperäislähteet:

Daily Express 22.10. - 30.11.1956. Julkaistu Lontoossa.

Daily Herald 22.10. - 30.11.1956. Julkaistu Lontoossa.

Daily Mirror 22.10. - 30.11.1956. Julkaistu Lontoossa.

Daily Telegraph 22.10. - 30.11.1956. Julkaistu Lontoossa.

Daily Worker 22.10. - 30.11. 1956. Julkaistu Lontoossa.

Keesing's contemporary archives, vol. X 1955-1956.

Manchester Guardian 22.10. - 30.11.1956. Julkaistu Manchesterissa.

The Times 22.10. - 30.11.1956. Julkaistu Lontoossa.

United Nations report of the special committee on the problem of Hungary. General assembly, official records: eleventh session supplement No. 18 (A/3592). New York 1957.

Muu kirjallisuus:

Allen, Robert ja Frost, John: World press: Daily Mirror. England 1981.

Ayerst, David: The Manchester Guardian: Biography of a newspaper. Great Britain 1971.

Balogh, Sándor ja Jakab, Sándor : The history of Hungary after the second world war 1944-1980. Unkari 1986.

Békés, Csaba: The 1956 revolution and world politics. The Hungarian quarterly no. 138 vol. 36/ summer 1995, s. 109-120.

Braham, Randolph : State security. Teoksessa Helmreich, Ernst C. (ed.) : Hungary, east-central europe under the communists. USA 1957.

Buhlar, Neal V. : The Hungarian revolution. Teoksessa Helmreich, Ernst C. (ed.) : Hungary , east-central europe under the communists. USA 1957.

Childs, Harwood L. : Public opinion: Nature, formation and role. USA 1965.

Commager, Henry Steele: The american mind. USA 1964.

Curran, James ja Seaton, Jean: Power without responsibility. The press and broadcasting in Britain. Great Britain 1989.

Fejtő, François : Two sides of the coin; De-Stalinization and disintegration. Teoksessa Aczel, Tamas (ed.): Ten years after: A commemoration of the tenth anniversary of the hungarian revolution. London 1966.

Gabor, Robert: Biographical sketches of leading figures of the communist regime. Teoksessa Helmreich, Ernst C. (ed.) : Hungary, east-central europe under the communists. USA 1957.

Gabor, Robert ja György, Béla : Public health and social security. Teoksessa Helmreich, Ernst C. (ed.) : Hungary, east-central europe under the communists. USA 1957.

Hanhimäki, Jussi M. : Rinnakkaiseloja patoamassa. Saarijärvi 1996.

Haraszi, Éva : From the British File on 1956. The New Hungarian Quarterly no. 125 vol. 33/ spring 1992, s. 112-117.

Hill, Ronald J. : Soviet Union. Exeter 1985.

Kecskemeti, Paul: The unexpected revolution. Palo Alto, California 1961.

Kopácsi, Sandor: Unkarin murhenäytelmä. Saarijärvi 1982. Alkuteos "Au nom de la classe ouvrière, les mémoires du prefet de police de Budapest en 1956", suomentaja Niilo Lappalainen.

Koss, Stephen: The rise and and fall of the political press in Britain. Vol. 2: The twentieth century. Great Britain 1984.

Kovrig, Bennett: The myth of liberation. USA 1973.

LaCapra, Dominique: Rethinking intellectual history. Ithaca 1983.

Lake, Brian: British newspapers. England 1984.

Lane, Robert E. ja Sears, David O. : Public opinion. USA 1964.

Lasky, Melvin J. : Hungarian revolution, A White Book. New York 1957.

Litván, György : The Hungarian revolution of 1956. Reform, revolt and repression 1953-1963. English version edited and translated by János M. Bak and Lyman H. Legters. Singapore 1996.

Meray, Tibor : The sources of power, the origin and developments of the party. Teoksessa Aczel, Tamas (ed).: Ten years after: A commemoration of the tenth anniversary of the hungarian revolution. London 1966.

Marwick, Arthur: British society since 1945. Great Britain 1982.

McCauley, Brian: Hungary and Suez, 1956: The limits of Soviet and American power. Journal of contemporary history, october 1981. s. 777-799.

Merrill, John C. , Bryan, Carter R. ja Alisky, Marvin: The foreign press. USA 1964.

Merrill, John C. ja Fisher, Harold: World's greatest dailies: Profiles of fifty newspapers. USA 1980.

Morgan, Kenneth O. : The people's peace. British history 1945-1989. New York 1990.

Palonen, Kari: Tekstistä politiikkaan. Jyväskylä 1987.

Pető, Iván : Concept and reality, The stalinist economic order in Hungary. Teoksessa Etudes historiques Hongroises, publiées à l'occasion du XVIIe Congrès International des Sciences Historiques par le Comité National des Historiens Hongrois, edited by Ferenc Glatz. Budapest 1990.

Rhodes, Anthony : Hungary 1956, journey to Budapest. Teoksessa Aczel, Tamas (ed).: Ten years after: A commemoration of the tenth anniversary of the hungarian revolution. London 1966.

Seymour-Ure, Colin: The British press and broadcasting since 1945. Great Britain 1991.

Spulber, Nicolas : National income and its distribution. Helmreich, Ernst C. (ed.) : Hungary, east-central europe under the communists. USA 1957.

Suvanto, Pekka: Sanomalehdistö historiantutkimuksen lähteenä. Teoksessa Suvanto, Pekka (toim): Yleisen historian lähteet ja niiden käyttö. Helsinki 1977.

Szakács, Sándor : Agrarian policy in Hungary in the 1950's. Teoksessa Etudes historiques Hongroises, publiées à l'occasion du XVIIe Congrès International des Sciences Historiques par le Comité National des Historiens Hongrois, edited by Ferenc Glatz. Budapest 1990.

Taylor, John: War photography - Realism in the British press. Great Britain 1991.

Toma, Peter A. ja Volgyes, Ivan : Politics in Hungary, USA 1977.

Torvinen, Taimi: Ulkomaisen sanomalehdistön historia. Espoo 1982.

Vali, Ferenc A. : Rift and revolt in Hungary - Nationalism versus communism. Cambridge Mass. 1961.

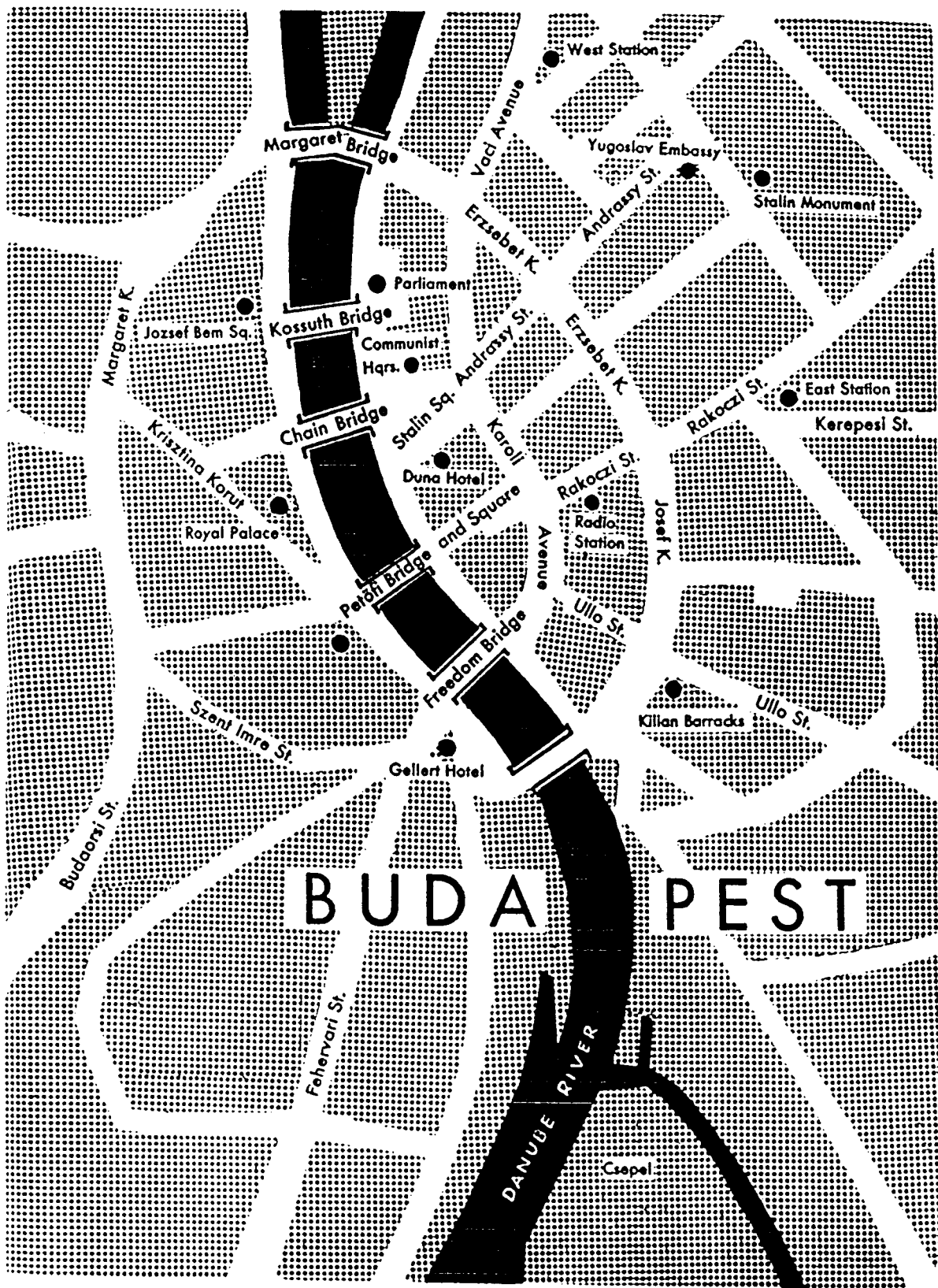
Welke, James W. : United Kingdom. Teoksessa Kurian, George Thomas (ed.): World press encyclopedia, vol. 2. London 1982.

Wszelaki, Jan: Industry. Helmreich, Ernst C. (ed.) : Hungary, east-central europe under the communists. USA 1957.

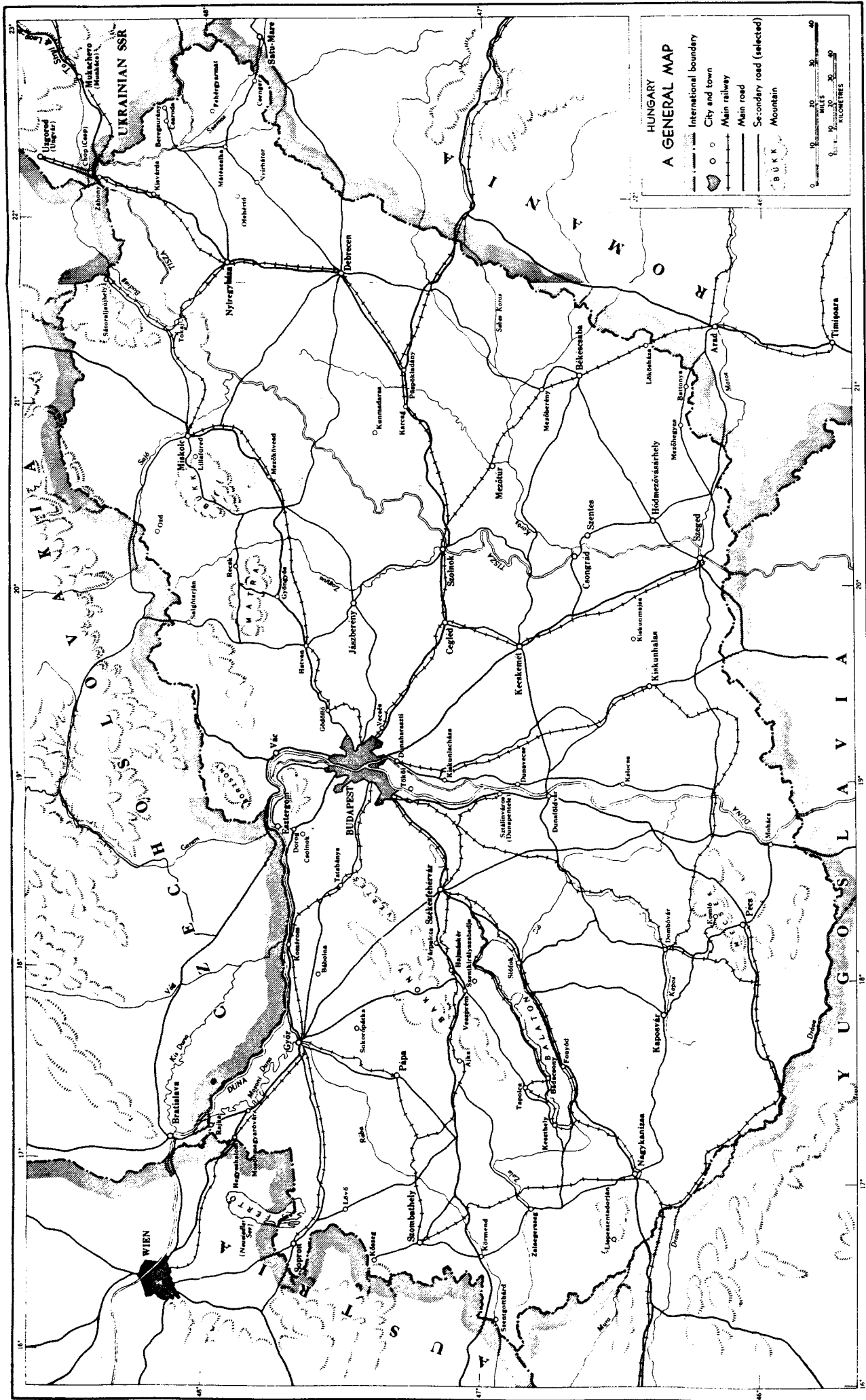
Wszelaki, Jan: Mining. Helmreich, Ernst C. (ed.) : Hungary, east-central europe under the communists. USA 1957.

Zinner, Paul E. : Revolution in Hungary. New York 1962.

Zinner, Tibor: The Rajk-affair, its roots in politics and state security. Teoksessa Etudes historiques Hongroises, publiées à l'occasion du XVIIe Congrès International des Sciences Historiques par le Comité National des Historiens Hongrois, edited by Ferenc Glatz. Budapest 1990.

Látle: Lasky 1957

MAP NO. 955 UNITED NATIONS
 MAY 1957

Lähde: United Nations report 1957.